

په هیواد کې د فقر ستونزه
او مخنیوی یې

Ketabton.com

۲۷ - ۹ - ۱۳۹۶ هـ ش

محصل غاړي زاده

د کتاب پېژندنه:

په هېواد کې د فقر ستونزه او مخنیوی یې

لیکوال: محصل غازي زاده

ایمیل: mghazizada@gmail.com

ګرځنده شمېره: +783598561

د خپرونې نېټه: ۲۷ / قوس / ۱۳۹۲ المریز

یادونه: هر څوک کولای شي چې نوموړی کتاب چاپ او خپور کړي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سریزه

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيد المرسلين، وعلى آله وأصحابه و من تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وبعد،،،،

دغه لیکنه (په هېواد کې د فقر ستونزه او مخنیوی یې) په ټولنه او هېواد کې د عملي لیدل شوو حالاتو او د ځینو بیچارو او فقیرو طبقو د لاس نیوي په پروژو کې د کار کولو د تجارو له امله یو داسې انځور دی چې همیش به مې سترگو ته ودرېد.

له نن نه شپاړس کاله مخکې (په ۱۳۸۰ لمريز کې) چې کله زه د هجرت په دیار پېښور کې د یتیمانو د یو پالنځي او روزنتون (مرکز رعایه و خدمه الايتام) مسئول وم، دغه پروژه چې د قطر خیریه ټولني (جمعیه قطر الخیریه) په وسیله د قطر له دولت او د هغې ځای د وگړو لخوا تمويل کیده. کله نا کله به زه د نوموړې ټولني- چې مرکزي دفتر یې په اسلام آباد کې و- په نمایندگي سره د پېښور د اسلامي موسسو د همغږۍ په مجلس (مجلس التنسيق) او د موسساتو د بیړنیو مرستو په اړونده مجالسو کې حاضرېدم، چې هغه مهال د دې لیکنې فکر راسره پیداشو، نو د بحث او څیړنې لپاره مې موضوعات ترتیب کړل.

د یتیمانو د پالنې او کفالت، روزنې او ښوونې، د خیریه موسساتو د بیړنیو مرستو د ویش په عملیه کې بوختیا، د هجرت په چاپیریال او بیا په داخل د هېواد کې د زیاتو اړمنو خلکو لکه یتیمان، معذور، نابینایان او د داسې نورو بې وزلو د لاس نیوي په برنامه کې له اړونده حکومتي ادارو سره په همغږۍ د برخه اخستنې په نتیجه کې د دې لیکنې لپاره له ما سره مناسب او لازم معلومات پیداشول.

په کال ۱۳۸۱ لمريز کې چې کله دغه لیکنه سرته ورسیده، نو د (سهار) په ورځ پاڼه کې چې ځینې بااحساسه افغانانو وروڼو پر مخ بیوله او دفتر یې په پېښور کې ؤ، په سلسله وار ډول خپره شوه.

او کله مو چې تیر کال (۱۳۹۵ لمريز) د عقرب لومړیو ورځو کې خپل هېواد ته کډه راوکړه، دلته د کابل په کار ته نو سیمه (سرک دو) کې میشت او (دافغان ولس لپاره د سعودي مرستندویه کمیټې) په دفتر کې په کار باندې مشغول شوم، نو د ځینو وروڼو وړاندیز دا ؤ چې باید دغه لیکنه له بیا کتنې وروسته چاپ او خپرونې ته چمتو شي، همداوه چې د لیکنې په بیا کتنه مې پیل وکړ چې د مطالعې په بهیر کې یې په ځینو مطالبو کې د اضافاتو اړتیا ولیدل شوه، دغه مهال مو د موضوع اړوند نوي او تازه معلومات هم پکې اضافه کړل.

د کتاب په لومړنیو بحثونو او موضوعاتو کې د دې ستونزي (فقر او بیچارگي) عوامل او لاملونه په گوته شوي، په ورپسې بحثونو کې د هغې له امله راپاتې ناخوالې او مشکلات څیړل شوي، او په وروستنیو بحثونو کې یې د حل لارې یا د ستونزي د مخنیوي چارې تر څیړنې لاندې نیول شوي دي.

لکه څرنګه چې د نوموړې قضیې په لاملونو او عواملو کې د مادي عواملو ترڅنګ معنوي عوامل یاد شوي، نو د مخنیوي په باب کې یې هم د دواړو (مادي او معنوي) عواملو څیړنه شوې ده.

که له یوه پلوه د دې څیړنې په بهیر کې د هېواد او هېوادوالو د فقر او بیچاره گي- طبعي او خارجي لاملونه په گوته شوي، نو له بله پلوه داخلي لاملونه او اسباب هم څیړل شوي چې په عامه توګه هغه: په هېواد کې مسلسلې گډوډۍ، د مسئولینو او چارواکو بې کفایتی، حکومت او ډلو ټپلو ته د ځینو منسوبو وگړو درغلي او خیانتونه، په ټولنه او ولس کې په پراخه پیمانه ظلمونه، بې عدالتی او بې انصافي ده.

نو د هېواد بیا رغونې په پروسه کې باید لومړی انسان جوړونې ته پاملرنه وشي؛ دا ځکه چې موږ په خپل هېواد کې لومړی د انسان ناجورۍ ستونزه لرو، افغانستان د خامو موادو، معدنیاتو، او عایداتو له پلوه ښه غني دی، خو داچې د کار وړ، ریښتینو او امینو وگړو له نشتوالي یا کموالي سره مخ دی؛ ځکه خو له بیلابیلو ستونزو سره لاس په

ګریوان دی چې د هغې له جملې څخه اقتصادي ستونزه هم ده.

دا یو حقیقت دی چې الله تعالیٰ څومره انسانان او مخلوقات پیدا کړي د هغوی لپاره یې په هماغه اندازه د روزی، خزاني او سرچینې پرانستې دي، نو هغه تصور چې وايي (باید نسل محدود شي چې روزي کمه نه شي) په پوره توګه غلط دی. دا سهي ده چې کله ناکله د نړۍ په ځینو برخو کې انسانان له قحطۍ او لوږې سره مخ کېږي چې دا یو الهي مصیبت او هم ازمايښت دی، خو د دې دا معنا نه ده چې د ځمکې په ټولو برخو کې دغسې حالت رامنځ ته کېږي او یا د انسانانو د روزی، اسباب او وسایل لمنځه وړل کېږي. که موږ دنړۍ زیاترو هېوادونو ته وګورو، نو دا به جوتنه شي چې د انسانانو د روزی، لپاره پکې کافي سرچینې او زخیرې شتون لري. او که خپل ټاټوبي افغانستان ته وګورو، نو دا حقیقت به راته رابرسیره شي چې د موجوده نفوسو، بلکې د دې څو شمېره زیات نفوسو ته به یې طبیعي سرچینې کفایت او بسنه وکړي.

کله چې داسې ده، نو ستونزې په څه شي کې دي؟ معلومه خبره ده چې ځینې تپل شوي حالات د دې هېواد د خود کفایي په مخه کې خنډ دي - چې لازمه څیرنه یې د دې لیکنې په متن کې شوې - همداراز د وړتیا لرونکې او مناسبې رهبري، سمې ادارې، او امینو لاسونو نشتوالی یا لږوالی د دی سبب شوی دی چې دا ملت دې د فقر او تنګ لاسۍ په لومو کې ونخلي.

که موږ له یوه اړخه په خپل هېواد او ټولنه کې داسې خلک ګورو چې د مال او ثروت په ډېروالي کې یو له بله سره سیالي کوي او د دی حدیث مصداق ګرځیدلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «وَاللّٰهُ لَا الْفَقْرَ أَحْسَىٰ عَلَيْنَا، وَلَكِنْ أَحْسَىٰ عَلَيْنَا أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْنَا كَمَا بُسِطَتْ عَلَىٰ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَتَنَّا فُسُوهَا كَمَا تَنَّا فُسُوهَا وَتَهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ - البخاري». نو قسم په الله دی چې پر تاسو باندې له فقر څخه نه وېرېږم، لکن پر تاسې باندې لدې وېره لرم چې دنیا به در باندې پراخه شي، لکه څرنګه چې پر پخوانیو خلکو باندې پراخه شوې وه او تاسې به پکې یو له بله سیالي وکړئ، لکه هغوی چې پکې یو له بله سیالي کړې وه، نو تاسې به تباه کړي لکه هغوی چې یې تباه کړي و. نو له بله اړخه داسې خلک هم شته چې بیچارګان د لوږې له لاسه مړه کېږي، یا د لوږې او بیچارګۍ له امله په راپاتې ناخوالو لکه: ناروغي، بیکاري، ګدايګري، جهل او ناپوهي او داسې نورو کې ژوند تیروي.

په هېواد کې د داسې ناانډوله حالاتو راتلل چې یو سړی دی د ډېر خورۍ له امله مړ کېږي او بل دې د لوږې او خوړو د نشتوالي له امله کړیږي. دا په داسې حال کې چې د لومړۍ طبقې یو زیات شمېر د عام ملت د ځولو او زحمت په سر د ناجایزه شتمنیو په وسیله دې لوږې کچې ته رسیدلي دي، د چارواکۍ، زورواکۍ، درغلۍ او خیانتونو له لارې یې ثروت او مال پیدا کړی دی.

نو ترڅو چې په هېواد کې لومړیتوب انسان جوړونې ته ورنکړ شي، پر منصب او وظیفې باندې وړ، امین او ریښتوني وګړي ونه ګمارل شي، د زوراکيو، درغلیو، خیانتونو او غصبونو مخه ونه نیول شي، بیت المال د ټولو هېوادوالو حق ونه ګڼل شي، د ظالمانه طبقاتي نظام جرړې ونه ویستل شي او په هېواد کې په واقعي معنی اسلامي نظام - چې یو مهم بنسټ یې عدالت او انصاف دی - قایم نه شي، نو بیا پدې هېواد کې امن، د نظام پایښت، آرامۍ، سوکالي، اقتصادي پرمختیا رامنځ ته کیدل او د فقر او بیچاره ګۍ ختمیدل ناشوني او مستحیل دي.

له الله تعالیٰ څخه غواړم چې زموږ دغه لږ کوبښن په خپل دربار کې قبول او منظور وګرځوي. هغو ورونو او ملګرو چې د دې لیکنې د ځلیدو او ورڅخه د ګټې اخستنې په موخه راته لازمي لارښوونې کړي او څوک چې یې د چاپ لګښت په غاړه اخلي، یا یې د موجوده رسنیو له لارې خپروي. دوی ټولو ته له الله تعالیٰ څخه د دنیا او آخرت اجر و نه غواړم.

همدارنګه ښاغلی حمید الله صدیقي او سید جلال الدین چې د کتاب په ډیزاین کې یې راسره مرسته کړې له دواړو څخه د زړه له کومې مننه کوم، او رب العالمین ته لاس په دعاء یم چې دواړو ته د دنیا او آخرت کامیابي ورپه برخه کړي.

محصل غازي زاده

نیټه: ۳۰ ربیع الاول/ ۱۴۳۸ هـ.ق. ۲۷/۹/۱۳۹۶ لمريز، (۱۹/۱۲/۲۰۱۷م)

لومړۍ څپرکي

زمونږ په ټولنه کې د فقر لاملونه

د فقر د مفهوم په هکله د نیاوي فلسفې او فکري مذهبونه خپلې ځانګړې اراوې لري چې زیاتره یې له حقیقته لرې دي، خو اسلام چې د هغې په باره کې کوم نظر وړاندې کړی پر حقیقت او واقعیت ولاړ دی. د اسلام د سپیڅلي دین له نصوصو او ویناوو څخه دا جوته کیږي چې: فقر یو طبیعي مصیبت او انسان ته ورپېښه ستونزه ده، چې باید وتنبولای شي. پیغمبر صلی الله علیه وسلم له فقر څخه په الله تعالی باندې پناه غوښتې ده او دا دعا به یې کوله «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ»¹ - ای الله زه درڅخه له کفر او نیستمۍ پنا غواړم.

د فقر مخالفه پدیده شتمني ده کومه چې د انسان لپاره یو الهي نعمت او پیرزوینه بلل کېږي، په قرآن کریم کې الله تعالی پر خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دغه نعمت احسان کوي او فرمایي: «وَوَجَدَكَ غَائِلًا فَآغَىٰ»². ته یې نیستم موندلی وي، نو شتمن یې کړي.

الله تعالی په دنیا کې خپلو نیکو بندګانو ته مال او شتمني عاجله ورکړه ګرځولې ده. په قرآن کریم کې یې داسې فرمایلي دي: «فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ۝ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ۝»³. نوح علیه السلام خپل قوم ته وویل پس بښنه وغواړئ له خپل پالونکي څخه بیشکه چې هغه بښونکی دی، پرتاسې به پرلپسې اورښت وکړي، او مرسته به مو وکړي په ورکړې د مالونو او اوزامنو (اولادونو)، او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او ویالې. او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «نِعْمَ الْمَالُ الصَّالِحِ لِلْمَرْءِ الصَّالِحِ»⁴. د نیک وګړي لپاره پاک او بهترین مال ښه دی.

په بشري ټولنو کې د فقر او نیستمۍ لاملونه او عوامل یو تر بله سره یو څه توپیر لري، لکن ځیني یې سره شریک دي، چې هغه طبیعي پېښې دي لکه: زلزلې، وچکالي، سیلابونه او داسې نور.

تر کومه ځایه چې زمونږ ټولني پورې اړه لري، نو په عمومي توګه د طبیعي لاملونو سره سره دوه عمده لاملونه هم شته، چې هغه عبارت دي له: خارجي تیري او دوېم له داخلي ګډوډیو او درغلیو څخه، چې په لاندې کرښو کې به په تفصیل سره د هغې څرګندونه او څېړنه شوې ده:

لومړۍ: د فقر طبیعي لاملونه

فقر او نیستمۍ د انسان لپاره یو ازماښت او ستونزه ده، او په ځینې حالاتو کې د انسانانو لپاره الهي نیونه، او عذاب وي چې د هغوی د بدو کړنو له امله رامنځ ته کیږي. زمونږ په ټولنه کې د فقر طبیعي لاملونه کوم چې تر اوسه پورې واقع شوي او هېوادوال یې له نیستمۍ او نورو ناخوالو سره مخ کړي مهم یې پدې توګه دي:

۱- زلزلې: چې له پخوا راهسې د هېواد په مختلفو برخو کې واقع شوي دي او پدې وروستیو کلونو کې د هېواد په شمال کې ډېرې خطرناکې زلزلې وشوې، چې امله یې په زرونو خلک مړه، کورونه ړنگ او ابادې او زراعتي ځمکې زیانمنې شوې.

۲- وچکالي: زموږ هېواد کې د وچ کالیو له خطرونو سره مخ دی، او دا وروستۍ وچکالي چې د هېواد په جنوب او جنوب غرب او نورو برخو کې یې تقریباً پنځه کاله دوام وکړې⁵ ډېره خطرناکه وه.

۳ - سیلابونه او ملخان: د هېواد په بیلابیلو برخو کې د سیلابونو راتلل چې کورنو او ابادو ځمکو ته یې ډېر تاوانونه اړولي. همدارنګه د هېواد د شمال په ځینو سیمو کې د ملخانو راپیدا کیدل، چې زراعت ته زیات تاوانونه رسوي، د ولس د نیستۍ او فقر طبیعي لاملونه دي.

1. أحمد، ابن ابی شیبه

2. الضحیٰ ۲.

3. نوح ۱۰-۱۲

4. مسند امام احمد، الأدب المفرد

5. تر ۱۳۸۳ لمريز کال پورې.

د دې طبیعي پېښو او ناخوالو عوامل څه دي، او د هغې د مخنیوی لپاره باید کوم اسباب وکارول شي؟
ځواب دادی چې طبیعي ناخوالې او مصیبتونه په زیاترو حالاتو کې د انسانانو د بدو عملونو له امله رامنځ ته کېږي لکه
څرنگه چې بې د الله تعالی او د هغه د استازي (صلی الله علیه وسلم) په ویناوو کې څرگندونه شوې ده:

الله تعالی فرمایي: «وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرِيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٦﴾»^٦ او مورې
هیڅ یوې سیمې ته پیغمبر نه دی لېږلی، مگر دا چې د هغې اوسیدونکي مو په سختیو (لکه فقر) او تکلیفونو (لکه ناروغیو)
اخته کړي و، د دې لپاره چې هغوی عاجزي وکړي او ایمان راوړي.

الله تعالی فرمایي: «وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقَصْنَا مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَدْكَرُونَ ﴿٧﴾»^٧.
د فرعون قوم د وچکالی او په نقصان د میوو سره مواخذه کړې و، د دې لپاره چې پند واخلي.

الله تعالی فرمایي: «فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩﴾»^٨.
اوسه (ای محمده! دې قريشو ته) د هغه ورځې چې اسمان ورته لوگی ښکاره کړي، پداسې حال کې چې هغوی به
پټ کړي او دابه دردناک عذاب وي.

د دې آیت په تفسیر کې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ويلي: «کله چې قريشو اسلام ونه منلو او د رسول الله صلی الله
عليه وسلم په دښمنۍ کې مستمر پاتې شول، نو هغه ورته داسې خیرا (بد دعائي) وکړه چې الله تعالی دې پر هغوی باندې د
يوسف (عليه السلام) د وخت وچکالي راوړي، نو همداسې وشول، هغوی دومره لوړې او تکلیف را واخیستل چې هډوکي او
مردارې يې وخوړلې، او چې بره اسمان ته به يې کتل، نو لوگی به يې په نظر راتللو، لکه څرنگه چې الله تعالی پدې وينا کې
ذکر کړي دي»^٩.

د حدیثو په روایتونو کې د ځينو گناهونو په وجه د مختلف قسمه عذابونو او مصیبتونو د راتللو خبر ورکړ شوی:

په یو روایت کې داسې ذکر شوي دي «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ قَالَ: مَا ظَهَرَ الْغُلُولُ فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا أَلْقَى فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ، وَلَا فَشَا الزَّانَا فِي
قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا كَثُرَ فِيهِمُ الْمَوْتُ، وَلَا نَقَصَ قَوْمٌ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا قُطِعَ عَنْهُمْ الْقَطْرُ، وَلَا حَكَمَ قَوْمٌ بغيرِ الْحَقِّ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ، وَلَا خَتَرَ قَوْمٌ بِالْعَهْدِ إِلَّا
سَلَطَ عَلَيْهِمُ الْعُدُوَّ»^{١٠} په هیڅ یو قوم کې خیانت او درغلي نده څرگنده شوې، مگر دا چې د هغوی په زړونو کې وېره اچول
شوې، په هیڅ یو قوم کې زنا نده خپره شوې مگر دا چې د هغوی تر منځ به مرگ دېر شي، هیڅ یو قوم په پیمانې، او تله
کې کمې نه دی کړی مگر دا چې له هغوی څخه به روزي قطعه شي او هیڅ یو قوم په ناحقه سره پرېکړه (فیصله) نه ده
کړی مگر دا چې د هغوی تر منځ به پخپلو کې وینه تویدنه زیاته شي، او هیڅ یو قوم تړون نه دی مات کړی مگر دا چې
الله تعالی به پرې دښمن مسلط کړي.

یو بل روایت پدې مفهوم دی چې: «کله په یو قوم کې په ښکاره سره زنا او فاحش کارونه وشي، نو هغوی به په
طاعون، اوداسې ناروغیو وازمایل شي د کومو پواسطه چې پخواني خلک نه و ازمایل شوي، او کله چې خلک په تله
او پیمانې کې کمی وکړي، نو په وچکالی، رزق تنگی، او د پاچا په تیري کولو به اخته شي، او که چېرته له زکات
ورکولو څخه انکار وکړي، نو له بره اسمان څخه به ورباندې باران بند شي، او که څاروي نه وي نو هیڅکله به پرې
اورښت ونشي، او که تړون ماتول شروع کړي، نو دښمنان به پرې مسلط شي او لدوی څخه به هغه څه هم واخلي چې

٦. الاعراف ٩٤

٧. الاعراف ١٢٩

٨-٦- الدخان ١٠ - ١١

٩- وگوره: تفسیر ابن کثیر ١٤٩/٤

١٠-- موطأ امام مالك: كتاب الجهاد، باب ماجاء في الغلول

ددوی په لاسونو (ملکیت) کې دي، او که چېرته د هغوی مشران او حاکمان پرهغه څه باندې پریکړه ونه کړي څه چې الله تعالی پخپل کتاب کې رانازل کړي، نو الله تعالی به ددوی ترمنځ خپلمنځي جنگ وگرځوي»¹¹.

او زلزلي چې د فقر او خواری او د قومونو د تباهی یو مهم لامل بلل کیږي، او داسې یو عذاب دی چې الله تعالی د هغې پواسطه ځینې پخواني قومونه د مکملې تباهی سره مخ کړي دي او د دې امت په بدو خلکو چې راځي دهغوی لپاره به عذاب، او د نیکانو خلکو لپاره به یو آزماینست وي، ترڅو توبه وباسي او دالله تعالی طاعت او بندگي ته سهې رجوع وکړي.

په یو روایت کې راغلي چې: «کله د مؤمنانو مور عائشه رضي الله عنها د زلزلي اړوند وپوښتل شوه، نو هغې وویل: کله چې خلك زنا روا وگڼي، شراب وڅښل شي، د موسيقي آلات (په زیاته اندازه) وغږول شي الله تعالی به غیرت ونیسي (په غصه شي) ځمکې ته به ووايي پدوي باندې وڅوځیږه (زلزله شه) نو پری وبه وڅوځیږي». په یو بل روایت کې راغلي چې: «د عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کې ځمکه وڅوځیدله، نو هغه وویل: ای خلکو داڅه وشول؟ څومره په جلتی سره مو نوي کارونه (گناهونه) وکړل. که چېرته دا (ځمکه) دې حالت ته بیا راوگرځیدله، نو له تاسې سره به بیا ونه اوسم». او کعب الاحبار رحمه الله ویلي: «کله چې په ځمکه کې گناهونه وشي، نو د الله تعالی له ویرې ځمکه په څوځیدو شي»¹².

د طبیعو پیښو څخه د ژغورنې او د هغې د مخنیوي لارې او چارې دادي چې خلك خپل پالونکي ته توبه وباسي، له هغه څخه بښنه وغواړي، خپل عملونه، سم کړي، چې همدا یې لومړی او اساسي حل بلل کیږي.

¹¹ - سنن ابن ماجه: کتاب الفتن باب ۲۲

¹² -- دغه روایتونه د امام ابن قیم الجوزیه په کتاب: الجواب الکافي لمن سأل عن الدواء الشافي) په ۷۰ - ۷۱ صفحو کې وگورئ.

دویم: په هېواد کې د فقر خارجي لاملونه

زمونږ د ټولني د فقر او بې وزلي خارجي عوامل پر هېواد باندې د خارجيانو تيري، او يرغل دي، او په ځانگړې توگه د روسانو يرغل او تيري کومو چې غوښتل افغانستان د خپلې امپراطورۍ تابع کړي، د هېوادوالو دين او کلتور بدل کړي او پدې هېواد کې د الحاد او سوسيالستي پر بنسټ رامنځ ته شوي رژيم ته پايښت ورکړي.

دا هم د قوم او ولس په وړاندې د لمر په څير روښانه ده چې له روسانو علاوه نورو خارجيانو خاصاً ځيني گاونډيو زموږ د هېواد د کمزورتيا چې پکې اقتصادي کمزورتيا او د افغانانو نورو ته محتاج کول هم شامل دي پوره هڅې کړي دي. پدې ځای کې يوه پوښتنه مطرح کوو چې بهرنيانو ته دغه زمينه چا برابره کړې او د هېواد په بربادۍ او تباهي کې لومړني مسئولين څوک دي؟

ددې ځواب د لمر په څير روښانه دی، هغه دا چې په خپله ددې خاورې ځيني بچيان ؤ چې پرديو ته يې دغه لاره هواره کړه او دغه لړۍ لا تر اوسه روانه ده، نو لومړی بايد همدغه ځاين او غدار وگړي ملامت کړي شي، له ټولو تر مخه لومړی کمونستانو - خلقيانو او پرچميانو - غداري کړي، همدوی ؤ چې د روسانو پر مټ باندې يې کودتا وکړه او بيا د هغوی يرغل لپاره پول وگرځيدل.

روسانو چې زموږ پر هېواد باندې هر اخيزه جنائتونه وکړل، د اقتصادي جنائت په برخه کې هغو مخکې له راتگه د تجارت او سوداگري له لارې دا هڅې کړې وې خو زموږ د هېواد سوداگريز او اقتصادي چارې انحصار او د خپلو گټو لپاره مهار کړي، هغو زموږ د ملت تر ټولو لويه شتمني او طبيعي منابع په خپل واک کې کړي و؛ د دې لپاره چې له يوې خوا زموږ هېواد فقير او نورو ته اړمن پاتې شي او له بلې خوا هغه طبيعي منابع او زخاير د خپلو گټو لپاره وکارې. له دويم نړيوال جنگ نه مخکې زموږ د هېواد په شمال کې د نفتو تر ټولو سترې منابع د يوې کمپنۍ په نوم د (انلانډ اکسپلوريشن) لخوا کشف او د راويستلو ټولې چارې يې سر ته ورسيدې، لکن د روسانو د مزاحمتونو له مله هغه کمپنۍ له ساحې وويستل شوه، ټول اوراق او معلومات يې د کمونستي بوداگيانو په لاس کې وليدل او بيا چې کله عملاً زموږ پر هېواد باندې روسانو يرغل وکړ او تر خپلې ولکې لاندې يې راوړ، نو زموږ له هېواده يې زيات نفت او گاز خپلو مستعمرو ته نقل کړل.

روسانو چې د گازو د پيمائش او اندازه گيرۍ لپاره کوم ماشينونه د آمو د سيند پر غاړه ځای پر ځای کړي و د هغوی په اختيار کې و، بل چا دا حق نه درلود چې وپوښتي هره ورځ څومره اندازه گاز توليد او انتقال مومي، نفت يې خام نفلول او هلته په شوروي کې به يې تصفيه کيدل چې له هماغه ځايه به بيرته پر افغانستان باندې د پيسو په بدل کې خرڅيدل، په دې معنې چې زموږ له زخايرو به پر موږ باندې خرڅيدل او پيسې به يې د روسانو لاسونو ته ورتلې.¹³

زموږ پر هېواد باندې د روسانو د عملي يرغل او استعمار په موده کې هېوادوالو ته خورا زيات هر اړخيز تاوانونه واړول. د اقتصاد په ډگر کې د هغوی د نهو کلونو د تيري د لگښت اندازه ۷۰ بليونه ډالر بنودل شوي، چې دغه ټول لگښتونه يې زموږ د هېواد له اقتصادي سرچينو څخه پوره کړي دي؛ ځکه چې روسان پخپله د اقتصادي بحران سره مخ ؤ او دې ته آماده نه ؤ چې د جنگ مصارف پر ځانونو ومني.

هغو چې د افغانستان د ويجاړولو لپاره کوم ټانکونه، الوتکې، عراده جات او ماشينونه راوړي و په بدل کې يې د دې هېواد طبيعي موارد لکه: معدنونه، طبيعي گاز او داسې نور په زيات ښکته او ارزان نرخ سره ځانونه ته حساب کړل او يوړل.

د ځينو څيړنو له مخې د روسانو او کمونستي رژيم په وخت کې تر ۱۹۹۰ زېږديز کال پورې د افغانستان د اقتصادي مواردو بنسټيزو سرچينو ته د تاوان کچه په لاندې شکل سره بنودل شوې:

- ۱- له ۲۳٪ څخه تر ۸۵٪ پورې د هېواد په اطرافي سیتو او زراعتي ځمکو کې د دهقانانو کموالی.
- ۲- له ۵۵٪ څخه تر ۷۷٪ پورې د زراعتي پیداوار او وسایلو ویجاړیدل او لمنځه تلل.
- ۳- ۴۷٪ په زراعتي پیداوار کې کموالی.
- ۴- ۷۵٪ د صنعتي پروژو په توانايي کې کموالی.
- ۵- ۷۰٪ د پخو (قیر شوو) لویو سرکونو خرابیدل او لمنځه تلل.
- ۷- ۲۵٪ د فرعي او خامو سرکونو لمنځه تلل.
- ۸- ۵۰٪ د زراعتي ځمکو کموالی.
- ۹- ۶۰٪ د اوبو او ایباری د سیستم لمنځه تلل.
- ۱۰- ۵۴،۵٪ په مکمل ډول د قریه جاتو او کورونو وړانول او بربادول.
- ۱۱- ۴۷،۵٪ د سترو څارویو (غویان، اوبنان اونور) لمنځه تلل.
- ۱۲- ۲۸٪ د کوچنیو څارویو (میرو او وزو) تلف کیدل.
- ۱۲- ۵۹٪ د روغتونونو او روغتیايي مرکزونو ړنگیدل او لمنځه تلل.
- ۱۳- نژدې د (۲۰۰۰) بنونځیو د ودانیو (تعمیرونو) ړنگیدل.
- ۱۴- ۵۰٪ د بریښنا د لېږد (انتقال) د تاروانو پرې کیدل او لمنځه تلل.
- ۱۵- ۷۹٪ د ساتل شوي (زخیره شوي) طبیعي گاز کموالی.
- ۱۶- ۵۰٪ ولسي پیداوار کموالی.¹⁴

او داسې نور هغه تاوانونه چې د روسانو او کمونستانو د تیري په نتیجه کې زموږ ولس او ملت ته ورسیدل.

درېیم: په هېواد کې د فقر داخلي لاملونه

لډې لاملونو څخه زموږ مراد هغه عوامل دي چې د هېواد له دننه څخه د ولس د بچیانو او په ځانگړي ډول د چارواکو او حاکمانو له پلوه د رعیت په هلکه د مسئولیت په درسته او سهې توگه نه ادا کولو، او د هغوی د بې کفایتی له امله منځ ته راغلي، همدارنگه کمونستي کودتاه، بیا له هغې وروسته د چوکۍ او منصب لاس ته کولو په خاطر د کشمکشونو او پرلپسې خپلمنځي جگړو له امله منځ ته راغلي دي، چې په لاندې نقاظو کې یې څرگندونه ذکر شوي:

۱- د چارواکو او حاکمانو بې کفایتی:

زموږ د هېواد د فقر او نیستمۍ پدېده له کمونستي ګرغېرنې کودتا څخه تر مخه هم شتون درلود، د ظاهر شاه د حکومت په دوران کې افغانستان د نړۍ له غریبو او نیستمو هېوادونو څخه شمېرل کیده، سره لدې چې په شلمې میلادي پېړۍ کې د ټیکنالوژۍ د پرمختګ له لارې کیدای شو د هېواد د خامو موادو، معادنو او صادراتو له لارې زموږ هېواد خود کفاء شي، خو د حاکمانو د بې کفایتۍ له امله داسې ونه شو، نو هغه مهال د هېوادوالو د فقر او نیستمۍ زیاتره پړه پر چارواکو او حکومتي ادارې باندې اچول کېږي.

۲- کمونستي کودتا:

په کال ۱۳۷۵ لمريز د ثور د مياشتې په ۷ مه نيټه چې کمونستانو کودتا وکړه او د بناغلي سردار د او د حکومت يې د زور له لارې نسکور کړ، د دې کرغړنې کودتا موخه او هدف معلوم و، ملت او ولس د هغې عاملين او پيروان هم پيژندل چې څه غواړي او څه کوي...

د هېواد د فقر او بيچارگۍ په مخنيوي او اقتصادي پرمختگ په ميدان کې د د کمونستانو هغه شعار (کور کالي او ډوډۍ) په حقيقت کې يوه تير ايستنه او دوکه وه، هغو په ځای د دې چې دغه ژمنه او شعار پوره کړي، زياتره هېوادوال يې له کور کاليو او ډوډۍ څخه بې برخې کړل. د کمونستي سپيره نظام له امله زموږ په هېواد کې فقر او بيچاره گي لا پسې زياته شوه او هغه مخکې ذکر شوې تاوانونه چې روسانو زموږ هېواد ته اړولي دي د هغې اصلي علت او لامل همدغه بدبخته کمونستان و؛ ځکه همدوی و چې د روسانو مداخلې لپاره يې لار هواره کړه او زموږ د مسلمان ملت دين، ابرو، وطن او شتمني يې له خطر سره مخ کړه..

۳- خپلمنځي جنگونه:

کله چې له افغانستان څخه د کمونستانو د رژيم ټغر ټول شو، په هېواد کې د آزادۍ شعارونه ورکړل شو او د مجاهدينو د تش په نامه حکومت رامنځ ته کيدو سره يوه نوې مرحله پيل شوه، نو هغه مهال د دې توقع کيده چې هېوادوال به له هوسايي، آرامي او په خپل وطن کې د ابرو او عزت ژوند کولو څخه برخمن شي او په هېواد کې به فقر او بې وزلي د صفر په لور حرکت وکړي، خو متاسفانه داسې ونه شول، بلکې د توقع خلاف ولس او ملت د سترو گډوډيو، ستونزو او ناوړينو بنسکار وگرځيد چې دغه لړۍ لا تراوسه پای ته نه ده رسيدلې. الله تعالی دې بې په خپل فضل او کرم سره ختمه کړي.

۵- په هېواد کې مسلسله گډوډي:

د هېواد د پرلپسې جنگونو، نا امنيو او گډوډيو په نتيجه کې د دولت ځينې مالونه او شتمني (بيت المال) شخصي جيبونو ته ولاړ، او ددې زمينه برابره شوه چې ځينې ځاين عناصر او بانډونه حکومتي بانکونه او مؤوسسې چور کړي، بيت المال او حکومتي عايدات لوټ کړي، همداراز د ملت په عامه ملکيتونو او پانگو کې د ناوړه تصرفاتو لپاره لارې هوارې شي.

۶- د هجرت او جهاد په مهال خيانتونه:

د يادولو وړ ده چې د روسانو او کمونستانو په مقابل کې د جهاد او مقاومت پر مهال زموږ يو زيات شمېر هېوادوال مهاجرين شول، چې د هجرت په ديار کې د هېوادوالو په سر باندې په پيسو راټولولو کې هم پوره درغلۍ، او خيانتونه وشول. د ځينې جهادي تنظيمونو يا ډلو ټپلو د مشرانو او لوړ پوړو مامورينو لخوا هغه مالونه چې د بې وزله مهاجرينو، کونډو او يتيمانو او يا په سنگر کې د پاتې کيدونکو مجاهدينو کورنيو لپاره راليرل شوي و د هغوی شخصي جيبونو ته ولاړل، او ددې ستر مسئوليت په اداء کولو او ددغسې امانت خپلو حقدارانو ته په سپارلو کې پاتې راغلل. همدارنگه يو تعداد داسې وگړي هم و چې د جهاد او جنگ په اسلحو او وسايلو کې يې درغلۍ وکړې او يو زيات شمېر نورو بيا د غنيمت په مالونو کې خيانت وکړ..

نو د مهاجرينو او يا هېوادوالو په حقونو کې دغسې ناوړه تصرفات د دې لامل شول چې ځينې هېوادوال په فقر او بې چارگي کې شپي او ورځې سبا کړي، او يا د فقر له ناوړه ستونزو او ناخوالو سره مخ شي.

د حرامخوړيو او درغليو پايلې:

پدې شک نشته او مسلمان پدې باندې کلک باور لري چې حرام کار ناوړه انجام او بدې پايلې لري. د آخرت ترڅنگ په دنيا کې هم گناه بد اثر لري، نو بايد چې يو مسلمان له هر راز گناه څخه ډډه وکړي.

د حرامخور مسلمان دعاء نه قبلېږي، همداراز د حرامو له امله یې په کور کې بې برکتې رامنځ ته کېږي، له پریشانیو اوستونزو سره مخ کېږي، او هر چې د آخرت سزا ده، نو هغه ډېره خطرناکه او سخته ده، رسول الله صلی الله علیه فرمایلي: ((وَمَنْ نَبَتَ حَمْمَهُ مِنْ سُخْتٍ، فَالْتَأُ أَوْلَىٰ بِهِ))¹⁵ او د چا غوښه چې پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی. (چې پکې داخل شي).

نو هغه وگړي چې بیت المال یې لوټ کړی وي، د ولس په عامو ملکیتونو کې یې لاس وهنې کړي وي، د بې وزلو، یتیمانو او کونډو، مجاهدینو او مهاجرینو مالونه یې په ناجایزه طریقه اخستې وي د جهاد په غنیمتونو کې یې خیانتونه کړي وي. لدې حقونو څخه دې په دینا کې ځانونه خلاص کړي، او که داسې ونه کړي، نو د آخرت د محاسبې او مواخذي انتظار دې باسي.

باید چې یو مسلمان د حرامخوری، درغلی او په بیت المال کې د ناوړه استفادو په وړاندې هغه سخت وعیدات را په یاد کړي، توبه وباسي، هغه غلام کړي مالونه د مسلمانانو په عامو مصالحو کې ولگوي او یا یې بیت المال ته وسپاري.¹⁶ الله تعالی فرمایي: ((وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوْفَىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ))¹⁷ پیغمبر هیڅ شی نه پتوي او هر څوک چې کوم شی پټ کړي، نو د قیامت په ورځ به یې راوړي او بیا به هر چا ته د هغه د عمل بدل پوره ورکړ شي او هیڅ ظلم به پرې ونه کړای شي.

پدې آیت کریمه کې دغسې وعید د هر ځان لپاره دی برابر خبره ده چې له غنیمت او یا بیت المال څخه یې لږ څه غلام کړي وي او یا ډېر.

له ابو هریره رضي الله عنه نه روایت دی هغه وایي: ((یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په منځ کې ودرید او د خیانت په باره کې یې خبرې اترې وکړې، خیانت یې ډېره لویه او بده گناه وگڼله او تر دې یې وفرمایل: له تاسو نه دې څوک داسې ونه گورم چې د قیامت په ورځ په داسې حال کې راشي چې په خټ باندې یې اوبن وي او هغه پرېږي. هغه سړی به ما ته وایي ای د الله رسوله ما خلاص کړئ، زه به ورته وایم: تا ته هیڅ گټه نه شم رسولی، ما خو په دنیا کې د الله حکم درسولی و. زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه گورم چې د قیامت په ورځ پداسې حال کې راشي چې په خټ باندې یې آس وي او هغه خنېږي. هغه سړی به ما ته وایي ای د الله رسوله له ما سره مدد او مرسته وکړئ! زه به ورته وایم زه هیڅ واک او اختیار نه لرم چې له تاسره مرسته وکړم. ما خو د الله حکم در رسولی و.

زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه گورم چې هغه د قیامت په ورځ پداسې حالت کې راشي چې په خټ باندې یې گډ (یا چیلئ) وي او هغه بآ آواز کوي، هغه به وایي ای د الله رسوله له ما سره مرسته وکړه، زه به ورته وایم زه هیڅ قسم واک او اختیار نه لرم په دنیا کې مې د الله حکمونه درته بیان کړي و.

په تاسو کې داسې څوک ونه وینم چې د قیامت په ورځ پداسې حالت کې راشي چې په خټ یې یو انساني نفس (غلام یا وینځه) وي او هغه چیغې وهي. ما ته به ووايي ای د الله رسوله مرسته راسره وکړه او لدې حالت نه مې خلاص کړه، زه به ورته ووايم: زه هیڅ واک او اختیار نه لرم، ما په دنیا کې د الله پیغام درسولی و.

او زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه وینم چې د قیامت په ورځ راشي او په خټ باندې یې هغه پانې وي چې د خلکو حقوق پکې لیکل کېږي (یا جامې وي) هغه به خوځېږي، دای به ما ته وایي ای د الله رسوله مدد راسره وکړه! زه به ورته ووايم: زه له تاسره هیڅ نه شم کولی، ما تا ته په دنیا کې د الله حکم درسولی و.

همدارنگه زه دې په تاسو کې داسې څوک ونه مومم چې په قیامت کې راشي په خټ باندې یې سره زر او سپین زر (یا

¹⁵ المعجم الاوسط للطبراني

¹⁶ هغه گناه چې د بنده حق سره تړاو لري، نو دتوبې یو شرط یې دادی چې حقدار ته یې حق وروگرځوي او که د ټاکلي شخص حق نه وي، بلکې د بیت المال پورې اړه لري، نو که بیت المال وي هغې ته یې وروگرځوي او که نه وي، نو د مسلمانانو په عامه کارونو کې یې مصرف کړي...

¹⁷ آل عمران ۱۶۱

بې روحه مال، وي، ما ته به وايي يا رسول الله! له ما سره مرسته وکړه، زه به ورته وایم چې له تا سره هېڅ نشم کولی ما تا ته د الله دین بیان کړی و)).¹⁸

د حدیثو شارحین وايي: د ځناورو په آوازونو او د کاغذونو د پاڼو په حرکت او خوځیدو کې دا حکمت دی چې کوم خیز یې پټ کړی وي هغه به پخپل آواز په خپله ژبه سره شور کوي. چې په دې سره به دغه ځان انسان له ویرې سره مخ شي او د خلکو ترمنځ به رسوا شي. ټول خلک به د هغه خیانت په خپلو سترگو ویني او د هغو خیزونو په بارولو به ورته ډېر سخت تکلیف رسیږي.

په یو روایت کې ذکر شوي: د خیبر له غزا څخه دراکرځیدو په مهال کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وادي القری مقام ته روان و یو مریې صحابي په غشي باندې ولگید او مړ شو، اصحابو وویل: شهید شو او جنت دې یې مبارک وي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: داسې هیڅکله نه ده، زما دې قسم وي په هغه ذات چې د محمد نفس یې په لاس کې دی یقیناً هغه څادر چې د خیبر په ورځ یې د غنیمت له تقسیم څخه مخکې اخستی او ورباندې بلوي پدې وینا او ریدو سره خلک وویږېدل، یوسړي د بوټ (یا موزې) یو مزی یا دوه مزی راوړل، وې ویل: دا مې د خیبر په ورځ (په جنگ) کې ترلاسه کړي دي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دا د اور یو مزی او یا دوه مزی دي.¹⁹

امام نووي رحمه الله وايي: پدې حدیث کې د غنیمت په مال کې د خیانت کولو زیات قباحت ذکر شوی دی چې هغه لویه گناه ده او کوونکی یې د اور مستحق گرځي. همداراز که غلا شوی خیز لږ وي او یا ډېر وي دغسې وعید ورباندې مرتب کیږي.²⁰

شهید عبدالله عزام رحمه الله د دې حدیث له ذکر کولو وروسته د هغې په تعقیب سره وايي: (کله چې یو څوک د غنیمت له ویش څخه مخکې د هغې په غلا کولو باندې اور ته داخلېږي، نو د هغه چا به څه حال وي چې د جهاد هغه مالونه او روپۍ خوري چې یوه او دوه دوه یتیمانو کونډو او د مجاهدینو میرمنو ته راټولېږي چې پرې خپلې ملاګانۍ نیغې وساتي او د ژوند له نا آرامیو څخه پرې بچ شي؟ او د هغه چا به څه حال وي چې دلته او هلته د مجاهدینو مالونه په اسراف سره لګوي او د هغې په لګولو کې د الله تعالی حکم ته نه ګوري؟. له الله تعالی څخه غواړو چې د مجاهدینو په مالونو کې مو له بې ځایه تصرف څخه وساتي، معاف مو کړي او گناهونه مو وېښي. یا الله له هیرې او خطا څخه مو هم وساتي!²¹

په دنیا کې د خیانت اغیزه:

په دنیا کې د خیانت پایله او اثر دادی چې کله په یو قوم کې دا کړنلاره پیداشي، نو الله تعالی د هغوی په زړونو کې رعب اچوي او خپله مرسته ورڅخه بندوي لکه څرنګه چې د حدیثو په یو روایت کې ذکر شوي عبد الله بن عباس رضي الله عنهما وايي: «مَا ظَهَرَ الْغُلُولُ فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا أَلْفِي فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبُ، وَلَا فَشَا الزَّيْنَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ إِلَّا كَثُرَ فِيهِمُ الْمَوْتُ، وَلَا نَقَصَ قَوْمٌ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِلَّا قُطِعَ عَنْهُمْ الرِّزْقُ، وَلَا حَكَمَ قَوْمٌ بغيرِ الْحَقِّ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ، وَلَا خَتَرَ قَوْمٌ بِالْعَهْدِ إِلَّا سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْعُدُوَّ».²² په هېڅ یو قوم کې خیانت او درغلي نه ده څرګنده شوې مګر دا چې د هغوی په زړونو کې به وېره واچول شي، په هېڅ یو ولس کې زنا نه ده خپره شوې مګر دا چې د هغوی تر منځ به مرګ ډېر شي، یو قوم په پیمانې او تله کې کمی نه دی کړی مګر دا چې له هغوی څخه به روزي قطعې شي او هېڅ یو قوم په ناحقه سره پرېکړه نه ده کړې مګر دا چې د هغوی ترمنځ به پخپلو کې وینه تویدنه خپره شي او هېڅ یو قوم تړون نه دی مات کړی مګر دا چې الله تعالی به ورباندې دېنمن مسلط کړي.

¹⁸ البخاري

¹⁹ متفق عليه

²⁰ شرح مسلم، نووي ۱/ ۲۲۹.

²¹ في الجهاد آداب واحكام، شهيد عبد الله عزام، ص ۶۰

²² -- موطأ امام مالك: كتاب الجهاد، باب ماجاء في الغلول

په یو مرفوع روایت کې راغلي دي ابوذر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي: «إن لم تغل أمتي لم يقم لهم عدو أبدا»²³ - که چېرې زما امت په مال غنیمت کې خیانت ونه کړي، نو د بنمن به د همیش لپاره د هغوی مخې ته ونشي دریدلی. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي: «إن رجلاً يتخوضون في مال الله بغير حق، فلهم النار يوم القيامة»²⁴ ځینې سړي د مسلمانانو په مالونو (بیت المال) کې په ناحق سره تصرف او چلند کوي، نو پوه دې شي چې په قیامت کې به د دوی لپاره اور وي. د حدیثو په یو روایت کې ذکر شوي: «وَمَنْ نَبَتَ حُمَةً مِنْ سُحْتٍ، فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ»²⁵ او د چا چې غوښه پر حرامو راغته شي، نو د دوزخ زیات وړ دی.

نو هغو وگړو چې د مسلمانانو عامه مالونه یې په خپلو جیبونو کې اچولي، په خپلو لگښتونو کې یې لگولي او یا د خپلو کورنیو او اولادونو د خوشحالولو او عیش کولو لپاره یې له ځانونو سره ساتلي دي، دا مخکې وعیدونه دې را په یاد کړي او د آخرت له مواخذي څخه دې وډار شي.

همداراز هغه خلک چې حرام مالونه یې خپلو اولادونو ته جمع کړي، لدې وېرې چې هغوی فقیران نه شي، پدې دې کلک باور ولري چې د بل چا دنیا ښه کولو لپاره خپل آخرت بربادول او ځان د عذاب مستحق گرځول لوی حماقت دی، یو مسلمان باید پدې مورد کې د اسلام د پنځم عادل خلیفه عمر بن عبد العزیز رحمه الله - دغه موقف را په یاد کړي چې کله د مرگ په مهال یو مشاور یې ورته وویل: خپلو زامنو²⁶ ته له بیت المال څخه د څه مال وصیت وکړه؛ ځکه چې دوی نیستمن دي، نو هغه په ځواب کې دا آیت ولوست: «إِنَّ وَلِيَ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿٥٧﴾»²⁷ بیشکه زما دوستاو ساتونکی الله دی، هغه ذات چې کتاب یې نازل کړی او د نیکانو ساتنه کوي او د هغوی مددگار او کارجوړونکی دی. بیایي وویل: زما زامن له دو حالاتو خالي نه دي، که چېرې نیکان وي، نو الله تعالی د نیکانو ښه ساتنه کوي او که بدان وي، نو زه نه غواړم چې په بدکاری او نافرمانۍ کې له هغوی سره مرسته وکړم.²⁸

۷- په اوسني حکومت کې درغلی:

ایا د امریکا او ناپو په راتگ سره زموږ د هېواد اقتصادي وضعیت ښه شو؟

ځواب دادی چې د امریکا او د ناپو په راتگ سره زموږ د هېواد اقتصادي حالت که له یوه پلوه په نسبي شکل د هغوی د یرغل په لومړۍ موده کې یو څه ښه شو، نو له بله پلوه بیا له بدو بدتر وگرځید؛ دا ځکه چې هغو دلته د جنگ لپاره راغلل او زموږ هېواد یې د جنگ او یرغل له لارې ونيوه او دا طبیعي خبره ده چې په کوم ځای کې جنگ او جگړې وشي، هغه ځای د ځانې تلفاتو ترڅنګ مالي او اقتصادي تلفات هم لري.

او که وویل شي چې د دې نوي استعمار په راتلو سره خو دې هېواد ته بې شمېره مرستې او کومکونه راغلل، ایا دغې مرستو د دې هېواد د اقتصادي وضعیت په ښه کولو کې کوم مثبت بدلون رانه وړ؟

ځواب یې دادی، چې هغه مرستې لومړی په همدې جنګي لگښتونو کې حساب شوې او کومو بهرنيانو چې دلته مرستې راوړې همغوی ورڅخه زیاته برخه په یو نامه او بل نامه واخیسته.

دویم دا چې دا مرستې د داسې یو نظام په واک کې ورکړل شوې چې له سر نه تر پښو پورې په درغلی، فساد او خیانت کې ډوب و. رځې چې دغه واقعیت او حقیقت په اړونده راپورونو کې وگورو:

هېواد ته د راغلو مرستو اندازه او لگښت یې:

په ۱۳۹۳ لمريز کې د افغانستان د بیا رغونې په برخه کې د امریکا ځانګړې څیړونکې ادارې (SIGAR) خبر ورکړ چې

23. المعجم الاوسط للطبراني (وفي مجمع الزوائد رجاله ثقات).

24. البخاري

25. المعجم الاوسط للطبراني

26. چې دولس زامن یې و.

27- الأعراف ۱۹۶

28- البداية والنهاية، ابن کثیر 225/9 (المكتبة الشاملة).

افغانستان ۱۰۴ میلیارده ډالره مرسته تر لاسه کړې، چې د پیسو د تورم (انفلاسون) په پام کې نیونې سره له هغو مرستو زیاتې دي چې د دوهمې نړیوالې جگړې وروسته د مارشال د پلان د پلي کولو لپاره په اروپا کې مصرف شوي.

څیړونکي وايي: افغانستان ډېر فرصتونه له لاسه ورکړل او دا فرصتونه د غوره مدیریت د نشتون له امله که چیرې دا مرستې په سمه توګه کارول شوې وای، نو افغانستان به کم تر کمه د سیمې د هېوادونو سره د پرتله کېدو وړ و، هم د بیارغونې له پلوه او هم د اقتصاد له پلوه.

د افغانستان د بیارغونې د لګښتونو په خلاف د اروپا مارشال پلان دامینټي ځواکونو (پروچ او پولیسو باندې) متمرکز نه و، خو له افغانستان سره د (۱، ۱۰۴) ملیارد ډالره مرستو له ډلې (۲۲) ملیارده ډالره د پوځ او پولیسو په جوړښت لګول شوي، او (۷، ۲) ملیارده ډالره د مخدره توکو سره د جگړې په برخه کې لګول شوي چې د سیګار په وینا له دې سره هم په افغانستان کې د مخدره توکو سره د جگړې تګلاره په جدي توګه پوښتنې راپارونکې ده.

په دې لړ کې د افغانستان د حکومت مدیریت څو څو ځلې تر نیوکو لاندې راغلی. او له همدې سره د حساب ورکونې په برخه کې د رویتیا نشتون د مرستو په ناسمه توګه د لګیدو یو بل لامل ښودل شوی و.²⁹

او په کال ۱۳۹۵ لمريز کې افغانستان ته د راغلو مرستو اندازه ۱۱۷ ملیارده ډالره ښودل شوې وه، پدغه کال کې د سیګار مشر (جان سوپکو) ويلي و چې دا د امریکا نوې ادارې ته (د ټرمپ په مشرۍ) ښه فرصت دی چې په افغانستان کې له ۲۰۰۲ څخه تر اوسه پورې ۱۱۷ ملیارد ډالره لګولې پیسې وازوي.

خو د اقتصاد کارپوهانو په اند: اداري فساد، د انجواګانو له لارې د پیسو لګول او په دولتي بنسټونو کې د لازمي وړتیا نشتون؛ د دې لامل شوی چې دا مرستې په سمه توګه و نه لګول شي. څیړونکي وايي چې په تیرو څو کلونو کې دولت نه دی توانیدلی چې د بودیجې کسر چې په بهرنیو مرستو ولاړ و، کم کړي، په تیرو څو کلونو کې ډېر فرصتونه رامنځته شوي و څو دغه مرستې د هېواد په بیارغونې او زیربناوو کې مصرف شوی وای، خو داسې و نشو.³⁰

او په حکومتي بودیجو کې د لاس وهنو له امله زموږ هېواد د ملل متحد سازمان د ۲۰۱۳ کلن د راپور پر بنسټ د نړۍ په کچه د کوریاي شمالي او صومال ترڅنګ په فاسدترین دولتونو کې وشمېرل شو.³¹

او په کال ۱۳۹۵ لمريز کې افغانستان او نایجریا ډېر فاسد هېوادونه ګرځول شوي و، چې بیا کله د هېواد جمهور رئیس (اشرف غني) په لندن کې د فساد په وړاندې نړیواله سرمشريزه کې د ګډون پر مهال هم وویل چې افغانستان د فساد ورکولو په برخه کې هڅو ته ژمن دی، خو په تېرو د نړیوالې ټولني همکارۍ ته اړتیا لري.

په همدغه کال کې د افغانستان پر بیا رغونه د څار امریکایي اداره (سیګار) ويلي و چې په دغه هېواد کې د اداري فساد د پراختیا یو مهم لامل د امریکا بې غوري او د سم څار نشتوالی و.

نوموړې ادارې په خپل یو نوي رپوټ کې ويلي و: امریکا افغانستان ته په تېره یوه نیمه لسيزه کې لسګونه میلیارده ډالر استوګني خو دا پیسې په داسې ډول لګول شوي، چې د اداري فساد له لارې د تاوتریخوالي د زیاتولو لامل شوي دي. رپوټ وايي: متحده ایالتونو له نومېدو ځواکمنو کسانو سره د ملګرتیا او هغوی ته د قراردادونو د ورکړې له امله هغوی هم هغسې معاف پاتې او فساد ته لار او اواره شوې.

²⁹ وګوره: بي بي سي پښتو (۱۰/۵/۱۳۹۳)، لمريز او طلوع نیوز خبر ویب سایټ.

³⁰ تلویزیون یک (خبرروز دوشنبه ۱۵/۳/۱۳۹۲ ه ش، (۵/۲/۲۰۱۷ م).

³¹ صفحه فیس بوک رادیو اشنا، قوس ۱۲، ۱۳۹۲.

افغان ولسمشر اشرف غني هم په دې باور دی چې مختلف لاملونه په افغانستان کې د اداري فساد زیاتېدلو او پراخېدو ته لار برابره کړې، چې یو هم په لوېدیځو هیوادونو کې د نشه یي توکو ناقانونه غوښتنه ده.

د سیگار رپوټ له مخې پر امریکایي قراردادونو د کمزوري څار له وجې د افغانستان بیارغونې ته په میلیونونو ډالره بېلې شوې پیسې هسې ضایع شوې. بله خوا افغان دولت دومره د له فساد ډګو شبکو په منگولو کې ایسار پاتې دی چې له منځه وړل یې داسې دي لکه پخپله د دولت ډېرې مهمې ستنې چې ړنګې کړې.

سیگار په خپل رپوټ کې اشاره کوي چې د امریکا د متحده ایالتونو د تګلارو یوه برخه د افغان چارواکو په مفسدولو لګیا وه او بله یې په دې چې څرنگه وکړی شي د فساد رېښې وباسي.

د افغانستان پر بیا رغونې د څار امریکایي ادارې رپوټ په ښکاره هغه مسئلې راسپړلې چې له کلونو راهیسې افغانان ترې سر ټکوي او رسنۍ یې وخت نا وخته راسپړي. په رپوټ کې دا هم ویل شوي و: د افغانستان اوسنۍ ستونزې چې فساد، بي ثباتي، د وسله والو او قدرت کې ښکېلو ډلو ناقانونه کړنې دي، دا ټول له یوه بل سره داسې تړلي چې له منځه وړل یې ټول نظام گواښولی شي.³²

په هېواد کې د بې وزلۍ کچه:

د افغانستان د اقتصاد وزارت او نړیوال بانک د څیړنو له مخې په هیواد کې ۲۰۰۱م کال څخه تر ۲۰۱۲م پورې³³ د خلکو بې وزلي او اقتصادي وضعیت پدې توګه ښودل شوی دی:

لومړی: په افغانستان کې اوسمهال د ټول نفوس ۳۲ سلنه خلک د بې وزلۍ له کړنې ټیټ ژوند تېروي او په خپله د افغان ولسمشر اشرف غني په وینا: هره شپه د هېواد ۱۵ سلنه وګړي وږی ویده کېږي.

له ۲۰۰۱م وروسته په افغانستان کې تر یو څو کلونو پورې امنیت ټینګ شو، د بهرنيانو مرستې زیاتې شوې او له همدې کبله په یو شمېر ټولنیزو او اقتصادي سکتورونو او برخو کې پرمختګونه ولیدل شول؛ خو بیا هم د نړیوال بانک د ارقامو له مخې، په نړۍ کې د فقر د کچې په پرتله، په افغانستان کې د فقر کچه تقریباً ثابته پاتې ده او تر اوسه پورې د فقر کچه کمه شوې نه ده. له ۲۰۰۱ کال وروسته، په هېواد کې د آزاد بازار او سرمایه داری نظام یوه نیمګړتیا دا هم وه چې شتمنی یې د محدودو کسانو په ولکه کې ورکړه.

دویم: په ۲۰۰۷م او ۲۰۰۸م کلونو کې د افغانستان د ټول نفوس ۳۲.۳ سلنه خلک د غربت له کړنې لاندې وو. که څه هم په ۲۰۱۱م او ۲۰۱۲م کال کې د غربت سلنه تر یوه بریده کمه شوه، خو په ټوله کې بیا هم تر ډېره ثابته بلل کېدای شي. په ۲۰۱۱م کې دا کچه ۳۵.۸ سلنه شوه او معنا یې دا وه چې د افغانستان ۹ میلیونه وګړي بې وزله وو (له هرو ۸ کسانو څخه ۳ تنو یې په غربت کې ژوند تېراوه).

درېیم: د افغانستان ډېری نفوس په لرې پرتو سیمو کې مېشت دي او په ډېری توګه د فقر کچه هم په همدغو لرې پرتو او کلیوالو سیمو کې تر ټولو زیاته ده. د نړیوال بانک او د افغانستان د اقتصاد وزارت د ګډې څېړنې او سروې له مخې په دغو لرې پرتو سیمو کې له هرو پنځو تنو څخه څلور تنه د فقر ژوند تېروي. د دې ترڅنګ د کوچیانو له نیم څخه زیات (۵۱.۸ سلنه) هم د غربت له کچې ټیټ ژوند تېروي.

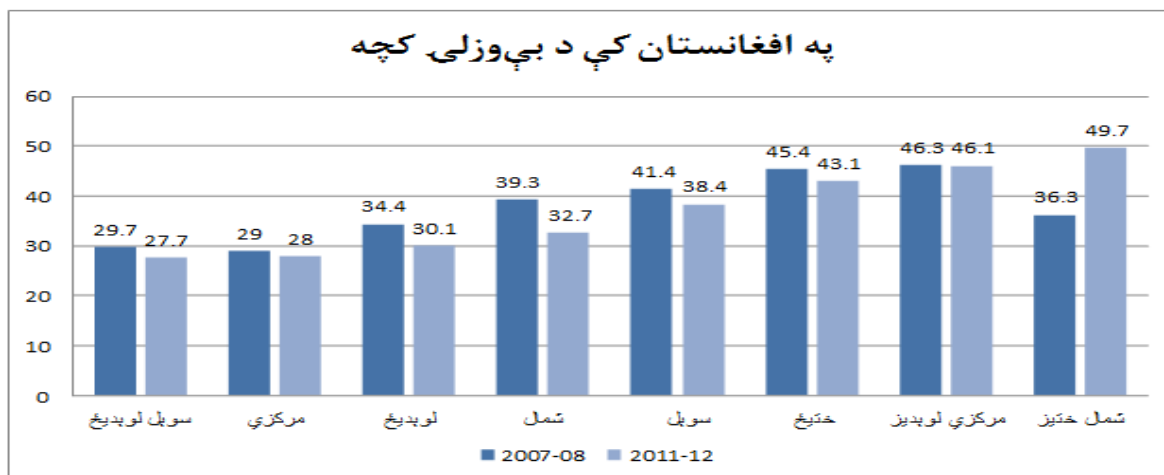
څلورم: د فقر کچه تر ټولو زیاته په شمال ختیځو، مرکزي لوېدیځو، ختیځو او سوېلي ولایتونو کې ده او تر ټولو کمه بیا مرکزي او سوېلي لویدیځو ولایتونو کې ده. سره له دې چې په مجموعی ډول په ټولو زونونو کې له شمال ختیځې حوزې پرته، د ۲۰۰۷م په پرتله په ۲۰۱۱م کې د غربت کچه ټیټه شوه.

³² بي بي سي ويب سايټ، ۲۵/۶/۱۳۹۵ لمريز

³³ دغه راپور له (د ستراتيژيکو او سیمه ییزو څیړنو مرکز (۱۲-۲۳) ثور کال ۱۳۹۶ هـ ش) څخه اخستل شوی دی.

پنځم: په (۲۰۰۷م-۲۰۱۲م کلونو کې د افغانستان په بېلابېلو حوزو کې د فقر کچه، چې د حوزو ویش یې په دا ډول دی: سوېل لوېدیځ: نیمروز، هلمند، کندهار، زابل، ارزگان؛ مرکزی: کابل، کاپیسا، پروان، وردگ، لوگر، پنجشیر؛ لوېدیځ: بادغیس، هرات، فراه؛ شمال: سمنگان، بلخ، جوزجان، سرپل، فریاب؛ سوېل: غزنی، پکتیکا، پکتیا، خوست؛ ختیځ: ننگرهار، کنړ، لغمان، نورستان؛ مرکزی لوېدیځ: غور، بامیان، ډایکونډی؛ شمال ختیز: بدخشان، تخار، بغلان، کندز.

د ولایتونو په کچه تر ټولو زیاته بې وزلي په کابل کې ده او دغه شمېره له یو میلیون څخه زیاته ده، ورپسې په نورو ولایتونو کې، د غربت دغه کچه په لاندې جدول کې کتلی شئ.

شپږم: په کال ۲۰۱۱م کې افغانستان اقتصاد وزارت او د نړیوال بانک د ګډې څېړنې او سروې له مخې د افغانستان په ځینو ولایتونو کې د غربت کچه په لاندې جدول کې ښودل شوي دي:

ولایت	د بې وزله کسانو شمېره	د افغانستان به کچه سلنه	د ولایت به کچه سلنه
کابل	1033730	11.37	24.4
ننگرهار	663455	7.3	38.2
هرات	660397	7.26	35.3
تخار	610028	6.71	65.4
بدخشان	588060	6.47	62.7
غزنی	582792	6.41	45.8
کندز	398554	4.38	40.2
غور	378068	4.16	53.0
لغمان	310730	3.42	63.8
سرپل	308048	3.39	59.1

اووم: په افغانستان کې د فقر راتلونکی وضعیت: په افغانستان کې له ۱۵ کلونو څخه د کم عمر لرونکو ماشومانو ۵۳ سلنه هم په فقر کې شپې ورځې تېروي، چې د خورا بد وضعیت ښودنه کوي. که افغان حکومت دوی ته د زده کړو او له ځوانۍ وروسته د کار زمينې برابرې کړي، نو په هېواد کې به د غربت کچه ډېره راښکته شي؛ ځکه د هغو غريبو خلکو چې عمر ونه يې له ۱۵ کلونو پورته وي، ۷۵.۲ سلنه يې بې سواده دي. د هغو غريبو خلکو چې عمر ونه يې له ۱۵ کلونو څخه پورته وي، يوازې ۷.۱ سلنه يې ابتدايي ښوونځي بشپړ کړي دي. په بې وزله او غريب پارکي کې د بې کاري شرحه هم ۸.۴ سلنه او د نسبي بې کاري شرحه ۴۱.۱ سلنه ده.

په بل اړخ کې له هرو ۱۰۰۰ نويو زيږېدلو ماشومانو څخه ۲۲ يې له زيږېدو لږ موده وروسته مړه کېږي او د کرنې او مالدارۍ وزارت په اند ۴۰ سلنه افغانان غذايي مصونيت نه لري. له همدې کبله د فقر کچه د اقتصادي پرمختگ، د زده کړو له زياتېدو، د بې کاري له کمېدو او زراعت سکتور ته په ځانگړې پاملرنې سره کمېدلای شي.

دویم څپرکی

د فقر ناوړه اغیزې او ناخوالې

دا چې نیستمې او فقر مصیبت او ستونزی دی، نو طبیعي ده چې په ټولنه کې ناوړه اغیزې پریږدي او د خلکو عقاید، افکار او سلوک اغیزمنوي. همدارنگه بیلابیلې ناخوالې رامنځ ته کوي لکه: کفر، ناپوهي، جنگونه، رنځونه، بیکاري او داسې نور، چې په لاندې توګه د دې ټولو څرګندونه شوي:

لومړی: ناوړه اغیزې:

۱- د خلکو پر عقایدو د فقر اغیزه:

فقر او خواري د انسان په عقیده باندې منفي اغیز او تاثیر لري، او دا تاثیر یې په هغه چاپیریال کې خورا زیات وي چېرته چې طبقاتي نظام، طغیان، او سرکشی خپل او ج ته رسیدلی وي او نیستمې وګړي د مغرور و شتمنو تر څنګ ژوند کوي، د غوره پیړیو لویانو (سلف صالحینو) ترمنځ دا خبره مشهوره وه چې: «إِذَا ذَهَبَ الْفَقْرُ إِلَى بَلَدٍ قَالَ لَهُ الْكُفْرُ خَذَنِي مَعَكُمْ - کله چې فقر کوم وطن ته د تللو اراده وکړي، نو کفر ورته واي چې ما هم له ځان سره یوسه». او په یوې ماثوره وینا کې راغلي چې: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا - نژدې ده چې فقیري کفر وګرځي».³⁴

نو دا چې د فقر او نیستمې اغیزه زیاته ده، آن تر دې چې کله نا کله د یو مسلمان د کفر لامل هم ګرځي، باید چې یو مسلمان لدغسې مصیبت او بلا څخه په الله تعالی باندې پناه و غواړي لکه څرنګه چې په حدیث کې راغلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به دغسې دعاء کوله: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ»³⁵ - ای الله زه له کفر او فقر نه پر تا باندې پناه نیسم».

باید چې یو مسلمان د دغسې دعاء ګانو سره سره د فقر د مخنیوي لپاره هم زیاتې هلې ځلې وکړي، پدې باب کې د ځان او خپلې ټولنې په وړاندې مسئولیت ادا کړي، او پریږدي چې یرغلګر او کفري ځواکونه د اړتیاوو پوره کولو او نیستمې لمنځه وړلو په بهانه مسلمانانو ته په شهادت کې زهر ورکړي، لکه څرنګه چې په ځینې مسلمانانو ټولنې کې داسې عملا شول، او زموږ د هېواد د دې نژدې تاریخ په اوږدو کې د کمونستي نظریه پیکاري کیدل او د کمونستانو هغه شعار زمزمه کیدل چې (کور، کالي او ډوډۍ)، د نوموړې پدې لپاره یو بنسکاره بیلګه ده، خو الحمد لله چې پدې اسلامي هېواد کې پدغسې شعارونو او ژمنو ورکولو کمونستان او بوډاګیان یې کامیاب نه شول، او د نوموړي مفکورې علمبردارانو ته په دې ټاټوبي کې د کور په مقابل کې ګور، د کالو په بدل کې کفن، او د ډوډۍ په مقابل کې خاورې ورپه برخه شوي.

او دا چې له کمونستي تیري وروسته په هیواد کې د پرلپسې ګډوډیو په نتیجه کې غربي مؤسساتو، مسیحي تبشیریانو او نورو بې لاره کوونکو ځواکونو د ځینې افغانانو د بې لارې کولو لپاره کومې هلې ځلې کړي او په ځینې کمو حالاتو کې خپلو شومو اهدافو ته رسیدلي دي، دا هم یو واقعیت دی چې باید سترګې ورڅخه پټې نه شي، بلکې د دې او د دې په څیر د نورو پېښو او حالاتو د مخنیوي لپاره باید با احساسه افغانان متې را بډوي، دعوتګران او علماء کرام خپل مسئولیت او جیبه تر سره کړي..

۲- په اخلاقو او تګلارو د فقر اغیزه:

په یو حدیث شریف کې ذکر شوي: "یو سړي د شپې زکات ورکاوه، نو داسې چا ته یې لاس وراوږد کړ چې هغه غل و، سبا مهال چې خلک خبر شول ورته یې وویل تا خو نن شپه غل ته زکات ورکړی، بیایې بل وار چې زکات ویشه، نو په تصادفي ډول زناکارۍ بنځې ته یې ورکړ، کله چې سبا شو خلکو خبرې کولې چې فلانکې نن شپه هغسې بنځې ته زکات ورکړی دی، نو په خوب کې ورته څوک راغی ورته یې وویل: ستا زکات ورکول غل ته کیدای شي هغه له غلانه منع کړي او زناکارۍ ته ورکول

³⁴ - وګوره: مشکله الفقر وکیف عالجه الاسلام، د استاذ القضاوي لیکنه ۱۵ مخ، چاپ: مطبعة النهضة الجديدة.

²⁰ - صحیح البخاري: کتاب الزکاة باب (۱۴) إذا تصدق علی غني و هو لا یعلم

³⁵ . رواه ابن خزيمة و غیره

کیدای شي هغه له زنا څخه منع کړي.³⁶

په یو حدیث کې ذکر شوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به له قرض نه پر الله باندې زیاته پناه غوښتله، نو یو چا ورته وویل: ای د الله پیغمبره څه وجه ده چې له قرض څخه پر الله باندې زیاته پناه غواړې؟ نو هغه وفرمایل: ((إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا غَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَّبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ)).³⁷ کله چې یو سړی قرض واخلي او (احیانا) دهغی متعلق خبره کوي، نو دروغ واي او که وعده کیږدي، نو نه یې پرځای کوي.³⁸

نو معلومه شوه چې د قرض له وجې د یو سړي اخلاق منفي لور ته روانیږي او قرض ته زیاتره هغه خلک اړ کیږي چې بې وزله او غریب وي. او که مونږ د خپلې ټولنې ځینې هغو بدو وگړو ته وگورو چې په بیلابیلو بد اخلاقو کې اخته دي، نو وبه وینو چې دهغوی د بد عملی او بد سلوکی لویه وجه فقر دی.

۳- پر فکر باندې د فقر اغیزه:

فکر ته هم نیستمې یو گواښ او خطر دی، د امام ابوحنیفه رحمه الله شاگرد امام محمد بن الحسن الشیباني رحمه الله په هکله نقل شوي چې: یوه ورځ هغه په مجلس کې ناست و، وینزه ورته راغله خبر یې ورته ورکړ چې وره ختم شوي، نو هغه ورته وویل: خواره شی زما له ذهن څخه دې د فقهي څلویښت مسئلې وویستلې. او پخپله د امام صاحب په هکله ویل شوي چې هغه به ویل: ((له هغه چا نه مشوره مه اخلی د چا په کور کې چې وره موجود نه وي)). دا ځکه چې د دغسې شخص فکر به پرگنده او متشتت وي. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((لَا يَقْضِي الْقَاضِي بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانٌ)).³⁹ د غصې په حالت کې به قاضي د دوو کسانو ترمنځ فیصله نه کوي.

او فقهاو په غصه او غضب باندې د قاضي سخته لوربه، تنده او نور اغیزناک انفعالات هم قیاس کړي دي.⁴⁰

دویم: ستونزې او ناخوالې

هغه ناخوالې او ستونزې چې زموږ په هېواد کې د فقر او بې وزلې له امله را پاتې دي او پر ټولنه باندې یې ناوړه اغیزه کړې مهم یې پدې توگه دي: ناپوهي، بیکاری، گدايگري، رنځوري، خپلمنځي جنگونه دي، پرديسي او هېواد پرېښودنه، او نورو ته احتیاج.

۱- ناپوهي:

د روسانو د تجاوز او تیري له امله زموږ د هېواد یو زیات شمېر ښونځي ړنگ شول. او هغه کوم ښونځي چې د کمونستانو په وخت کې موجود و ډېرو یې خپل د نصاب او زدکړې معیار له لاسه ورکړیو. همداراز پر کمونستي نظام باندې د خلکو د بې اعتمادی او دهغوی د مفکورې د نه منلو له امله زیات شمېر زدکوونکو درسونه پرېښودل. د ثانوي مرحلې څخه پورته د دارالمعلمینو په شاگردانو کې هم کافي کموالی راغی او یو زیات شمېر د لوړو زده کړو محصلین د بندي کیدو، جهاد کې د برخه اخستلو او یا له هېواد څخه د هجرت کولو له امله له لوړو زدکړو پاتې شول. متاسفانه چې د کمونستي رژیم له سقوط څخه وروسته زموږ د هېواد تعلیمي وضعه څرنگه چې لازم وه هغسې ښه نه شوه، بلکې په ځینو هغو سیمو کې چې داخلي جنگونو په کې زور واخیست د زدکړې بهیر ته پکې زیات تاوانونه ورسیدل.

³⁶ صحیح البخاري، کتاب الاستقراض و الحجر، باب (۱) من استعاض من الدين

³⁷ متفق علیه

³⁸ وگوره: مشکلة الفقر، د يوسف القرضاوي، ص ۱۵

³⁹ صحیح البخاري، کتاب الأحكام، باب (۱۳) هل يقضي القاضي و هو غضبان؟

⁴⁰ وگوره: مشکلة الفقر، د يوسف القرضاوي، ص ۱۵

د ځینو احصایو له مخې زموږ د هېواد د بې سوادۍ کچه ۹۰ سلنه ښودل شوې، چې لدې امله وچه زموږ هېواد په تعلیم او فرهنگ کې له ډېرو غریبو هېوادونو څخه شمېرل کېږي.⁴¹

که له یو طرفه د روسانو تیري او په هېواد کې جنگونو زموږ د ولس په تعلیم او تربیې باندې اغیزه وکړه، نو له بله پلوه فقر او بې وزلي هم د وطن د بچیانو د بې سوادۍ او له تعلیم څخه د محروم کیدلو سبب شو. زموږ د ولس هغه زده کوونکي چې تعلیم یې نه و پوره کړی د فقر له امله و نتوانیدل چې خپلو زده کړو ته ادامه ورکړي. د هجرت د چاپیریال په هغو شرائطو کې چې یو څه ناڅه د نوي نسل لپاره د زدکړې زمينه برابره وه ځینو فقیرو او بې وزله کورنیو خپل ماشومان د یو کپ مړی تر لاسه کولو لپاره په کارونو کې مصروف کړل او د زده کړو له نعمت څخه یې برخې پاتې شول.

د کمونستي رژیم له سقوط نه وروسته خپل هېواد ته د یو شمېر مهاجرینو د راستنېدو او په هېواد کې د شته هېوادوالو د ښوونې او روزنې په خاطر باید چې جدي اقدامات شوي وای، ترڅو په هېواد کې د زده کړې یو مناسب چاپیریال برابر شي او په دې برخه کې لازم پرمختګ رامنځ ته شي، خو هسې ونه شول؛ ځکه چې داخلي مسلسلو جنگونو او ګډوډیو هېوادوال لدغسې نعمت او نورو نعمتونو څخه یې برخې کړل.

د طالبانو د اسلامي امارت په مهال هم د ښوونې او روزنې په بهیر کې کوم پرمختګ ونه شو؛ ځکه چې د هېواد شرایط جنگي او له سترو ګواښونو سره مخ و، بیا د نوموړي رژیم له سقوط نه وروسته سره له دې چې هېواد ته بې شمېره پیسې هم راغلی، خو دادی پدې برخه کې لازم انکشاف رامنځ ته نه شو، لکه څرنګه چې په کال ۱۳۹۵ هجری شمسي د سنبلې د میاشتې په ۱۵ نیټه د یونسکو د سازمان په یو راپور کې ویل شوي: «لږ تر لږه یوولس میلیونه افغانان چې عمر ونه یې له ۱۵ کالو لوړ دي د بیسوادۍ له کبله زورېږي، د سواد زده کړې د ملي پروګرام له مخې هغه کسان چې عمر ونه یې له ۱۵ کلونو پورته دي څلور دیرش سلنه چې اتلس سلنه یې مېرمنې د سواد له زده کړې بې برخې دي».

تېر کال په همدې مناسبت د پوهنې وزارت په جوړې شوې غونډه کې وویل شول چې لس میلیونه افغانان بې سواده دي، خو سړ کال د یو نسکو د موندونو له مخې د بې سوادو کسانو په شمېر کې یو میلیون زیاتوالی راغلی دی. د افغانستان د پوهنې وزارت په ټول هېواد کې د بې سوادۍ کچه ۲۳ سلنه یاده وي.⁴²

۲- بیکاري:

بیکاري هم زموږ د ولس هغه ستونزه ده چې فقر پکې زیات رول اداء کوي؛ دا ځکه چې کله د یو هېواد یا ټولنې نظام - چې هغه حکومت دی - فلج شي او له کاره ولوېږي، نو بیا به هلته څنګه خلکو ته د کار زمينې او د روزنې ګټلو فرصتونه برابر شي؟

افغانستان یو د هغو مملکتونو له جملې څخه دی چې د پرمختیایي هېوادونو په ډله کې راځي چې پدې هېواد کې بیکاري په زیاته اندازه سره شتون لري نظر د نورو پرمختیایي هېوادونو په پرتله باندې. د نړیوال بانک د سروې او نظر سنجی پر اساس باندې چې په ۲۰۱۵ کال کې یې ترسره کړې تقریباً ۴۰٪ خلک بې روزګاره دي او د افغانستان د اوسني حالاتو په کتو سره نور هم زیاتېږي چې په کال ۲۰۱۲ کې یې کچه ۴۵٪ ښودل شوې ده. بیکاري یوه داسې پدیده ده چې د یو مملکت په اقتصاد باندې ناوړه اغیزه او منفي اثرات لري چې ددې په واسطه باندې پر نورو اقتصادي متحولاتو باندې اغیزه کوي یعنې که چیرې په یو مملکت کې بیکاري شتون ولری، نو یقیناً هلته د خلکو تقاضا نظر اجناسو ته نه وي؛ ځکه چې عاید شتون نه لري او چې عاید شتون ونه لری، نو خلک د اجناسو د اخیستلو توان نه لري او کله چې تقاضا شتون ونه لري نو عرضه هم نه وي یعنې تولید صورت نه نیسي چې ددې باعث ګرځي چې د مملکت کورني ناخالص تولیدات او ملي عاید کمیږي چې د یو مملکت اقتصاد د رکود حالت سره مخامخ کوي، نو کله چې اقتصادي رکود حالت سره مخامخ شي اهمه خبره ده چې دغه مملکت د بودیجوي کسر سره

25 - وګوره: افغانستان در سایه سیاست، اقتصاد و فرهنگ محمد حليم تنوير، ص ۱۸۹

42. روزنامه صبح افغانستان، ۲۳ جوزا، ۱۳۹۶ ه.ش.

مخامخ کيږي بيا په دغه حالت کې ددې مملکت حکومت کچکول په لاس د نورو مملکتونو څخه کومک غواړي او يا هم له نړيوالو مټوسسو نه قرضه غواړي، دا هم په هغه صورت کې د امکان وړ ده چې نړيوالو سره رجسټر وي چې دا هم ځانگړې شرايط لري.⁴³

بايد په ياد ولرو چې زمونږ د هېواد د ظالمانه طبقاتي وضعيت له امله ډېر وړ خلک له کارونو او وظيفو محروم پاتې کيږي، په حکومتي ادارو کې پوستونه او ماموریتونه په زیاترو حالاتو کې د خپلوی، رشوت او ډله بازی پر بنسټ ترلاسه کيږي، همداراز ځينې هغه کارونه او قراردادونه چې د حکومتي ادارو له پلوه اعلانېږي يوازې د زور واکي او زرلرونکي ورته رسيدگي کولای شي، نه عام خلک.

او که له حکومت نه اخو خصوصي سکتور ته راشو، نو دا به راته جوته شي چې پدې ميدان کې هم په مامورينو، اجيرانو او مزدورانو باندې ظلم کيږي، چې يا خو هغوی ته د کار برابر اجرت نه ورکول کيږي، يا د کار له ټاکل شوي وخت (چې اته ساعته يا پوره ورځ دی) له هغې نه په زیات وخت کار کولو باندې مکلف کيږي.

۳- گدايگري (سوال کول):

زمونږ د هېواد په داخل او بهر کې بيلا بيل وگړي لکه: سپينېږي، ځوانان، ماشومان، معيوب او تور سرې نورو د سوال لپاره لاسونه اوږدوي ترڅو يو کپ ډوډۍ، لاس ته راوړي. يو زيات شمېر گدايگر داسې هم دي چې اړمن او محتاج نه دي يا د کار کولو تواني لري، خو گدايگري يې يو عادت او پيشه گرځيدلې.

که د گدايگرانو حالاتو ته وکتل شي، نو به گورو ځينې يې د خلکو د خواخوږۍ د راجلبولو په خاطر دروغ وايي، ځينې يې ځانونه او خپل ماشومان د ناروغۍ او يا ټپ (زخم) په حالت کې د سرک يا د لارې پر غاړه ديره کوي، چې په دې طريقه خپل ځانونه او يا د کورنۍ نور غړي د بيمارۍ د زياتيدو له گواښ سره هم مخ کوي. دا يو حقيقت کې چې د گدايگرۍ له لامله زمونږ د ټولنيو شمېر خلک چې بيلا بيلې طبقې دي په بيکارۍ، تنبلۍ، ځان بې اعتمادۍ، بد سلوکۍ، د نفس په بې عزتۍ او داسې نورو تباها کوونکو معنوي او مادي ناروغيو کې اخته شول.

نو ايا زمونږ د ټولني حاکمه طبقه او توانمند خلک به د دغسې ناجايزه گدايگرۍ په مخنيوي کې خپل مسئوليت اداء کړي او يا به زمونږ ولس د هغو گدايگرو په مخنيوي او معالجې کې څه وکړای شي کوم چې پر ځانونو يا خپلو ماشومانو... باندې ظلم کوي او د يو کپ مړۍ په خاطر د خپلو ماشومانو ژوند په نيشه کولو.. او دې ته په ورته چارو سره په خطر کې اچوي؟ يقينا چې د دغسې ناروا کار منع کول نه يوازې چې د حاکمانو مسئوليت دی، بلکې د ټولني ټول وگړي پکې شريک دي.

مونږ مسلمانان داسې يو دين ته منسوب يو چې د کار وکسب، همت راپيدا کولو، پر ځان اعتماد کولو او ځان په عزت کې ساتلو باندې راته امر کوي، زمونږ سپيڅلی دين په دې باندې امر کوي چې مسلمان بايد غنبتلی او قوي وي، يو مسلمان بې له ستختۍ اړتيا سوال ونه کړي داسې نه چې د قيامت له شرمندگۍ او سزا سره مخ نه شي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: «الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَالْيَدُ الْعُلْيَا الْمُنْفَقَةُ، وَالسُّفْلَى السَّائِلَةُ».⁴⁴ د پاسه لاس له لاندې لاس نه بهتر دی او د پاسه لاس ورکونکی دی او لاندې لاس سوال کوونکی دی.

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي: «مَنْ سَأَلَ النَّاسَ أَمْوَالَهُمْ تَكْثُرًا، فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَمْرًا فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْبِرْ».⁴⁵ څوک چې له خلکو څخه د هغوي مالونه د خپل مال د زياتوالي په خاطر وغواړي، نو په حقيقت کې دا د اور يوه سکروته غواړي، نو خپله خوښه

⁴³ ټول افغان، درې نۍ، د ۱۳۹۲ لمریز کال د غبرگولي ۲۳، په افغانستان کې بيکارۍ او د هغه څخه د خلاصون لاري چارې، محمد اعظم (زکريا ۲۰۱۲/۲/۳۰ م

44- صحيح مسلم ، کتاب الزکات

45- صحيح مسلم ، کتاب الزکاة

یې ده چې ډېره غواړي او که لږه .

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «لَا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ، وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةٌ لَحْمٌ».⁴⁶ له تاسې څخه به د یو چا (گدايگر) باندې د سوال کولو حالت همیشه تر دې پورې وي چې (په قیامت کې) له الله تعالی سره داسې مخ شي چې پر مخ باندې به یې د غوښې کومه ټکړه نه وي پاتې.

د گدايگرۍ د مخنیوي په موخه:

انس بن مالک رضي الله عنه ویلي: له انصارو نه یو سړی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغی او د یو څه غوښتنه یې ورڅخه وکړه، نو هغه ورته وفرمایي: ایا په کور کې څه نه لري؟ هغه وویل د خره یوه کنه شته چې یې اغوندو، او څه یې له ځان لاندې اچوو، همداراز د اوبو لوبښی لرو چې اوبه پکې څښو. رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایي: هغه دواړه راوړه! نو هغه سړي دواړه شیان راوړل. رسول الله صلی الله علیه وسلم دواړه په لاس کې ونيول او اعلان یې وکړ چې: څوک دا دواړه اخلي؟ یو سړي وویل زه دواړه په یو درهم اخلم، هغه بیا اواز وکړ چې څوک یې له یو درهم نه په زیاتو پیسو اخلي؟ نو یو بل سړي وویل زه یې په دوه درهمو اخلم. رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته هغه شیان ورکړل دوه درهمه یې ورڅخه واخستل هغه انصاري ته یې ورکړل او ورته یې وفرمایي: پدې یو درهم خواړه واخله او کورته یې یوسه او پدې بل باندې تر خغ واخله او ماته یې راوړه. نو چې کله یې ترخغ راوستله ورته یې وفرمایي ولاړ شه خس راوړه او خرڅوه یې او باید چې پنځلس ورځې دې ونه گورم. هغه سړي همداسې وکړل. بیا وروسته له هغه مودې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته پداسې حال کې راغی چې لس درهمه یې لاس ته راوړي و چې په ځینو یې جامې واخستلې او په ځینو خواړه.

نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایي: دا کار تاته لدې بهتر دی چې ستوال کول ستا پر مخ باندې په قیامت کې داغ وي؛ دا ځکه چې ستوال کول پرته له دريو کسانو بل چا ته روا نه دي: هغه څوک چې ډېر محتاج وي او هېڅ نلري، بل هغه څوک چې د بل چا (د سولې) په خاطر یې مال لگولی وي او بل هغه څوک چې د ویني او قتل په بدل کې دیت ورباندې لازم شوی وي او هغه یې له پوره کولو نه یې وسې وي.⁴⁷

یوسف قرضاوي صاحب وايي: په پورتنی حدیث شریف کې مونږ گورو چې:

الف- د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم هغه سړي ته له زکات یا صدقاتو له مال نه څه ورنکړل؛ ځکه چې هغه قوي او پر کسب باندې قادر و.

ب- حدیث شریف د بیکاری د منځه وړلو پداسې یو گام باندې مشتمل دی چې انساني نظامونو د اسلام له ظهور څخه وروسته له اوږدو پیړیو وپېژندلو.

ت- د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم گدايگر په مادي موقتي مرستې ځواب نه کړ او نه یې یوازې د گدايگرۍ نه د منع کیدو وعت ورتنه وکړ، بلکې د مشکل د علاج طریقه یې ورته وښودله او هغه مشکل یې ورته په کامیابه طریقه حل کړ.

ث- ددې ښودنه یې ورته وکړه چې څرنگه کولای شي د خپل توان برابر وسایل -که لږ وي او که زیات وي- په کار واچوي، ترڅو له گدايگرۍ منع شي او خپله اړتیا په هغه څه رفعه کړي چې ورسره موجود دي.

ج- ددې ښودنه یې ورته وکړه چې دکوم کار پواسطه حلاله روزي لاس ته راوړل کیږي هغه عزتمند کسب دی، که څه هم د خسو کیدو راوړل او خرڅول وي، ترڅو په سوال کولو سره د مخ د اوبو له تویولو څخه انسان بچ شي.

ح- داسې کار ته یې وهڅولو چې دهغه دشخصیت، توان، شرایطو او چاپیریال سره مناسب و او د کار اله (وسيله) یې ورته په گوته کړه چې په تردد او حیرانتیا کې پاتې نه شي.

⁴⁶ - صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب النهی عن المسئلة

⁴⁷ - حدیث په: (سنن أبي داود، کتاب الزکاة، باب ۲۵) کې ذکر شوی.

خ- پنځلس ورځې فرصت یې ورته ورکړ تر څو له هغې نه وروسته د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم ته معلومه شي چې نوموړی کار ورته مناسب دی او که نه او غوښتنه یې ورباندې پوره کیږي او که نه؟ نو که چیرته مناسب نه وي او یایې غوښتنه نه پوره کوي بله طریقه ورته وښایې.⁴⁸

۴- رنځوري او ناروغي:

په دی کې شک نشته چې زموږ په هېواد کې د پردیو او پر مور باندې تپل شوو جنگونو پر صحت او روغتیا باندې ناوړه اغیزی پریاسلې دي، خو داهم څرگنده ده چې زموږ د ولس د فقر او خواری له وجې له پخوا راهسې هېواد د رنځونو او بیماریانو پر ضد مقاومت کې پاتې راغلی او له پخوا راهسې مو ټولنه د ډاکترانو او د طبي وسایلو له نشتوالی او یا کمبود سره مخ وه.

په ډېر تاسف سره باید ووايو چې د هېواد د بیارغاونې په ډگر کې لکه د نورو برخو په څیر په صحي برخه کې هم ډېرې بودیجې مصرف شوي او مصرفیږي، خو هغه مطلوبه نتیجه ورباندې مرتب نه شوه او په هېواد کې د بیا رغاونې پر پروسې پیل کیدو باندې د کافي وخت په تیریدو اوس لاهم زموږ هېواد وال د ډېرو عادي ناروغيو لکه د معدې، گردې، توبرکلوز، محرقې او داسې نورو ناروغيو د درملنې په موخه له هېواد نه بهر سفرونه کوي.

ایا موږ د دې ناروغيو متخصصین ډاکتران نه لرو؟ او که ستونزه په دویانو کې ده، که هرڅه وي، خو بیا هم ملامتیا مو حکومت او چارواکو ته ورگرځي، چې ولې د موجوده ستونزو حلولو ته پوره پاملرنه نه کوي؟ او ولې د شخصي گټو په نظر کې نیولو سره د خلکو په حیاتي مسایلو باندې لوبې کوي.

باید ووايو چې که له یوه اړخه د هېواد د ورانې او ویجاړېدو د راپاتې اثراتو له امله مو ټولنه د ناروغيو په مهار کولو کې پاتې راغلي، نو له بله اړه د عامو هېواد والو فقر او بې وزلي هم د ناروغيو په زیاتیدو او خپریدو کې له پوره زوره کار اخلي. او دغه پدیده د فقر او نیستی یوه ناخواله او بده اغیزه گڼل کیږي، د دې حقیقت له ډېرو بیلگو څخه یوه بیلگه (په ۱۱/۸/۱۳۹۲ لمريز کې) د صحت عامې هغه راپور دی چې وایي: له (۱۵۰۰۰۰) هیوادولو څخه زیات د هیپیتات په ویروس اخته دي، چې دا شمېره د وخت په تیریدو سره زیاتېږي؛ ځکه چې په هیواد کې د دې ناروغی (او دې ته ورته) په هکله دخلکو د آگاهی کموالی، د تعلیم کموالی، او د ټولني فقر دی.⁴⁹

۵- خپلمنځي جنگونه:

د روسانو له شکست او کمونستي رژیم له سقوط څخه وروسته په هېواد کې د جنگ او جگړو لپاره کوم شرعي مبرر او دلیل موجود نه و چې یو مسلمان دې د بل مسلمان وینه توی کړي. لکن د قوم او ولس د ځینو وگړو د بدو تصرفاتو او شخصي مصلحتونو مخکې کولو پر بنسټ هېواد یو ځل بیا د داسې مصیبت او عذاب سره مخ شو چې له هغه رومبني څخه څو ځله ستر او خطرناک و او پدغو جنگونو کې زیاتره د ولس د عامو وگړو برخه اخستل د فقر او نیستی په وجه و، چې لدې لارې ځان ته مال او پیسې پیدا کړي او خپل اقتصادي مشکل پری حل کړي.

هغو وگړو چې په ناحقه سره یې د یو مسلمان په قتل کې برخه اخستې وي باید چې په خپلو کړو وړو پښیمانتیا ښکاره کړي، الله تعالی ته توبه وباسي او که داسې ونکړي، نو له الهي گرفت او عذاب نه به خلاص نه شي.

او د هغه وگړو کار هم الله تعالی ته سپارو کومو چې جنگونو ته د ثواب ترلاسه کولو یا د وضعې د سمون په بنیاد وردانگلي وي الله تعالی به د هغوی فیصله کوي او نژدې ده تاریخ او راروان شرایط او حالات داهم راپه گوته کړي

30- فقه الزکات، د یوسف القرضاوي ۲/۸۹۴-۸۹۷

49. ډاکتر عطاء فطرت، فیس بک ۱۱/۳ / ۲۰۱۷م (Atta Fitrat November 3/ 2017)

چې څوک پر حق او څوک پر ناحقه و.

د دې لپاره چې له پورتنیو ناخوالو - چې عمده سبب یې فقر او نیستي ده - زموږ ټولنه وژغورل شي پکار ده چې قوم او ولس ته یو ښه بدیل وړاندې کړو چې هغه اسلامي حکومت قایمول او شرعي نظام نافذول دي، داسې حکومت چې په ټولنه کې عدل او انصاف رامنځ کول ته لومړیتوب ورکړي، د رعیت هوساینه او آرامي یې له مهمو موخو څخه وي، د هېواد د بیارغاونې لپاره پداسې یو اقتصادي شامل پلان باندې کار وکړي چې چې له یوه اړخه هېواد آباد شي او له بله اړه بیکاره هیوادوالو ته د روزی، دلاس ته راوړلو لارې هوارې شي، په هېواد کې د طبقاتي نظام جرړې وباسي او د ظلم درغلیو او شخصي گټو پاللو پرمخ کلک دیوالونه ودروي.

۶- پردیسي او هېواد پرېښودنه:

له پخوا راهیسې زموږ د وطن ډېر ځوانان به د غریبې او بد اقتصادي وضعیت له کبله زیاتره دوو گاونډیو هېوادونو پاکستان او ایران ته تلل، چې ایران ته به په تگ کې ډېر ستونزي موجود و، او تر اوسه پورې دغه مشکل لانه دی حل شوی. کله چې پروسې (په ۱۳۹۵ لمريز کې) د حکومت لخوا په پاکستان کې د مهاجرینو د راستنیدو غوښتنه وشوه، او هورې پر مهاجرینو باندې د هغه ځای حکومت لخوا ډېرې بدې ورځې راغلې، نو یو زیات شمېر مهاجر وټنوال خپل هېواد ته راستانه شول، حکومت او اړونده مئوسساتو چې د راستنو شوو هېوادوالو لپاره یو څه مرستې په نظر کې نیولې وې څه یې ورکړ شوې، خو بیا وروسته هغه مرستې هم د درغلیو ښکار شوې، او له هغوی سره چې د حکومت لخوا د ځمکو او نورو کومې وعدې شوې وې، هغه تش پر کاغذ او یا په خوله باندې وینا پاتې شوه.

له بده مرغه چې پدغسې او هغسې وعدو او برنامو کې په خپله ځینې حکومتي جهاگیرداران، غصب کوونکي او درغلي کوونکي لاسونه داخلېږي چې په یو نامه او بل نامه د خپلو ځانونو لپاره وهنې او جهاگیرداری کوي، الله تعالی دې دغسې خاین، غاصب او درغلي کوونکي لاسونه لنډ کړي!

له تیر کال راهیسې ډېر راستانه شوي هېوادوال ولیدل شول چې لدې بدې ورځې - چې په خپل ټاټوبي کې له لوږې، بیچارگۍ او بیکارۍ سره مخ شول - بیرته د پاسپورټونو په وسیله پاکستان ته ولاړل. او که ځینې غافله وگړو ته دغه واقعیت یو حقیقت نه بریښي، نو د پاسپورټونو دفترونو، او د پاکستان سفارت یا قونصلگریو ته دې ورشي او هلته دې یو معلومات وکړي، د افغانستان او پاکستان ترمنځ پولو او بندرونو ته دې دې ورشي، او بیا دې پاکستان ته هم ولاړ شي او هلته دې له خپلو هېوادوالو وپوښتي!

دا خو د هغو بیچاره وټنوالو گزارش و چې زموږ په څنگ کې له موږ سره دوو رقیبو گاونډیو هېوادونو ته اړتیا لري، ترڅو پکې اووسېږي او یوکپ مړی پکې پیدا کړي او هغه وگړي چې غریبي او کفري هېوادونو ته ورځي، که څه هم ځینې یې له شتمنو کورنیو څخه دي، خو بیا هم د هغوی وطن پرېښودنه او هلته ځای پر ځای کیدل یا اقامت غوره کول زموږ د ټولنې او هېواد په گټه نه دي، او د نوو او تنکیو ځوانانو د انحراف او بد اخلاقه کیدو حقیقت خو له هیڅا پټ نه دی.

له رب العالمین څخه سوال کوو چې: زموږ په هېواد کې داسې یو اسلامي عادلانه او پیاوړی نظام رامینځ ته شي چې د نورو ننگونو ترڅنگ د خپل وطن د پرېښودنې ننگونې ته هم چمتو والی ولري!

۷- نورو ته احتیاج:

د یوانسان بل داسې یو انسان ته اړتیا چې هغه یې له مجبوریت نه بده استفاده وکړي، یا یې مرسته او تعاون مشروط کړي، همداراز د یوې ټولنې یا یو هېواد بل هېواد دغه ډول احتیاج ځینې وخت له ستونزو او مشکلاتو سره مخ کوي، لکه عملا ولیدل شول چې ځینې گاونډي هېوادونه - په ځانگړې توگه رقیبان هېوادونه - د خپلو گاونډیانو له مجبوریت او اړتیا نه بده استفاده کوي. زموږ په هېواد کې د کمونستي کودتا نه وروسته کله چې اسلامي مقاومت او د کفر او الحاد پر ضد باندې مبارزې ته سخته اړتیا وه او پدې مورد کې د ځینې گاونډي هېوادونو مرستې او کومک ته اشد ضرورت راپیدا شو، نو بیا ولیدل شول چې له مقاومت او جهادي بهیر سره د مرسته کوکلو په بدله کې یې خپلې ځینې داسې گټې په

نظر کې نیولې وې کومې چې زموږ د ملت او هېواد په تاوان او ضرر تمامیدي..

نو د فقر او نیستمۍ یوه ناخواله او منفي اغیز په انفرادي کچه او د هېواد په کچه نورو ته احتیاج او اړتیا ده، الله تعالی دې زموږ د هېوادوالو اړتیاوې له خپلو لا محدودو خزانو څخه پوره کړي!

باید چې یو مسلمان د حاجتونو د رفع کولو او د استغناء په نیت سره چې الله تعالی یې مستغني او له خلکو بې پروا کړي دغه دعاء ووايي: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَىٰ وَالتَّقَىٰ وَالتَّقِيفَ وَالْعِافَةَ عَنِّي». 50 ای الله زه له تا څخه د هدايت، پرهیزگاری، پاکدامنی، موروالي او بې حاجتی سوال کوم». په حدیث کې راغلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به دغه دعاء کوله.

که چیرې موږ په هېواد کې یو داسې اسلامي غښتلی نظام ولرو چې په اقتصادي ډگر کې په خپلو پښو باندې ولاړ وي، او نورو هېوادونو ته اړتیاو نه لري، نو کولی شي چې د خپل رعیت او ملت هویت، تشخص، کتلور او ثقافت هم په بشپړه توګه باندې وساتي؛ ځکه چې د ځینو هېوادونو اقتصادي مرستې – په ځانګړې توګه د کفري هېوادونو مرستې له ځان سره فرهنگي، فکري او نورې موخې او اهداف لري، چې نن سبا یې دغه پدیده هېوادوالو ته ښه روښانه ده.

درېم څپرکی

د هېواد زیات محتاجه وگړي

قرآن کریم د ټولني هغه وگړو ته چې مالي توانايي ونه لري، ارمن او محتاج وي د فقير او مسکين اصطلاح کارولې ده. د دغه اصطلاح لاندې د محتاجو وگړو بيلابيل ډولونه راځي که هغه سوالگرو وي يا سوال نه کوي، په بدن روغ وي، ناروغ او معذورو وي، سړی وي او که ښځه.

دا چې زموږ په هېواد کې له څلورو لسيزو زيات دوامداره جنگونه وشو، د دوو لويو يرغلگرو (روسانو، امريکايانو او متحدينو يې) پدې بې چاره اوبې دفاع ولس باندې بيلابيلې اسلحې وازمايلې. چې بالآخره د لويو بشري ناورينونو لامل وگرځيد او د ځاني تاوانونو ترڅنگ يې زيات مالي تاوانونه هم رامينځ ته کړل چې لدې او نورو سببونو په وجهې د ولس زياتره وگړي له بيچاره گۍ او فقيرۍ سره مخ شول. په لاندې نقاتو کې د هېواد د زياتو بيچاره وگړو د احتياج څرگندونه او بيا د هغوی کفالت کولو لارې چارې ذکر شوي دي:

لومړۍ: بې وزله ښځې:

دا چې د اسلامي دين او د وطن د ساتنې په خاطر د يرغلگرو په دفعه کولو کې زياته ونډه د ځوانانو وه، همدارنگه د جنگونو په دواړه طرفه لیکو کې زيات برخه لرونکي خپله افغانان و، نو د ځوان نسل د شهادتونو او مړينو له امله په هېواد کې يو زيات شمېر ځوانمې کونډې پاتې شوې چې د محتاجو خلکو په کتار کې لومړی همدغه طبقه ښځې راځي، بيا ورپسې هغه ښځې د ميرونو په شتون کې هم په کار او کسب باندې مکلفي دي يا سوال او گدايگري کوي.

۱- په اسلام کې د ښځې مقام:

د طبيعت او واقعيت په بنا سره ښځه نیمه ټولنه، نیم ولس او د ماشوم لومړی مدرسه او ښونځی دی. د اسلام سپیڅلی دين چې د بشریت د لارښوونې او د ژوند مکمل نظام دی، د ژوند د نورو اړخونو او برخو په څير يې د ښځې په هکله هم پوره لارښوونې کړي دي. له اسلام نه مخکې په جاهلي ټولنه کې ښځې ته د حيوان په څير هم نه کتل کيدل. کفارو مشرکانو د ښځو وجود نه منلو او نه ورته په کوم حيثيت باندې قايل و، نو الله تعالی په خپل کتاب کې دغه کار وغندلو ويې وفرمايل: ((وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥١﴾ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ ۗ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ ۗ أَمْرٌ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٢﴾)).⁵¹ او کله به چې لدوی نه يو چا ته د لور (زيرېدو) زيری ورکړ شو، نو مخ به يې (له خفگانه) تکتور واوخت او له غصې به ډ شو، له خلکو به پټ شو د هغه څه د ناخوښی له امله چې خبر يې ورکړ شوی (بيا به يې پدې فکر کولو چې دغه لور) سره د سپکاوي (د خلکو له پغور سره سره) وساتي او که په خاورو کې يې (ژوندې) ښښه کړي؟ خبردار بد دي هغه څه چې دوی يې پريکړه کوي.

د ښځې د مقام د اوچتولو او پر هغوی باندې د ناخوښی د منځه وړلو لپاره د اسلام دين هغه حقيقت رابرسيره کړ چې په ټولنه کې نر او ښځه يو له بله څخه دي چې پر همدې دواړو باندې دنيا آباډه ده، الله تعالی فرمايي: ((يَتَأْتِيهَا النَّاسُ أَتَقْوَأَ رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾)).⁵² اې خلکو! له خپل هغه رب څخه ووېرېږئ چې له يوه نفس يې راپيدا کړئ او له هغه يې د ده جوړه راپيدا کړه او له دواړو يې ډېر نارينه او ښځي خواره کړل، هم د هغه الله په نسبت تقوی ولرئ چې په خپلو کې غوښتني پرې کوئ او هم د خپلوۍ په اړه، بې شکه چې الله ستاسو څارونکی دی.

د هغه بدې انگیرنې د منځه وړلو لپاره چې ناپوهه خلک د لورانو په زیربیدو خفه کيږي، الله تعالی هغه حقیقت رابرسیره کړ چې دا زما کار دی چې چاته زوی ورکوم او که لور ((لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ تَخَلُّقُ مَا يَشَآءُ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ اِنۡشَآءً وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ اَلذُّكُوْرَ))⁵³. باچاهي خاص الله تعالی لره ده، هر څه ته چې یې اراده وشي پیدا کوي یې، چاته چې یې خوښه شي لونی ورکوي او چاته چې یې خوښه شي زامن ورکوي.

لکه څرنګه چې الله تعالی په دنیا کې بنسټه له سړي سره د هغه د حیثیت او مقام برابر د خپلو حقوقو خاوند ده، د آخرت په لحاظ هم الله تعالی ورته د عمل برابر ثواب او پاداش ورکوي، پدې معنی چې څرنګه بنسټه له سړي سره په دنیا کې د خپل حیثیت برابر حقوق لري په آخرت کې هم د خپل عمل برابر حقوق (ثواب او پاداش) ورکول کيږي الله تعالی فرمایلي: ((وَمَنْ يَعْمَلْ مِّنَ الصَّٰلِحٰتِ مِّنۡ ذَكَرٍ اَوْ اُنۡتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظَلَمُوْنَ نَقِيْرًا))⁵⁴ او څوک چې نیک عمل وکړي له نارینو او بنځینو، پداسې حال کې چې ایمان لرونکی وي، نو دا کسان جنت ته بوځم، چې د نقیر (خرما د زړې شا داغ) په اندازه تیری به ورباندې ونه شي.

له اسلام نه مخکې په عربي جاهلي ټولنه کې بنسټه له مدني او مالي حقوقو څخه بې برخې او محرومه وه او هغې ته به د یو حیوان په څیر کتل کیدل، همداره چې د اسلام د لمر په راختلو سره هغه له خپلو ټولو حقونو برخورداره شوه او په قران عظیم الشان کې یې د بنځو په نامه یو سوت (النساء سورت) رانازل شو په کوم کې چې د بنځو زیاتره هغه حقونه په برخه شوي چې دوی ورڅخه محرومې وې لکه مهر، میراث او د اسپ نور مالي او مدني حقونه. او دا چې په سړو کې د بنځو په وړاندې د ترحم عاطفه پیدا او لاسپې قوي شي، د اسلام د ستر پېشوا او د الله تعالی د استازي صلی الله علیه وسلم په عمل او ویناو سره ډېر داسې څه بیان او څرګند شو چې د دې محروم مخلوق د حقونو پر ساتنې باندې تاکید کوي، د حدیثو په یو راوایت کې راغلي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ((اللّٰهُمَّ اِنۡي اَحْرَجَ حَقَّ الضَّعِیْفِیْنِ: الْیَتِیْمِ، وَالْمَرْۤاَةِ))⁵⁵ ای الله زه ډاروم او ملامتوم هغه څوک چې د دوه کمزورو: یتیم او بنځې حق اخلي. له عایشې رضي الله عنها نه پوښتنه وشوه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به په کور کې څه کول هغه وویل د خپل کوروالو (بیبیانو) په خدمت (او دهغوي سره په کار کې مرسته کولو) کې به مشغول و، او کله به چې د لمانځه وخت داخل شو اودس به یې وکړ او لمانځه ته به راووتلو.⁵⁶

دا چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بیبیانې له څلورو څخه زیاتې وې پدې کې د نورو حکمتونو ترڅنګ یو حکمت داهم و چې په عملي زندګۍ کې دهغوی مالي سرپرستي له هغوی سره مرسته، تعاون، ښه چلند او اخلاق د هغوی له لارې امت ته انتقال شي چې هغوی هم ورپسې اقتدا وکړي.

د مومنانو مور عایشه رضي الله عنها فرمایي ((یوه ورځ یوه بنځه چې دوه لونی ورسره وې زموږ کورته راننوتله او څه خوراک یې وغوښت، نو ما پخپل کور کې پرته له یوې کجورې بل څه ونه موندل. هغه کجوره مې ورته ورکړه، هغې دوه ټوټې کړه یوه ټوټه یې خپلې یوې لور ته ورکړه او بله یې بلې ته او پر خپله مخه ولاړه. کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم راغی ما دغه کیسه ورته وکړه، نو هغه فرمایلي: چاته چې الله تعالی لونی په برخه کړي او بیا د هغوی ښه پالنه وکړي، هغه لونی به ورته په آخرت کې له اور نه نجات او پرده وګرځي)).⁵⁷

د حدیثو په یو بل راوایت کې راغلي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ((څوک چې درې لونی، یا درې خویندې، او یا دوه لونی ولري او پر هغوی لګښت (خرچه) کوي، هغوی ته ادب ورزده کړي، د هغوی ښه سرپرستي او

53- الشوری ۴۹

54- النساء ۱۲۳

38- سنن ابن ماجه

39- صحیح البخاري، کتاب النفقات، باب (۸) خدمة الرجل في أهله

40-- صحیح البخاري، کتاب الزکاة، باب (۱۰)

41- سنن أبي داود: کتاب الأدب، باب (۱۳)

پالنه وکړي، تر هغه وخت پورې د هغوی پالنه وکړي چې د واده مهال ته ورسېږي او بیا یې د واده انتظام وکړي، نو هغه ته جنت لازم شو»⁵⁸

۲- زموږ په ټولنه کې د بنځو محرومیتیا:

د ایه ډاگه ده چې زموږ د ټولني د تیري یوه زیاته برخه پر بنځو باندې تحمیل شوې، موږ پخپله ټولنه کې گورو چې زیاتره بنځې له میراث نه بې برخي دي، او ځینې بنځې له مهر څخه محرومې دي، همدارنگه د هېواد په بعضې قبایلي سیمو کې بنځې د یو سامان او یا څاروي په څیر پلورل کېږي چې لدې امله دغسې خلک د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغه وعید مصداق گرځیدلي چې فرمایي: «اللَّهُ تَعَالَى دَاسَى فَرْمَايَلِي: دَرِي كَسَان دَاسَى دِي چې زه به ورسره د قیامت په ورځ جنگ کوم: یو هغه شخص چې زما په نامه عهد (ترون) وکړي او بیایې مات کړي، بل هغه سړی چې ازاد انسان د پیسو په مقابل کې وپلوري او (هغه پیسې) مصرف کړي، او بل هغه څوک چې په مزدور باندې کار وکړي او د کار بدله او مزدوري ورنکړي»⁵⁹.

نو راجئ چې د خپل دین د تعلیماتو سره سم خپلو خویندو ته د هغوی حقوق ورکړو، ترڅو مو د الله په وړاندې مسئولیت اداء شي او د دښمنانو له نیوکو هم خلاص شو. زموږ دښمنان چې کله دغه ظالمانه چلندونه گوري، نو بیا د اسلام پر دین باندې نیوکې کوي، د هغوی اکثریت د اسلام د سپیڅلي دین حقانیت د مسلمان په عمل باندې پیژني او دې ته نه گوري چې د اسلام دین د وگړو په کردار نه پیژندل کېږي، بلکه لومړی باید حق وپیژندل شي او بیا پر هغې باندې د خلکو عملونه وتلل شي.

۳- باید د بنځو حقونو ته پاملرنه وشي:

الله تعالی فرمایي: «وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلِيَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»⁶⁰ د بنځو هم (پرنارینه و) څه حقونه دي چې په غوره توگه یې اداء کړي لکه دنارینه و چې پر بنځو حقونه دي.

په حَجَّةِ الْوِدَاع (د مخه بڼې حج) کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د عرفات او لوی اختر په ورځ کومه خطبه ولوستله، په هغې کې یې اسلامي امت ته ډېرې مهمې توصیې او سپارښتنې وکړې چې یو ه توصیه له بنځو سره د ښه چلند کولو او هغوی ته د حقونو ورکولو په هکله وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمُ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ، وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُؤْتِنَنَّ فُرُشَكُمْ أَحَدًا تَكَرُّهُنَّ، فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُرِيحٍ وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»⁶¹ نو له الله څخه د بنځو په حق کې وډار شئ، یقینا چې تاسې هغوی د شریعت د پیروی د امانت په اساس اخستې دي (نکاح مو ورسره کړې ده) او د هغوی عورتونه مو د الله تعالی د حکم پر بنسټ ځانونو ته روا کړي دي، پر هغوی ستاسو دا حق دی چې په خپلو کورونو کې داسې چا ته اجازه ورنکړي چې تاسې یې بد گڼئ، نو که داسې یې وکړل بیا یې داسې ووهئ چې ډېر سخت نه وي، او پر تاسې د هغوی حق خوراک او په ښه طریقي سره جامه ورکول دي.

زموږ په ټولنه کې دې ته ډېره اړتیا ده چې بنځو ته ته خپل حقوق ورکړل شي او هغه ښځه بنځې چې له خواری او غریبې سره مخ دي په سهې توگه د هغوی پالنه او کفالت وشي په ځانگړې توگه بې وزله کونډې، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ وَالْمَسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ كَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ، وَيَقُومُ اللَّيْلَ»⁶² کونډې او بې وزله ته پاملرونکی (په اجر کې) د الله تعالی په لار کې د جهاد کونکی سره یو برابر دی او یا د هغه چا په څیر دی چې ورځ یې په روژې او شپه یې په لمانځه تیرېږي.

په هېواد کې باید د دې هڅه وشي چې بې وسه او بې وزلو بنځو لپاره د یو منظم پلان له لارې د کفالت لړۍ پیل شي، ترڅو وکولاشو له یوه پلوه د بنځو د گډ ایگری - چې خورا زیات ناوړه نتایج پرې مرتب کېږي - مخنیوی وشي او له بله پلوه شرعي

42- صحيح البخاري، كتاب البيوع ، باب (١٠٦) اثم من باع حرا

60 . البقرة ٢٢٨ .

61 صحيح مسلم

44- صحيح البخاري، كتاب الأدب ، باب الساعي على الأرملة

مكلفیت او مسئولیت اداء شي.

د حکومت او نظام لخوا د كفالت او مالي مرستو ترڅنگ باید په ټولنه کې د عامو خلکو آگاهی ته هم پاملرنه وشي، په کلو، قریو او د ښارگوټو په داخل کې د بې وزلو ښځو د مرستې لپاره صندوقونه کینډول شي، همداراز د بې وزلو ښځو خپلوان د هغوی لازمی سرپرستی او كفالت ته وهڅول شي.

د ښځو د بې وزله پاتې کیدو د مخنیوي په برنامه کې باید دا انگیزه هم راپیدا شي چې د ښځو گډایگری کول او د بې وزله ښځو مرسته نه کول یو ټولنیز ظلم دی چې توانمند خلک ورباندې ماخوډ دي باید دغه ظلم او تیري ته نور د پای ټکی کینډول شي.

او هغه ښځې چې د کار او کسب توان لري، نو باید چې حکومت هغوی ته مناسبې پروژې په کار واچوي لکه: د لاسي گنډنې، ماشیني گنډنې، اوبدل او داسې نور، چې لدې لارې له یوه اړخه د هغوی اقتصادي ستونزي د کار او کسب کولو له په وسیله حل شي او له بله اړخه د هغوی د کار او کسب انتاج د ټولني په پرمختیا او ترقی کې ولگول شي.

باید د اسلامي مكلفیت پر بنسټ د حکومت له پلوه د ښځو د شان برابر او د شرعي لارښوونو سره سم داسې پروژې په کار واچول شي چې اساسي هدف یې د ښځو د مشکلاتو حل کول او د هغوی عزت لوړول وي، او د پروژو په تطبیق کې داسې اړخونو یا متوسساتو ته اجازت ورنکړ شي چې د ښځې عزت او مقام ته صدمه رسوي او که داسې نه وي، نو زموږ د ټولني د بې وزله ښځو ستونزي به حل نه، بلکې زیات به شي.

دویم: بې وزله ماشومان:

د اسلام سپیڅلی دین د انساني ټولني د غوښتنو په لړ کې د ماشوم پالنې او تربیې ته هم پوره پاملرنه کړې او د هغې د عزت او ساتنې په هکله یې لازمی لارښوونې کړي. له اسلام نه مخکې د جاهلیت په زمانه کې مشرکانو خپل اولادونه د فقر او لوږې له ویرې وژول، نو الله تعالی په قران کریم کې د دې کار غندنه او مخنیوی وکړ، الله تعالی فرمایي: «وَلَا تَقْتُلُوا

أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٦٣﴾»⁶³ تاسې خپل بچیان د لوږې له ویرې مه

وژنئ هغوی او تاسې ته خوروزي موږ درکوو. بيشکه د هغوی وژل لويه گناه ده. همدارنگه فرمایي: «وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ

مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ﴿٦٤﴾»⁶⁴ او تاسې خپل اولادونه د لوږې له ویرې مه وژنئ مونږ تاسې او هغوی ټولو ته

روزي درکوو.

په اسلام کې د ماشوم سرپرستي او د هغه د پالنې مسئولیت لومړی د هغه د پلار مور او بیا د هغوی د نه موجودیت په صورت کې د هغه په نژدې خپلوان باندې دی، مگر د خپلوان د نشتوالي یا د بې وزلی په صورت کې دغه مسئولیت حاکم ته راجع کیږي او د دې مسئولیت په اړه به پوښتنه کیږي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»⁶⁵ هر یو له تاسې نه شیونکی دی او له هر یو به د هغه د رعیت او ماتحت په هکله پوښتل کیږي.

باید وویل شي چې په عمومي توگه په فقیرو او نیستمونو ټولنو کې د ماشومانو په وړاندې په درسته او سهي طریقه مسئولیت نه ادا کیږي، نو همدا وجه ده چې زموږ په هېواد کې ماشومان د خورا زیاتو ستونزو او مشکلاتو سره لاس په گریوان دي، د هغوی حقوق ورکول خو لاپریږده بلکې پر هغوی باندې ظلم او تیري کیږي. ځینې هغه ماشومان چې د منډې او

⁶³ - الاسراء 31

⁶⁴ - الأنعام 151

⁶⁵ . متفق علیه

ترې جوگه دي د روزی او رزق تر لاسه کولو په خاطر د لوی خطر سره مخ دي. د تنکي ماشومانو په سختو کارونو کې مشغولیدل، د هغوی ناوړه استخدام، گډایگری کول، دا ټولې هغه ناخوالی دي چې زموږ د ولس د بې وزلی او فقر له امله رامنځ ته شوي دي.

د قوس ۲مه نیټه (کال ۱۳۹۲ لمريز) د افغانستان د کار، ټولنيزو چارو، د راپور له مخې په هېواد کې ۳.۱ میلیونه ماشومان د بېلابېلو خطرونو له گواښ سره مخ دي. د ځینو ارقامو له مخې، ۲،۱ میلیونه ماشومان دا مهال په درنو کارونو بوخت دي. افغان ماشومان وايي چې لاهم له سختو ستونزو سره لاس او گږېوان دي، د دولت له خوا یې لاسنیوی نه دی شوی او د خپل ژوند د تأمین لپاره خپل راتلونکي ته اندېښمن دي.

تاسې څه فکر کوئ زموږ د ټولني هغه ماشومان چې د سختو کارونو په کولو مجبور شوي او یا له خپل توان څخه څو چنده زیات بار وړي ایا هغوی د خواخوږی، همدردی او ترحم وړ نه دي؟

حقیقت دادی چې موږ په خپله ټولنه کې دغه ماشومانو ته د څارویو په څیر هم ونه کتل، اسلام چې کله څاروي باندې د مهربانۍ امر کوي، څو یې خاوند ورباندې د هغه له توان څخه پورته بار یو نه سي، نو په طریقه اولی سره دغه مهربانې او ترحم پر یو ماشوم باندې په کار دی.

زموږ د ټولني هغه ماشومان چې د ژوند یوه برخه یې په ډېرانو او چټلځیو کې د کبار راټولو په خاطر تیریري، د صحت، او روغتیا د خرابوالي له یو لوی گواښ سره هم مخ دي او څه فکر کیږي هغه ماشومان چې گډایگری او سوال کول پېښه گرځیدلې او یا د قاچاق په نقلولو کې استخدایمیري انساني طبیعت به یې روغ او سالم پاتې شي او که دا چې ټولنه دې له هغوي نه صرف نظر شي؟

د بې وزله ماشومانو ژغورنې ته اړتیا:

راځئ چې د خپلو بچیانو د پالنې په څېر د ولس د بې وزله ماشومانو غم وخورو او د هغوی د ژغورنې لپاره متې را بډ وهو. زما په نظر د هغوی په ژغورنه او پالنه کې باید دا لاندې نکات په نظر کې ونیول شي:

۱- د قوم او ولس هر ماشوم د تعلیم او تربیې له اساسي زده کړو برخمن شي.

ب- هغه څیریه بنسټونه چې د ماشومانو د ژغورنې لپاره کار کوي لږ او محدود دي، نو دې ته اړتیا ده چې د ماشومانو د ژغورنې لپاره کافي او مطلوب څیریه بنسټونه تاسیس شي.

ج- د ماشوم د پالنې او هغې ته د روزی د گټلو د کسبونو ترڅنګ د هغوی د سالمې تربیې او روزنې لپاره لارې چارې هوارې شي.

د- که یو بنسټ یا یا کومه مئوسسه غواړي د بې وزله ماشومانو لپاره د حرفوي زده کړو مرکز پرانیځي، نو د هغوی د توان برابر کسبونه او پروگرامونه ورته دایر کړي، چې د هغوي د عمر او جسمي طاقت په نظر کې نه نیولو سره پداسې څه مکلف نه کړای شي چې له وسې او توان یې پورته وي، څو پر هغوی باندې د ظلم کولو په وعید کې رانه شي، اود د بنمنانو د هغې نیوکې مورد ونه گرځي چې وايي: په اسلامي هیوادونو کې ماشومان په درنو کارونو مکلف کیږي.

درېیم: یتیمان:

په اسلامي شریعت کې یتیم هغه چا ته وايي چې پلار یې مړ شوی وي، پداسې حال کې چې دې بلوغ ته نه وي رسیدلای.⁶⁶ یتیمان او یا پلار مړي د ټولني د زیاتو بې وزلو او محتاجو طبقو څخه شمېرل کېږي؛ دا ځکه چې یتیم د پلار له نعمت او د هغې له سرپرستۍ نه بې برخې او محروم وي او پدې طبقه کې ځینې هغه ماشومان چې پرته له مور نه د کورنۍ بل کوم سرپرست هم نلري زیات محتاج بلل کېږي، چې د ژوند له سختو تکلیفونو او کړاوونو سره مخ وي. راحی چې د دې بې وزله طبقې په لاس نیوي او ژغورنه کې دالاندې مهم نکات په نظر کې ونیسو:

۱- یتیم پالنه یوه مهمه دیني فریضه ده:

د اسلام سپېڅلي دین د داسې بې وزلو ماشومانو سره په غوره چلند او د پرېنې سرپرستۍ او هغوی ته پرېنې پاملرنې باندې تاکید کوي، له هغوی سره د هر ډول بدچلند مخنیوي کوي او د هغوی د حقونو د ضایع کولو په کلکه سره غندي، چې دغه مفهوم د قرانکریم او نبوي احادیثو په یو شمېر نصوصو کې ذکر شوی دی، د نمونې په توګه:

أ. الله تعالی فرمایي: «وَلِيَحْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا

سَدِيدًا ﴿٦٧﴾»⁶⁷ او ودې ویرېږي هغه خلك که چیرته د هغوی له مړینې وروسته د هغوی کمزوري اولادونه (ماشومان) پاتې شي، نو د هغوی اړوند به اندېښنه وکړي، همداسې دې د نورو د اولادونو په هکله له الله تعالی څخه وډارشي او له هغوی سره دې سم چلند وکړي او سمه خبره دې ورته کوي.

ب. الله تعالی فرمایي: «وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ»⁶⁸ او مه نزدې کېږئ د یتیم مال ته، مګر په هغه طریقه چې سمه وي، څو چې زلمیتوب ته ورسېږي.

پدې آیت شریف کې الله تعالی د یتیم د مال په ساتنه امر کوي او پدې تاکید کوي چې سرپرست یې باید په مال کې ناجایزه تصرف ونکړي، مال یې په پوره امانتداری ورته وساتي او چې کله له یتیمتوب څخه ووځي (بالغ شي) په پوره توګه یې ورته وسپاري لکه چې پدې بل آیت کې یې هم وضاحت شوی دی: «وَأَبْتَلُوا الْيَتِيمَ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ

رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبُرُوا»⁶⁹ تاسې یتیمان وازمایې تردې چې کله زلمیتوب

ته ورسېږي، نو که هونبیارتیا مو ورڅخه ولیده خپل مالونه ورته وسپارئ او د هغوی مالونه په اسراف او زیاتي سره مه خورئ ددې له وېرې چې ستر به شي (او مالونه به یې ستاسې له تصرف نه ووځي) د فقهي پوهانو پدې خبره باندې اتفاق کړی چې کوم یتیم تصرف نه شي کولی د هغه سرپرست به یې په سمه طریقه په مال کې تصرف کوي. همدارنګه علماء پدې خبره اتفاق لري چې شتمن او غني سرپرست به د هغه له مال نه د ځان لپاره څه نه اخلي او نه مصرفوي او نه به ورڅخه خوراک کوي او فقیر او نیستم سرپرست (څوک چې یې مال په کار اچوي) پداسې توګه به ورڅخه خوراک کوي چې اسراف او زیاتي پکې نه وي، لکه څرنګه چې الله تعالی د همدغه مخکیني ایت په اخر کې فرمایي: «وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا

فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ» او هغه څوک چې غني وي، نو ځان دې د هغه له مالو وساتي، او که څوک فقیر وي نو په جایزه طریقه دې (د حق زحمې برابر) ورڅخه دخپل خوراک لپاره اخلي.»

⁶⁶- وګوره: الفقه الاسلامي وأدلته د کنور وهبة الزحيلي، ۸ \ ۷۹، چاپ دار الفکر.

⁶⁷- النساء ۹

⁶⁸- الأنعام ۱۵۲

⁶⁹- النساء ۶

د مومنانو مور عایشه رضي الله عنها وايي: «دغه آیت د یتیم د سرپرست په هکله نازل شوی، نو که چیرې هغه نیستمن وي د خپل کار او زحمت په اندازه دې وورځه خوراک کوي». او د حدیثو په یو بل یو روایت کې ذکر شوي: یو سړي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه چې زما هیڅ مال او داراي نشته او یتیم مې له سرپرستی لاندې دی، نو هغه ورته وفرمایل: د خپل یتیم له مال نه داسې خوراک کوه چې اسراف او زیاتې کونکې نه وي، د هغه له مال څخه د ځان لپاره بچت کونکې نه وي، همداراز د هغه پر مال باندې خپل مال ساتونکې نه وي.⁷⁰

۲- د یتیم پالنې اجر او ثواب:

الله تعالی فرمایي: «وَسَأَلُونَكَ عَنِ الْيَتِيمِ أَقُلَّ إِصْلَاحُ لَهُمْ خَيْرٌ». ⁷¹ ای پیغمبره دوی له تا څخه د یتیمانو په باره کې پوښتنه کوي، نو ورته ووايه د هغوی لپاره بښګڼه غوښتل غوره کار دی. پدې وینا کې الله تعالی د یتیمانو د اصلاح او سمون، د هغوی سره ښه چلند او د هغوی ښه سرپرستي یو بهترین عمل وګڼلو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپله یوه ویناکې د یتیم د سرپرستۍ او پالنې ثواب او اجر داسې ذکر کوي: «كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ أَوْ لِعِزِّهِ أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ» ⁷² د یتیم سرپرست که یتیم یې خپلوان وي او یا ورڅخه پردی وي، زه او هغه به په جنت کې داسې یو (د دوو ګوتو- مسواکه او منځنې- په څیر ژرډې).

رسول ل الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «خَيْرُ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُحْسَنُ إِلَيْهِ، وَشَرُّ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُسَاءُ إِلَيْهِ» ⁷³ د مسلمانانو په کورونو کې بهتر کور هغه دی چې پکې یتیم وي ښه چلند ورسره کيږي او د مسلمانانو په کورونو کې بد کور هغه دی چې پکې یتیم وي او بد چلند ورسره کيږي.

۳- د یتیم پالنې په اړه احساس را پیدا کول:

له بده مرغه زموږ په ټولنه کې د یتیم، او پلار مړي د مقام، د هغه سهې تربيې او سالمې پالنې ته توجه نه ده شوې، پدې خبره باندې ډېر ښکاره دلیل په ټولنه کې د ځينو یتیمانو بد رالويدل او بیا د شر په کارونو کې اخته کيدل دي، نو که غواړو ټولنه د پرمختيا، آرامۍ او تمدن په لور روانه کړو باید چې د یتیم پالنې او سالمې روزنې ته ځانګړې پاملرنه وکړو، ترڅو ټول یتیمان په ټولنه کې مصلح او نیک وګرځي او د هېواد په پرمختيا کې یې له استعدادونو کار واخستل شي.

یتیم ټول څه عیب نه دی بلکې عیب پدې کې دي چې په ټولنه کې د یتیمانو سالمې پالنې ته پاملرنه ونه شي، زموږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم هم یتیم و، الله تعالی د هغه پالنې لپاره ډېر ښه اسباب برابر کړل، الله تعالی فرمایي: «أَلَمْ تَجِدْكَ يَتِيمًا فَكَأْوَىٰ ۖ» ⁷⁴ آیا ته مو یتیم نه وي ګرځولی، چې استوګنه او د سرپرستۍ اسباب مو درته برابر کړل.

د عربو په جاهلي ټولنه (او د مکې په ښار کې) کې الله تعالی د خپل پیغمبر استازي صلی الله علیه وسلم پالنې او سرپرستۍ ته غوره لارې چارې برابرې کړې، د هغه مبارک زېږيدل داسې مهال رامنځ ته شول چې پلار یې وفات و، نو نیکه یې عبدالمطلب ډېره ښه پالنه وکړه، بیا د هغه له وفاته وروسته تره یې ابوطالب سرپرستي او پالنه پر غاړه واخيسته.

د دغه احسان په یادولو سره الله تعالی خپل استازي صلی الله علیه وسلم ته بیا دا امر کوي چې د یتیم سرپرستۍ او پالنې ته خاص توجه کوه او له هغه سره له بد او ناوړه چلند نه ځان وژغوره چې دغه خطاب یې امت ته هم شامل دی: «فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ» ⁷⁵ نو پر یتیم باندې قهر او غصه مکوه.

70 - وګوره: الفقه الإسلامي و أدلته، دکتور وهبة الزحيلي، ۱۵/ ۴۳۲

71 - البقرة ۲۲۰

72 - صحيح مسلم، كتاب الزهد، باب فضل الإحسان إلى الأرملة و المسكين و اليتيم

73 - سنن ابن ماجه، كتاب الأدب

74 - الضحى ۶

75 - الضحى ۹

باید په یاد ولرو چې د جهاد او هجرت پر مهال چې د یرغلګرو (روسانو او کمونستانو) د ظلمونو او د هغوی پر ضد د جهاد او مقاومت له امله زموږ په قوم او ولس کې زیات شمېر یتیمان راپاتې شول او د هغوی د کفالتونو او سرپرستۍ په لړۍ کې نه یوازې د هغوی خپلوانو یې سرپرستې وکړه، بلکې د اسلامي نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مسلمانانو د هغوی همدردۍ او مرستې ته راودانګل. د یو شمېر اسلامي مؤسساتو لکه: اسرا (الوكالة الإسلامية)، جمعية قطر الخيرية، لجنة الدعوة الإسلامية، هیئة الإغاثة الإسلامية، هیئة التراث الإسلامي، او نورو د هجرت او جهاد په وختونو کې په پاکستان کې زموږ د هېواد د زیات شمېر یتیمانو کفالتونه وکړل، د نوموړو مؤسسو زیاتره کفالتونه او مرستې له خلیج هیوادونو څخه وې.

له بده مرغه چې د سپتمبر د ۱۱ پېښې (کال ۲۰۰۱م) څخه وروسته دغه کفالتونه او مرستې کمې شوې او د زیات شمېر یتیمانو کفالتونه لغوه شول، چې لدې امله یو زیات شمېر یتیمان او د هغوی کورنۍ له اقتصادي ستونزو سره مخ شوې.

په موجوده وخت کې چې د هېواد په داخل کې د حکومت له لارې د یتیمانو د مرستې لپاره کومې برنامې روانې دي د نوموړو مؤسساتو له کفالتونو او مرستو سره یې هېڅ مقارنه او پرتله شي کېدای؛ دا ځکه چې د حکومت اړونده ادارې د دې کار لپاره خاصه او معلومه بودیجه نه لري او هغه کومې مرستې چې د حکومت له بودیجې یا له یو ځای او بل ځای ترلاسه کېږي، لومړی له خاینو لاسونو تیرېږي او بیا یتیم او کورنۍ ته یې چې څه رسېږي هغه ډېر کم او ناچیز وي.

نو باید چې زموږ مسلمان ولس هم د اسلامي مسئولیت او دیني وجبې پر بنسټ - لکه د خلیجې او عربي نړۍ د ولسونو په څیر - د یتیمانو کفالت او سرپرستې ته راودانګي ترڅو له هغو سترو اجرونو او ثوابونو برخمن شي، کوم چې د یتیم په پالنې او کفالت سره حاصلېږي. زموږ وطنوال باید د نورو خلکو مرستو او کومکونو ته نور سترګې په لار نه شي، بلکې د خپلو محتاجو او اړمنو وګړو اړتیا په خپله پوره کړي او د یتیمانو د لاس نیوي په خاطر باید چې له داخل څخه د کفالت لړۍ پیل شي. زموږ په شتمنو وګړو کې باید دغه احساس پیداشي او با احساسه وګړي باید پدې ډګر کې ډېر څه وکړي.

باید په یاد ولرو زموږ په ټولنه کې د بې وزله خلکو د حقونو د ناخبرۍ، همداراز په ټولنه کې د ظلم او تیري د عام کیدو له امله د یتیمانو حقونه هم ضایع کېږي، ځینې هغه ظالم خلک چې د یتیمانو وارثان او د هغوی خپلوان دي، د هغوی شرعي او ثابت حق ورڅخه تروړي، همداراز ځینې حکومتي چارواکي یتیمانو ته په راغلو کفالتونو او مرستو کې ناجایزه تصرفات کوي، د دغه انفرادي او ټولنیز ظلم د مخنیوي په خاطر پدې ځای کې موږ د هغو نصوصو یوه نمونه ذکر کوو چې د یتیمانو حق خوړونکو او پر هغوی باندي د ظلم کوونکو سزا پکې بیان شوی ده:

أ. الله تعالى فرمائي: «إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ

سَعِيرًا»⁷⁶ بېشکه هغه کسان چې د یتیمانو مالونه په ظلم سره خوري، بېشکه چې دوی په خپلو خیتو کې له اوره پرته بل څه نه اچوي او ژدی چې اور ته به ننوځي.

ب. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوې وینا کې د یتیم مال خوړل له اوو تباہ کونکو ګناهونو څخه شمېرل شوی، فرمائي: «اجتنبوا السبعِ الموبقاتِ، قالوا: يا رسول الله! وما هن؟ قال: الشُّرْكُ بالله، والسُّخْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الرَّحْفِ، وَقَدْ نَفَّ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ».⁷⁷ له اوو تباہ کونکو ګناهونو ځانونه وساتئ! صحابه و وویل: ای د الله پیغمبره! هغه کوم دي، هغه وفرمایل: له الله سره شرک کول، جادو کول، په ناحقه سره څوک وژل، سود خوړل، د یتیم مال خوړل، په جنګ کې شاه اړول او د پاکو ناخبرو مومنو بنسټو تورن کول.

ج. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْرِجُ حَقَّ الضَّعِيفِينَ: الْيَتِيمِ، وَالْمَرْأَةِ»⁷⁸. ای الله! زه هغه څوک گنهگار بولم چې د دوه کمزور: یتیمې او ښځې او حق ضایع کوي (او خپل امت د هغوی له حق تلفی نه ویروم).

نور اخی چې په ټولنه کې د یتیمانو، ښځو او کمزورو او بې وسه خلکو پالنې او مرستې ته پوره پاملرنه وکړو، ترڅو مو دخپل حبیب صلی الله علیه وسلم په خوښۍ ترلاسه کولو سره رب العالمین او پالونکی ذات مل او مددگار شي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «ابْغُونِي فِي الضُّعْفَاءِ، فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ، وَتُنصَرُونَ بِضَعْفَانِكُمْ»⁷⁹ تاسې زما رضا او خوښي د کمزورو خلکو په لاس نیوي کې ولټوئ، بېشکه تاسې سره مدد د کمزورو له مخه کیږي او تاسې ته روزي هم د هغوی په خاطر درکول کیږي.

۴- د یتیم ښوونې او روزنې ته ځانگړې پاملرنه:

باید چې په هېواد او ټولنه کې د یتیمانو ښوونې او روزنې ته زیاته پاملرنه وکړو او که داسې ونه شي او هغوی لدې نعمت نه بې برخې پاتې شي، نقصان او تاوان به یې خپلو کورنیو او خپلوانو پورې منحصر نه وي، بلکې ضرر او اذیت ټولني ته هم رسېږي. حکومت، خبریه ټولني او شتمن خلک د دې طبقې د کفالت او مرستې په لړۍ کې د هغوی لپاره د ښوونې او روزنې بیلابیل فرصتونه برابر کړي، که له یوه پلوه د یتیم له کورنۍ سره نقدي او مالي مرسته کیږي، باید چې د هغې ترڅنگ د یتیم تعلیمي کفالت هم وشي.

یتیمانو ته د تعلیمي فرصتونو او تعلیمي چاپیریال په برابرولو کې باید دې زیر شو چې په ټولو حالاتو او شرایطو کې یتیمانو ته پر روزنتونو باندې اکتفاء ونه شي، بلکې د هغې پر بدیلو موثرو لارو باندې هم وشي، د مثال په توگه:

۱. د روزنتونو ترڅنگ باید چې په حکومتي او شخصي نمونه یي ښوونځیو او مدرسو کې د یتیمانو لپاره هم د خاصې پالنې تر سیوري لاندې د زده کړې فرصتونه برابر شي؛ دا ځکه چې پداسې یو چاپیریال کې - چې ټول پکې د روزنتون په خیر یتیمان نه وي - یتیم ته په طبیعي چاپیریال کې د وخت تیریدو موقع ورکوي. او له بله پلوه د ښوونکو او پلار لرونکو زده کوونکو له همدردۍ او خواخوږۍ څخه هم برخمن کیږي.

۲. د یتیمانو سرپرستان او کفالت کوونکي باید چې د نقدي کفالت ترڅنگ یتیمانو ته په ځانگړو نمونه یي او ممتازو ښوونځیو او مدرسو کې د زده کړې په موخه زمينه برابره کړي او بیا پدې پروسه کې هغوی د خپلې څارنې او ارزونې لاندې ونیسي، پداسې طریقه چې د ښوونځي او یا مدرسې له ادارې سره وخت په وخت تماس کې کیږي، مثلاً د مکفول یتیم د ارزونې لپاره یوه خاصه فورمه ولري چې په اړونده معلوماتو باندې مشتمله وي.

۳. که د ځینې ظروفو او شرایطو پر بنسټ دا اړینه وي چې یتیم باید په روزنتون کې تعلیم وکړي، نو بیا د هغو یتیمانو لپاره چې خپلو کورونو ته تگ او راتگ کولی شي دا ضروري نه ده چې حتما دې د دار الایتام په ليله کې ووسیږي؛ ځکه چې د خپل کلي او یا د خپلې کورنۍ په چاپیریال کې د کورنۍ، خپلوانو او گاونډیانو ترڅنگ د یتیم وسیدل هغه له طبیعي نشأت څخه برخمن کوي.

۴. باید چې په روزنتونو کې اداري او تدریسي عمله، همداراز کار کوونکي د یتیم له حقونو څخه خبر وي او د هغوی د پالنې پر غوښتنو باندې پوهه ولري ترڅو د هغوی سالمه روزنه ترسره شي.

۵. په روزنتونو او یا په نورو تعلیمي مرکزونو کې د یتیم زدکړې او تعلیم سره سره باید هغو یتیمانو ته چې عمر ونه یې د بالغوالی مرحلې ته نژدی وي کسبونه او حرفوي پروگرامونه هم وښودل شي، چې په پخپل راتلونکې کې د هغې له لارې که اړتیا یې وي روزي لاس ته راوړي.

⁷⁸ - سنن ابن ماجه (کتاب الأدب)

⁷⁹ - سنن أبي داود، کتاب الجهاد، باب (77) فی الانتصار بذی الخیل و الضعفة، وفي صحیح البخاري کتاب الجهاد، باب من استعان الضعفاء و الصالحین فی الحرب، بلفظ "هل تنصرون الا بضعفائکم".

څلورم: معیوبین:

هغه څوک چې د بدن کوم غړی یې له منځه تللی او یا له کاره ولویدلی وي، یا دائمی رنځور وي او یا د جسم د کمزورۍ له امله کار او کسب نه شي کولی معیوب او معذور بلل کیږي.

د بدن د غړو جوړوالی او په کار باندې توانایی یو نعمت دی، خو په مختلفو سببونو سره ځینې وگړي لدې نعمت نه محرومیږي، چې بیا دغسې انسان د شریعت د لارښوونو پر بنسټ له ځینو مکلفیتونو نه معاف کیږي او په ټولنه کې د خلکو د مرستې او همدردۍ زیات وړ او مستحق گرځي. په قرانکریم کې الله تعالی فرمایلي دي:

أ. «لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ». 80 په نابینا باندې کوم حرج او گناه نشته، او پر گورې باندې هم او په رنځور باندې هم کوم حرج نشته (کله چې له جهاد څخه کیني).

ب. «لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَحْدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ». 81 نشته گناه پر کمزورو، رنځورانو او پر هغه چا چې په جهاد کې د لگښت لپاره مال نلري، کله چې هغو په الله او د هغه د استازي په وړاندې باور او اخلاص لرونکي وي.

ج. «لَا يَسْتَوِي الْقَعْدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَعْدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحَسَنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَعْدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا». 82 له جهاد څخه ناست مومنان پرته له خاوندانو د معیوبیت څخه او هغه خلک چې د الله په لار کې په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد کوي برابر نه دي، الله تعالی په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد کونکو ته پر ناستو خلکو باندې یوه درجه غوره والی ورکړی دی او لدې ټولو سره الله تعالی بڼه وعده (د جنت) کړې ده، او الله فضیلت ورکړې محاهدینو ته پر ناستو خلکو په لوی اجر سره.

۱- په جهاد کې معیوب شوي وگړي:

زمونږ په تیر جهاد او قربانیو کې - د روسانو او کمونستانو پر ضد - زیات شمېر خلک معیوب او معذور شول معذور، چې لاتر اوسه پورې یې یو زیات شمېر د ژوند د سختیو او مشکلاتو سره لاس په گریوان دي او د خلکو مرستې ته سترگې په لار دي. د دوی له جملې نه ځینې داسې معذور هم شته چې د ډېرې بې وسې له امله د سرکونو او لارو په سرونو او خواو کې د خیر خیرات غوښتنې په موخه ناست وي، آن تر دې د کال په سختو موسمونو کې هم په ډاگ او آزاده فضاء کې وخت تیروي. باید چې دغسې ډېر بې وزله معیوب لدې خواړو او سختیو نه وژغورل شي، با احساسه او شتمن خلک د هغوی پوره لاس نیوی وکړي.

همداراز د هېواد او ټولني ټولو وگړو لاس نیوي او مرستې ته پوره پاملرنه وشي، البته هغه معیوب او معذور وگړي چې د کار کولو یو څه توان لري د هغوی لپاره مناسبې پروژې په کار واچول شي:

۲- د عامو معیوبونو لپاره پروژې:

باید چې د معیوبینو لپاره د هغوی د جسمي توان او غوښتنې برابر د مناسبو کسبونو زده کولو په پروژو کې زیاتوالی راشي؛ دا ځکه چې تراوسه پورې د دوی لپاره دغه پروگرامونه محدود دي او زیاتره د اطرافو او قریو

80 - الفتح

81 - التوبة

82 - النساء

معیوبین لدغسې پروگرامونو څخه بې برخې پاتې دي.

او که د حرفوي او علمي زده کړې سره سره د معیوبینو سره نقدي مرسته هم کیږي، نو دا به ډېره ښه وي، ترڅو هغوی د خپلو کورنیو د اقتصادي ستونزو په حل کولو کې برلاسي شي، همداراز د کار او کسب له پوره کولو وروسته هغوی ته د کسب ماشین آلات ورکول او بیا هغوی ته بازار موندنه لدې ټولو لارو چارو نه خلاصی نه شته دی.

د عامو معیوبینو لپاره د کسبونو په موخه د هجرت په چاپیریال کې چې کومې مؤسسې مخکيوالی او زیات شهرت درلود هغه د سید جمال الدین افغان رفاهي مؤسسه وه. د نوموړې مؤسسې مرکزي دفتر د پېښور په بورډ نعمت محال کې واقع و، د دفتر د مرکز ترڅنګ او په ځینو کیمپونو کې یې د معیوبینو د تیرینګ بیلابیله پروگرامونه درلودل چې ډېرو معیوبونو پکې کسبونه زده کړل، او د کسب له زده کولو وروسته به یې اړوند ماشین یا د کار آلات او وسایل هم ورکول، همداراز دې مؤسسې په جلال آباد ښار کې هم د تیرینګ مرکز درلود چې یو شمېر معیوبو وګړو پکې بیلابیل کسبونه زده کړل.

هغه کسبونه چې د افغان سید جمال الدین رفاهي مؤسسې لخوا معیونو ته ښول کیدل مهم یې: نجاري، حلبي سازي، ویلډنګ، بوت ګنډنه او چپل جوړونه و.

۳- د نابینایانو لپاره پروژې:

پدغه میدان کې چې تر اوسه پورې د هجرت په مهال او یا داخل د هېواد کې پخوا کومې هلې ځلې شوي دي کافي نه وې او اوس چې پدې میدان کې کومې مرستې کیږي، نو هغه هم بسنه نه کوي؛ ځکه چې موږ په خپل شاوخوا کې ډېر نابینان لدغسې مرستو بې برخې ګورو، همدارنګه د لرې سیمو او اطرافو یو زیات شمېر نابینان ورڅخه محروم دي.

هغه مهال چې پدې لیکنه مو د هجرت په دیار (پېښور) کې (کال ۲۰۰۱ م) کې پیل وکړ، نو د نابینانو د حالاتو معلومولو په موخه مو (د افغانستان د نابینایانو د تنظیم) له ځینو غړو سره لیدنه وکړه او د نوموړي دفتر د فعالیتونو په اړه مو ورڅخه څه پوښتنې وکړې، چې په نتیجه کې لاندې معلومات ترلاسه شول:

۱- هغه مهال د نوموړې مؤسسې دفتر چې د پېښور په گل حاجي پلازه کې موقعیت درلود، د هېواد په داخل او خارج کې یې ۳۲۰۰ نابینایان راجستر کړي و، چې (۲۸۰۰) نابینایانو په داخل د افغانستان کې او د ۸۰۰ په شاوخوا کې یې د پاکستان په خاوره کې زندگی کوله.

۲- دنوموړي دفتر د معلوماتو مطابق ځینې نابینایان لداسې کورنیو څخه هم و چې په کورنۍ کې دوه، درې او یا څلور وګړي نابینا و، د هغې د احصایې پر بنا دوه کورنۍ داسې هم موجودې دي چې ټول افراد یې نابینا و، یوه کورنۍ هغه مهال د کچه ګرهي په کیمپ او بله یې د ناګمان په کیمپ کې وسیدله.

۳- یو نابینا وویل: زموږ د هېواد د نابینایانو عمده ستونزي اقتصادي دي، او دهغو نابینانو د ژوند کړاوونه لازیات دي چې د کورنۍ مسئولیت لري، ماشومان اولادونه ورپه غاړه وي.

۴- نوموړې مؤسسې د نابینایانو د اقتصادي ستونزو د حل په خاطر څه حرفوي او مسسلكي زدکړې پیل کړې وې (چې سترنجیو او بدل، پزکي او چوکي او بدل، جارو جوړول او جالئ جوړول) کسبونه پکې زده کیدل.

همداراز د ښځینه نابینایانو لپاره د موره بافی، نساجي، ښکلا سامان جوړول، بافت سیخ، اوداسې نور کسبونه ښودل کیدل.

۵- د دغه دفتر د ساحوي زدکړو مشر ښاغلي احسان فیاض چې پخپله نابینا دی د نابینایانو د استعداد په اړوند داسې څرګندونه وکړه: په علمي او ادبي میدان کې نابینا د هغه استعداد او توان له مخې چې الله تعالی ورته ورکړی دی کولای شي د الله تعالی کتاب په اسانۍ سره حفظ کړي، له هغه څخه خطیب، ښوونکی، ادیب، او شاعر جوړشي. همداراز د ژوند د وسایلو په ډګر کې هغوی ته تایپسټي، د خط او لوست د زده کړې ځانګړې ماشین او داسې نور

وسایل بنودل زیات مناسب کار دی، ترڅو په روزمره ژوند کې ورسره مرسته وشي. باید په یاد ولرو چې زموږ په ټولنه کې له پخوا راهیسې د نابینایانو زدکړې او د هغوی پالنې ته کومه خاصه توجه نده شوې. او په موجوده وخت کې چې د هغوی لپاره کوم ښوونځي او د حرفوي زده کړو مرکزونه جوړ شوي هغه کافی نه دي، زموږ د ټولني ډېر نابینایان په خاصه توګه د اطرافو وسیدونکي لدغسې سهولتونو څخه محروم دي، نو باید چې پدې میدان کې حکومت، خیریه مؤسسې او شتمن وګړي پوره توجه وکړي.

څلورم څپر کې

د کار او کسب په وسیله د فقر مخنیوی

په ټولنه کې په هر وګړي لازم دي چې کار وکړي، او د روزی د لاس ته راوړلو لپاره منډې تړلې ووهي، له ځمکې ښکته او له آسمان لاندې کوم د ژوند وسایل چې الله تعالی ورته برابر کړي هغه ولټوي، د کار او کسب توان په ځان کې پیدا کړي لکه: دهقاني، سوداګري، میرزاتوب، اداره کول، او داسې نور ګټه لرونکي کسبونه. چې پدې طریقه به ځان شتمن کړي، د خپل ځان او کورنۍ اړتیا به پوره کړي، او بل چا ته له لاس نیولو څخه به بچ شي. او که چېرته یو څوک په خپل وطن کې د کار او کسب کولو زمينه ونه مومي، نو په کار ده چې د الله تعالی په ځمکه او د هغه په وطنونو کې سفر وکړي تر څو روزي پیدا کړي.

په اسلامي ټولنه کې دا لازم دي چې د یو بیکاره وګړي سره په کار پیدا کولو کې مرسته وکړای شي، همدارنگه د اسلامي نظام دا فرض دي چې بې کاره وګړو ته د کار زمينه برابرې کړي. او که چېرته یو بیکاره وګړی د کار د پیدا کولو په خاطر دکومې حرفې زده کړي، د کسب آلې او ماشین، پانګې، ځمکې او داسې نورو ته اړتیا ولري، نو حکومت پدې مکلف دی چې دغه وسایل ورته برابر کړي، چې په کار بوخت شي او خپل ځان او کورنۍ ته حلاله روزي پیدا کړي. نو ددې لپاره چې زموږ په هېواد او ټولنه کې د بې کارۍ مخنیوی وشي، بیکاره وګړو ته د کارونو فرصتونه برابر شي، په رعیت او حکومت کې دغه احساس پیدا شي پدې اړه دې لاندې نقاطو ته څیر شي!

۱- په اسلام کې د کار اهمیت:

کار کول د فقر په مقابله کې لومړنۍ اسلحه، همدارنگه د شتمنۍ او پانګې لاس ته راوړلو مهم لامل او د ځمکې په آبادۍ کې لومړی عنصر بلل کېږي. کله چې الله تعالی ځمکه پیدا کړه، نو په هغې کې یې برکت کینود، روزي یې پکې پیدا کړه، د هغې په داخل او دباندنې کې یې د ګټې د څیزونو زخیرې پیدا کړې، څو انسان د هغې په واسطه ژوند وکړي او په زندګۍ کې یې هوساني او ارامي راشي، الله تعالی فرمایي: «وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشَةً قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠٠﴾»⁸³ او په تحقیق سره موږ تاسې ته په ځمکه کې ځای او قدرت درکړ، او په هغې کې مو درته د ژوند وسایل او اسباب وګرځول (پیدا کړل)، نو لږ دي هغه څه چې تاسې یې شکر وباسې. او الله تعالی فرمایي: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَعْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ»⁸⁴ او یقیناً چې عزت مو ورکړی زوزات د ادم ته، او په وچه او لمده کې مو د سورلۍ پر وسایلو بار کړي، او له پاکیزه څیزونو مو روزې ورکړې.

پدې کې شک نشته چې الله تعالی خپلو بندګانو ته روزي ورکوي لکه چې فرمایي: «وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا»⁸⁵ او نشته هیڅ خوځنده (ساه لرونکی) مګر دا چې روزي یې په الله تعالی ده. لکن دغه روزي یې د انسان کونښن او منډې تررې پورې تړلې ده، لکه چې فرمایي: «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ»⁸⁶ الله تعالی هغه ذات دی چې ځمکه یې تاسې ته تابع کړې، نو وګرځئ دهغې په اطرافو کې او خورئ له (حلال) رزق د هغه څخه. او الله تعالی فرمایي: «فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ»⁸⁷ نو کله چې له مانځه (د جمعې) نه فارغ شې نو په ځمکه کې خپاره شئ او د هغه (الله) روزي ترلاسه کړئ.

83- الأعراف ۱۰

84- الأسراء ۷۰

85- هود ۶

86- الملك ۵

87- الجمعة ۱۰

ځینې مسلمانان داسې هم شته چې د توکل په بهانه سره له کونښن او کار کولو څخه ډډه کوي، ددې انتظار باسي چې پخپله ورته روزي راشي. دغسې خلکو ته ویل په کار دي چې پر الله تعالی باندې توکل کول د کار او کسب کولو او د اسبابو اخستلو مانع نه دی. انسان به د دنیاوي اسبابو اخستلو ترڅنګ په الله تعالی باندې توکل کوي چې همدغه حقیقي توکل دی، په حدیث کې راغلي دي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقْنَاكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَغْنُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا».⁸⁸ که چیرې تاسې پر الله تعالی په ریښتیا سره توکل وکړې، نو خامخا به داسې روزي درکړي چې مرغانو ته یې ورکوي، هغو سبایي (له څالو) تشې ججرې وځي او بیګایي ډکې ججرې راګرځي.

نو پدې حدیث کې له ریښتیا او حق توکل نه مراد د اسبابو اخستلو سره په الله تعالی باندې اعتماد کول دي؛ ځکه مرغان خو په څالو کې نه کیني، بلکې د خپلې روزۍ لاس ته راوړلو لپاره وځي، حرکت کوي او د روزۍ پلټنه کوي. حافظ ابن حجر رحمه الله په فتح الباري کې ویلي: د توکل اصل دادی چې ته یو کار چا ته وسپارې، هغې ته یې حواله کړې او پر هغې باندې اعتماد وکړې، او هغه څه چې په قرآن او حدیث کې راغلي دي، دا یې معنی نه ده چې یو څوک اسباب او وسایل کارول پرېږدي، له امام احمد رحمه الله څخه د داسې یو سړي په هکله پوښتنه وشوه چې په کور یا مسجد کې ناست وي، او وایي چې هیڅ کار نه کوم، ما ته به مې خپله روزي راځي نو هغه وفرمایي: دا داسې یو سړی دی چې له علم او پوهې نه ناخبره او یې برخې دی، بیشکه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي دي: «اللَّهُ تَعَالَى زَمَا رُوَيْدٍ نَزِيٍّ لَه سَيُورِي - په جهاد سره - گرځولې ده»، او فرمایي: «که تاسې په الله تعالی باندې په ریښتیا سره توکل وکړې، نو داسې روزي به درکړي چې مرغانو ته یې ورکوي، هغو سبایي له خپلو څالو وځي (د روزۍ تلاش کولو په خاطر) او بیګایي ډکې ججرې راګرځي». نو پدې حدیث شریف کې د دې یادونه وشوه چې مرغان د روزۍ په لټه او طلب کولو کې سبایي او بیګایي تګ راتګ او حرکت کوي. او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملګرو (صحابه کرامو) به سوداګري کوله، د خرما په باغونو کې به یې کار کاوه، چې هغوی زموږ مقتدا او پیشوایان دي.⁸⁹

د اسلام سپیڅلي دین بیکاري او تنبلي غندلې او د کار، او کسب کولو اهمیت یې زیات کړې او ددې څرګندونه یې کړې چې حلال کسب یو عزتمند او لوي کار دی، که څه هم د ځینو خلکو په نظر ځینې کارونه او کسبونه سپک وي، لکن دا یې د سپکوالي دلیل نشي کیدلای. د الله تعالی استازی صلی الله علیه وسلم په یوې وینا کې فرمایي: «لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَاتِي بِخُرْمَةِ الْحَطَبِ عَلَى ظَهْرِهِ، فَيَبِيعُهَا، فَيَكْفَى اللَّهُ بِهَا وَجْهَهُ؛ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ، أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوهُ».⁹⁰ داچې له تاسې څخه یو څوک خپل پری (رسی) راواخلي او پر خپلې شا باندې یو ګیډی خس راوړي، وه یې پلوري او خپل مخ (ځان) له سوال کولو وساتي، نو دا کار ورته لدې غوره دي چې سوال وکړي، څوک یې ورته ورکړي او څوک یې ورنکړي.

پدې وینا کې د الله تعالی استازی صلی الله علیه وسلم د دې څرګندونه کوي چې د خسو راوړلو کسب سره لدې چې کیدای شي ځینې خلکو ته کم ښکاري او ګټه یې ورته لږه بریښي، خو له بیګارۍ او بل چا ته د لاس نیولو (ګډایګرۍ) څخه غوره دی. د کار او کسب په میدان کې د الله تعالی استازی صلی الله علیه وسلم یوازې په وینا او فکر ورکولو سره اکتفاء نه وه کړې، بلکې د خپل ژوند عملي ډګر یې هم خلکو ته ورپه ګوته کړی دی، هغه فرمایي: «مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا رَعَى النَّعْمَ». فَقَالَ أَصْحَابُهُ: وَأَنْتَ؟ فَقَالَ "نَعَمْ، كُنْتُ أَرَعَاهَا عَلَى قَرَارِيضَ لِأَهْلِ مَكَّةَ".⁹¹ الله تعالی هیڅ یو پېغمبر نه دی رالیږلی، مګر دا چې ګډې یې څرولي دي، صحابه کرامو وویل: ایا تاسې هم څرولي؟ هغه وفرمایي: هو، ما هم د مکې یو څه خلکو ته د یو څه پیسو په بدله کې څرولي.

هغه مال چې د لاس په ګتلو حاصل شي، انسان ورباندې زیار وګالي او همت وکړي، ډېر ښه مال او ښه ګټه وي، رسول الله

88. مسند احمد

89. وګوره: فتح الباري ۱۱ / ۳۰۵-۳۰۶

90. صحيح البخاري، كتاب الزكاة، باب (۵)

91. صحيح البخاري، كتاب الإجارة، باب (۲۲)

صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «ما أكل أحد طعاماً قط خيراً من أن يأكل من عمل يده، وإن نبي الله داود عليه السلام كان يأكل من عمل يده».⁹² هغه خوراک چې یو انسان یې له لاس گټې څخه خوري، هېڅ بهتر او غوره ورڅخه نشته دی او بیشکه د الله تعالی پېغمبر داود علیه السلام به د خپل لاس کار او گټې څخه خوراک کاوه.⁹³

۲- د شتمنیو له سرچینو څخه گټه اخستل:

د ثروت او شتمنی سرچینې هغه خیزونه بلل کېږي چې د انسان د روزی اسباب دي لکه مالداري، زراعت، تجارت، صنعت، معدنونه، او داسې نور.

الله تعالی پخپل کتاب کې زموږ پام خپلو موجوداتو ته راوړي او دې ته مو متوجه کوي چې په ځمکه او اسمان کې یې موږ لپاره بیلابیلې فواید او گټې برابرې کړي او د ژوند وسایل یې ځای پرځای کړي دي. که فکر او غور وکړو، نو وبه گورو چې زموږ په اوبو کې ثروتونه دي، زموږ په دشتو کې ثروتونه او شتمنی دي، زموږ په غرونو کې شتمني ده او په هر ځای کې شتمني ده. خو یوازې هغه څه چې موږ یې کمې لرو او ورڅخه یې برخې یو فکر او توجه ده، د پرمختللي اداري او نظام نشتوالی او د با احساسه کاري لاسونو لږ وال دی. که چیرته د فکر قوت په کار واچوو، د قوي ارادې خاوندان شو او پیاوړي کاري لاسونه ولرو، نو په هغه صورت کې به د ثروت او شتمنیو له منابعو څخه لازمه گټه پورته کړو. د دې تصور د پخپلې په اړوند په قران کریم کې الله تعالی موږ داسې متوجه کوي: «أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَعَرَايِبٌ سُودٌ ﴿٦٥﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا تَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٦٦﴾».⁹⁴ ایا نه گوري (ای انسانه) چې بیشکه الله تعالی له بره اسمانه اوبه راتوی کړي او پر هغې سره یې مختلف رنگه میوې رازرغونه کړي او له غرونو څخه یې د سپینو او سرو لارو والا پیدا کړي چې یو تر بله سره په رنگ کې مختلف دي، او ځینې یې تک تور دي. همداراز له خلکو او ژونديو شیانو او له څارویو څخه چې هغه هم بیلابیل رنگونه دي، همداسې الله کړي دي. بیشکه چې د الله تعالی په بندگانو کې له هغه څخه ویریدونکي علماء دي، په یقیني توگه الله غالبه او بښونکی ذات دی.

امام حسن البناء رحمه الله د دې آیت په وضاحت کې ویلي: «زما په نظر دلته له علماو نه مراد هغه کسان دي چې دکائناتو په علم پوهیږي، په کائناتو کې چې د خلکو د گټو او منافعو لپاره څه دي د هغې پر پیژندلو او کشفولو پوهه لري، او د ځمکې او اسمانونو د څښتن په صنعت (جوړښت) کې د هغه د پراخه علم ژور او پت رازونه رابرسیره کوي».⁹⁵

باید چې زموږ په هیواد کې د ثروت او شتمنیو منابعو ته پوره پاملرنه وشي، ترڅو له یوه پلوه بیکاره خلکو ته د کار فرصتونه برابر شي، او له بله پلوه د هېواد او ټولني د اقتصاد کچه ورباندې لوړه کړی شي.

زموږ په هیواد کې د یو باتدبیره او باصلاحیته نظام د موجودیت په صورت کې دا ممکنه ده چې معدنیات په سهې توگه راویستل شي او د هغې له عاید څخه د هیواد د فقر او بې وزلی په مخنیوي کې کار واخستلی شي. همدارنگه د غرونو ځنگلونه چې زیاتره یې په خپل سرې سره له منځه ولاړل لازمه گټه واخستل شي. یوازې د یو مطلوب نظام او حکومت په موجودیت کې کیدای شي د طبیعي منابعو ساتنه وشي او د استخراج او کارولو گټه او عاید یې شخصي جیبونو ته ولاړه نه شي.

۳- د ښارو ځمکو آبادول:

په هیواد کې باید د هغه ځمکو آبادولو ته پوره توجه وشي کومې چې دچا په شخصي ملکیت کې نه دي. هغه عامه ځمکې چې خلکو غصب کړي دي ورڅخه واخستل شي او د قوم او ولس د بیچاره خلکو گټې او مصلحت ته وقف شي. همداراز هغه ځمکې

⁹² صحیح البخاري

⁹³ - وگوره: مشکاة الفقر، یوسف القرضاوي، ص ۳۸

⁹⁴ - فاطر ۲۷-۲۸

⁹⁵ - اسلامي اقتصاد، حسن البناء، ژباړه صافی، ص ۲۸، چاپ ۱۳۲۷ لمريز.

چې شاپري دي او آبادولو ته يې اړتيا ده د يو منظم پلان او برنامې له لارې يې په اړه لازم اقدامات وشي.

علماء وايي: په اسلامي اقتصاد کې د ځمکې ابادول کلیدي مقام لري چې د اسلام دين يې د انسان له مهمو فرائضو څخه بولي، نو په همدې اساس د الله تعالی استازي صلی الله عليه وسلم دې مسئلې ته پخپلو زياتو ويناو کې پوره پاملرنه کړې او خپل پيروان يې د داسې ځمکو په ملکیت کې راوستلو ته هڅولي، ترڅو د هغې ابادول ټولنې ته محصول او انتاج وروبيسي.⁹⁶ پدې هکله دا لاندې څو ويناوې د بيلگې په طريقه ذکر کوو:

الف- عَنْ عُرْوَةَ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ الْأَرْضَ أَرْضُ اللَّهِ، وَالْعِبَادَ عِبَادُ اللَّهِ، وَمَنْ أَحْيَا مَوَاتًا فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ. جَاءَنَا بِهِدًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِينَ جَاءُوا بِالصَّلَوَاتِ عَنْهُ.⁹⁷ له عروه رحمه الله نه روايت دی واي: زه گواهي ورکوم چې رسول الله صلی الله عليه وسلم دا پریکړه کړې وه چې ځمکه د الله تعالی ده او بیندگان هم د هغه دي، څوک چې کومه مړه (شاره) ځمکه ژوندي (آباده) کړي، نو هماغه يې زيات حقدار دی. دا قانون موږ ته د نبي صلی الله عليه وسلم نه د هغو بناغلو (صحابه کرامو) له لارې رارسیدلی د چا په وسيله چې پنځه وخته لمونځ رارسیدلی دی.

ب- عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ»، قَالَ عُرْوَةُ: «قَضَى بِهِ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي خِلَافَتِهِ».⁹⁸ له عروه رحمه الله نه روايت دی هغه له عایشې رضي الله عنها نه روايت کوي، هغه له پېغمبر صلی الله عليه وسلم نه نقل کوي، هغه فرمایلي دي: «څوک چې داسې ځمکه آباده کړي چې د چا په ملکیت کې نه وي، نو هماغه يې زيات حقدار دی». عروه رحمه الله واي: پر همدې وينا او فيصله باندې عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په وخت کې عمل او فيصله کوله.

ج- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ».⁹⁹ له جابر بن عبد الله رضي الله عنهما نه روايت دی هغه وايي چې نبي صلی الله عليه وسلم فرمایلي: «چا چې شاره ځمکه آباده کړه نو دهغه شوه.

د شاپري ځمکې د ابادولو په هکله امام ابوحنيفه رحمه الله د حکومت منظوري ضروري گڼي او امام ابويوسف رحمه الله، امام محمد رحمه الله امام شافعي رحمه الله، او امام احمد بن حنبل رحمه الله دا نظر لري چې ابادوونکي د ملکیت حق د حکومت په اجازې او منظوري پورې اړه نلري.

او امام مالک رحمه الله د کلي سره د نژدې ځمکو او لرې پرتو شاپرو ځمکو ترمنځ فرق کوي، لومړی ډول ځمکه لدې حکم (ابادولو) څخه مستثنی گڼي، او د دويم ډول ځمکې لپاره د امام بخشش او اجازه شرط نه بولي، چې يوازې ابادوونکي يې څښتنان کيدی شي.¹⁰⁰

د شاپري ځمکې ابادول د يو مملکت په اقتصادي نمو او د پيداوار په زياتوالي کې زيات رول لري:

لومړی- د ملکیت قاعده پراخوي: او دا هغه څه دي چې په ټولنه کې د وگړو دنده ده. په اسلام کې د ځمکې ابادول د مال د حاصلولو يو مصدر دی، هغه چا ته يې د ملکیت سبب گرځي څوک يې چې آباده کړي، او د هغې د ابادۍ ميوه او گټه ولس او ټولنې ته رسېږي او په ټولنه کې د اقتصاد د پرمختگ يو مهم لامل گرځي.

دویم- د دولت د موارد زياتوي: د اسلام دين خلک د ځمکې کرلو ته هڅولي، چې د هغې له محصولاتو څخه غذايي مواد ترلاسه شي، او د حاصلاتو لاس ته راوړل د دولت په بودیجه باندې مثبت اغیر لري؛ دا ځکه چې له يوه اړخه په ټولنه کې اقتصادي موارد زياتېږي او له بله اړخه د حکومت بودیجې ته د ځمکو د حاصلاتو له درکه عشر، يا خراج او يا ماليه ورځي.

⁹⁶- وگوره: إحياء الأرض الموات، وزيرمحمد، ص ۱۸۳

⁹⁷- سنن ابی داود، کتاب الخراج و الأمانة، باب إحياء الموات، 3\454.

⁹⁸- صحيح البخاري، كتاب الحرث و المزارعة، باب (۱۵).

⁹⁹- سنن الترمذي

¹⁰⁰- وگوره: اسلامي اقتصاد ابوالاعلی مودودي، ص، ۲۰۸-۲۱۱، ژباړه: فضل مولائون، چاپ ۱۳۷۱ لمريز.

د اسلامي دولت تر ولکې لاندې چې یو مسلمان شاره ځمکه اباده کړي، نو که عشري وي دولت ته به پکې عشر ورکوي او که خراجي وي خراج به ورکوي. همداراز لکه څرنګه چې د ځمکې ابادول په ګر او کشت سره صورت مومي، د هغې له باطن څخه د معدن راويستلو پواسطه هم دا کار (آبادي) ترسره کېږي، دا د هغه چا لپاره چې توان ورباندې ولري، استفاده ورڅخه وکړای شي، او راويستل یې مسلمانانو ته ضرر ونلري. نو د معدن د راويستلو په صورت به بیت المال ته د هغې معدن پنځمه برخه ورکوي. او د دولت د بیت المال د بودیجې زیاتیدل د ټولني په خدمتي کارونو (رفاهي کارونو) روغتیايي چارو او داسې نورو ته انکشاف ورکوي.¹⁰¹

امام ابویوسف رحمه الله پخپل کتاب (الخراج) کې وايي: «ولا أرى أن يترك أرضاً لا أحد فيها ولا عمارة حتى يقطعها الإمام، فإن نلك عمر للبلاد و أكثر للخراج».¹⁰² د هغې ځمکې په هکله چې بې څښتنه وي، او چا پکې آبادي نه وي کړي، زما نظر دادي چې حاکم دی یې چاته ورکړي؛ ځکه چې پدې کار سره وطن ښه آبادیږي او په خراج کې زیاتوالی راځي.

درېیم د ځمکې ابادول په زراعتي او غذائي اړخ کې د اقتصاد په نمو کې مهم اغیز لري: د ځمکې ابادولو له مهمو موخو څخه یوه موخه د وګړو غذائي اړتیاوې تامینول او پوره کول دي، چې دا کار پرته لدې عملیه نه ترسره کېږي.

ځمکه انسان ته د الله تعالی له لورې یو ستر نعمت دی، او د دې نعمت شکر اداء کول له هغې څخه په استفادې او د هغې په ابادولو سره رامنځ ته کېږي، الله تعالی د دې نعمت یادونه داسې کړې ده: «أَنَا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۖ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا

﴿۱۰﴾ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿۱۱﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿۱۲﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿۱۳﴾ وَحَدَائِقَ غُلَبًا ﴿۱۴﴾ وَفَكِهَةً وَأَبًا ﴿۱۵﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَمِكُمْ

﴿۱۰﴾».¹⁰³ نو ودې ګوري انسان خپلو خوړو (خوراکي موادو) ته چې موږ له وریځو څخه اوبه راتوي کړي او بیا مو ځمکه څیري کړي (د بوټي او کشت پواسطه) بیا مو له هغې څخه دانې، انگور، ترکاری، خونه (زیتون) او خرما را زرغونه کړي او ګن باغونه، میوې (تازه او وچې) او اوبه (ګیاه) چې دا ټول څیزونه مو تاسې او ستاسې څارویو ته نفع او ګټه ګرځولي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د زراعت او کرنې د اهمیت او ثواب په اړوند فرمایلي دي: «ما من مسلم يعرس غرساً، أو يزرع زرعاً، فيأكل منه طير، أو إنسان، أو بهيمة إلا كان له به صدقة».¹⁰⁴ کوم یو مسلمان چې بوټی کړي، او یا کوم کشت کوي چې له هغې څخه مرغان، انسانان او څاروي خوراک وکړي، نو د هغې لپاره به پدې سره د صدقې اجر وي.

څلورم د ځمکې د مساحت زیاتیدل: د ځمکې مساحت او سطحه په ابادي سره زیاتېږي؛ ځکه چې کله ځمکه شاره وي، نو د شګو، اوبو او نورو شیانو له خطر سره مخ وي، نو د شارې ځمکې ابادول په خپل ذات کې فواید لري.¹⁰⁵

۴- غریبو او مستحقو وګړو ته ځمکې ویشل:

په عمومي توګه زموږ په هېواد کې شارې ځمکې په دوه ډوله دي: هغه ځمکې چې مخکې ابادې وي، اود انقلاب په موده کې شارې ګرځیدلي. د تیر انقلاب (د روسانو د برید له مله د ۲۳ کلونو په موده کې او بیا د کمونستي حکومت له ړنګیدو وروسته د داخلي جنگونو له امله د دهقانانو په هجرت کولو سره ډېرې ځمکې شارې شوې. همداراز یو زیات شمېر ځمکې د اوبه خور سیمستونو د منځه تللو له امله شارې وګرځیدې. نو باید چې په لومړي قدم کې د دې ځمکو ابادولو ته پاملرنه وشي. او دویم هغه ځمکې- چې له پیل نه شارې دي- چې غرب او جنوب غرب ولایتونو پراخه دښتې یې یوه نمونه ده- ورڅخه کار واخستل شي او یا په مستحقو خلکو وویشل شي.

متأسفانه چې د کمونستي نظام له ړنګیدو څخه وروسته د مسلسلو ګډوډیو او آن د موجوده په نسبي توګه د شتون

¹⁰¹- وګوره: إحياء الأرض الموات، وزیرمحمد، ص ۱۸۲- ۱۹۰

¹⁰²- وګوره: د مخکنی مرجع ۱۸۹ صفحه

¹⁰³- عین ۲۵ - ۳۲

¹⁰⁴- صحیح البخاري، کتاب الحرث و المزارعة باب (۱)

¹⁰⁵- وګوره: إحياء الارض الموات، وزیرمحمد، ص ۱۹۲

(جمهوري نظام) په وخت کې هم ځینې زور واکانو پراخه دښتې او ځمکې غصب کړې...

همداراز په ځینې مرکزي ولایتونو کې لکه کابل، ننگرهار، د قندهار او هرات ښارونو او داسې نورو په ځمکو او رقبو کې په غیر طبیعي شکل سره خلک هستوګن شول او دغه پدیده د دې ښارونو په ګڼه ګونه او د نورو سلبې اړخونو د زیاتیدو لامل وګرځیده.

نو باید چې د دغسې غیر طبیعي پدیدو د منځ وړلو په خاطر په داسې یو جامع پلان او برنامې باندې کار وشي، چې فقیر او بې وزله خلک د هېواد د ځمکو پر تناسب له ځمکو برخمن شي او د موجوده ظالمانه طبقاتي پدیدې مخنیوی وشي. پدې معنی چې له غیر مستحقو او غاصبو جاګیردارانو ځمکې واخستل شي او مستحقو او اړمنو خلکو ته توزیع شي، ترڅو یو زیات شمېر غریب او بیچاره خلک د ځمکو خاوندان او پدې طریقه په هېواد کې د غریبې اندازه راکمه کړای شي.

۵- په هېواد کې د ځمکو د غصب مخه ډپ کول:

په تیرو کلونو کې ولیدل شول چې د هېواد د اقتصاد د منابعو په نورو برخو کې د درغلیو په څیر د ځمکو په معاملاتو کې هم پوره درغلیانې وشوې، همداراز یو زیات شمېر حکومتي عامې ځمکې د ځینو خاصو اشخاصو او یا مافیایي کړیو له لوري قبضه او غصب شوي.

د موجوده نظام او حکومت د کمزورۍ له امله دا هم ولیدل شول چې ځینو قومونو د ځمکو د رقبو پر سر باندې یو بل ته په مورچلونو کې کیناستل او یو بل یې ووژل. دا هم یو حقیقت دی چې د عدال او انصاف لپاره ګمارل شوو وګړو یعنې قاضیانو ځینې حکومتي ځمکې په رشوت او بډو اخستلو سره شخصي کړې او زور واکانو ته یې د پیسو په مقابل کې د هغې اسناد ورکړل.

د ولسي جرګې د فساد پر وړاندې د مبارزې کمېسیون د یو تازه راپور له مخې ویل شوي چې د ځمکو غصب په افغانستان کې خطرناکه مسئله ده، د ولسونو او حکومت ترمنځ یې واټن رامنځته کړی، په تېرو ۱۲ کلونو کې په ډېرې بې رحمۍ ځمکې د ښارګوټو په نوم غصب شوې دي، د غصب لړۍ اوس هم روانه ده. که څه هم د ټولو غصب شوو ځمکو په اړه دقیق ارقام په لاس کې نشته، خو د افغانستان د ځمکو خپلواکه اداره وايي د دوی موندنې ښيي چې په ۳۰ ولایتونو کې د غاصبینو له خوا یو اعشاریه درې میلیونه جریبه ځمکه غصب شوې، چې ډېری غصب شوې ځمکې په کابل، ننگرهار، کندهار، بلخ او هرات ولایتونو کې دي.

راپور وايي: په هغه وخت کې چې احصایه راټوله شوې د ۱۵۸۳۱ کسانو له لوري تقریبا په ۳۰ ولایتونو کې یو اعشاریه درې میلیون جریبه دولتي ځمکه غصب شوې ده او دغه لړۍ تر ولسوالیو او کلیو پورې رسېږي.

دا چې دغه ځمکې د چاله خوا غصب شوې دي او تراوسه یې ولې غصب دی؟ پدې هکله اړونده ارګانونه دا جرات نه کوي چې د خلکو نومونه په ډاګه کړي، او له فساد سره د مبارزې عالي ادارې رئیس که څه هم د کوم ځانګړي کس نوم نه اخلي، خو وايي چې په غصب کې ځینې وزیران، ځینې وکیلان، ځینې رهبران او سیاسي ډلې لاس لري. هغه وايي: د ځمکو په غصب کې وزیران، وکیلان، رهبران او سیاسي ډلې لاس لري، له بده مرغه تراوسه حکومت نه دی توانېدلی، د ځمکو لوی غاصبین د قانون منګولو ته وسپاري.

ځینې اړونده مسئلینو ویلي چې: څارنوالی او محکمې باید له جرات څخه کار واخلي د هغه چا نومونه افشا کړي چې د ځمکو په غصب کې لاس لري او که په دې سره غاصبین د حکومت په وړاندې کوم گام پورته کوي، نو ولس به د حکومت تر شاه ولاړ و.¹⁰⁶

باید وویل شي چې د ځمکو د غصب د مخې ډب کول، د غصب شوو ځمکو راگرځول او په هېواد کې د نورو جرایمو د منځه وړلو لپاره یو مستحکم اسلامي نظام رامنځ ته کولو ته اړتیا ده، او هغسې نظام چې په نوم اسلامي وي، د سازشونو په نتیجه کې منځ ته راغلی وي. نو نه شي کولی چې د دغسې ننگونو مقابله وکړای شي.

ایا په هېواد کې به داسې یو نظام به رامنځ ته شي چې د ځمکو د غصب او نورو بدو ناخوالو مخنیوی پکې وشي؟ له ظالمانو څخه د مظلومانو حق واخستل شي، خاینان محاکمه شي... او هر چا ته خپل حدود وښودل شي، که هغه چارواکي وي او که رعیت، که مالداره وي او که فقیر که وزیر وي او که گدا...؟!

په موجوده ظروفو او شرایطو کې چې حکومت او نظام ډېر کمزوری دی که موږ هر څومره د ځمکو د عادلانه ویش لپاره وړاندیزونه وکړو، نو غالب گومان کیږي چې لازم غور ورباندې ونه شي، خو د دې لپاره چې موږ په خپل هېواد کې د یو قوي اسلامي نظام هبله لرو، هغه نظام چې د اسلامي شریعت پر بنسټ به فیصلی کوي، اسلامي قضاء او محکمه به یې له هر حاکمه او زورواکي بالاتره وي. دغسې اسلامي او قوي نظام ته دا لاندې وړاندیزونه کوو:

۱- د انقلاب او له هغې وروسته د گډوډیو په بهیر کې چې څومره عامې او حکومتی ځمکې غصب شوي، دهغې د پلټنې او بیرته عام کولو په موخه یو ه مستقله اداره جوړه شي.

۲- د احتساب د نظام له لارې له ټولو غاصبینو سره محاسبه وشي، او عام او خاص حقونه ورڅخه واخستل شي.

۳- یوه اصیله، واقعي او خود مختاره قضاء رامنځ ته کړي، هغه چې علمبرداران یې حلال خواره علماء او شریعت پوه وي، ترڅو د واقعي قضاء کولو له لارې په ټولنه کې عدل او انصاف رایج شي، عام ملکیتونه او موارد چې ځمکې پکې هم شاملې دي- خپلو واقعي مستحقینو ته د گټې او فایده اخیستلو لپاره ورکړل شي، چې پدې کړنلارې سره به په هېواد کې د فقر او بیچاره کې کچه راکمه شي.

۶- په زراعتي ځمکو کې د ناروا کښت مخنیوی:

زموږ د ټولنې او هېواد له ستونزو او ناخوالو څخه یو هم په ځینې سیمو کې د ناروا کښت او فصل کرل دي چې لومړی یې بنگ (د چرسو بوټی) او بل کوکنار (د افین بوټی) دی، د دې بوټو د فایده پر ځای نقصان او تاوان زیات دی، بلکې هغه څه چې لدې بوټو څخه تولید کیږي (چرس او افین) د ټولنې د وگړو تنبلۍ، کمزورۍ، رنځورۍ او نورو زیاتو تاوانونو لامل گرځي او طبیعي خبره ده چې په ټولنه کې څوک پدغسې مصیبتونو گرفتار شي، نو ټولنه د نورو ستونزو ترڅنګ د اقتصادي ستونزې سره هم مخ کیږي؛ ځکه چې کار کوونکي لاسونه کمیږي، بیکاره او لویدلي خلک پر نورو باندې بوج کیږي.

همداراز د نوموړو بوټو او فصل د کرنې په نتیجه کې د گټور فصل مخه نیول کیږي، د روزی سرچینې کمیږي، د خوراکي توکو یې لوړیږي او خلک له گټورو خوراکي توکو څخه بې برخې کیږي.

زموږ په هېواد کې د مخدره موادو شالید په هکله ویل کیږي د لومړي ځل لپاره مخدره مواد له چین څخه افغانستان ته د بدخشان ولایت له لارې راداخل شو. کله چې د برطانیې (انگلستان) پر هندوستان باندې حکومت کاوه، نو لدغه هېواد څخه چین ته زیات مخدره مواد قاچاق کیدل چې په نتیجه کې یې د برطانیې او چین ترمنځ جگړه وشوه او دې جگړې ته د (افیمو د جنگ) نوم ورکړ شو.

له کومه وخته چې افغانستان ته د افین راداخل شو، نو په تدریجي شکل یې د بوټي کښت او کر رواج وموند. هغه

ولایتونه چې د دې بوتی کره رواج شوه او افیون پکې تولید کیده: بدخشان، هلمند، ننگرهار او هرات و، چې د وخت په تیریدو سره لدې ولایتونو څخه نورو ولایتونو لکه: بلخ، کونړ، لغمان، لوگر پکتیا، وردگ او قندهار ته هم نوموړی بوتی نقل شو.

په افغانستان کې پخوا د هیروینو تولید نه پېژندل کیده، بلکې د هغو سیاسي بدلونونو په نتیجه کې رامنځ ته شو چې د شلمې پیړۍ په اوایاوو مو کلونو (اوومې لسيزې) کې منځ ته راغلل. او د طلايي مثلث (تایلند، برما او لاوس) په سیمه کې د افیونو خراب محصولات هم د دې لامل شو چې د طلايي هلال (ایران، افغانستان او پاکستان) په سیمه کې د مخدره موادو د زیات تولید په واسطه جبره شي.

او داچې په افغانستان کې ولې د افیون تولید زیات شو لامل یې په ایران کې د خمیني انقلاب په راتللو سره پر مخدره موادو باندي بنديز لگول، په افغانستان کې دکمونستي کودتا رامنځ ته کیدل، د جگړې او اسلامي مقاومت پیلیدل، چې د جنگي شرایطو په نتیجه کې د افیون د تولید لپاره لا زیاته زمينه برابره شوه. او کله زمونږ د هېواد انقلابي شرایطو په بهیر کې پاکستان ته د هیروینو د تولید تکنولوژي راوارد کړای شوه، نو د افغانستان او پاکستان د مشترکې پولې په دواړو خواو کې د نوموړي مضرې مادې (هیروینو) تولید پیل شو.¹⁰⁷

د طالبانو د حکومت له سقوط څخه وروسته هېواد ته د امریکانیانو له راننوتلو سره جوخت له ۲۰۰۱م کال راپدېخوا د افیونو تولید صعودي (پورته ختلو) بڼه اختیار کړه، د دې پدیدې تر شاه بیلابیل عوامل دي چې مهم یې درېستینې مبارزې نشتوالی او په حکومت کې د مافیایي بانډونو نفوذ او قدرت بنودل شوی چې د هغوی له لارې په سلونو وگړي د وچې له لارې اروپا او لرې پرتو هېوادونو ته هېروین قاچاق کوي.¹⁰⁸

سر کال (۱۳۹۲ لمریز) د مخدره موادو سره د مبارزې د ملي بسیج (تحریک) د اوونۍ په مناسبت په کابل کې جوړې شوې غونډې ته د حکومت ځینو چارواکو وویل چې مخدره موادو د افغانستان حیثیت او اعتبار زیانمن کړی دی. همداراز له مخدره موادو سره د مبارزې وزارت مخدره مواد یوه سیمه یزه ستونزه وگڼله او د دې خبر د لرې یې ورکړ چې په افغانستان کې دینه د مخدره موادو د کښت تقاضا کمه شوې، خو دا مواد په سلو کې ۹۸ د مافیایي ډلو له خوا د گاونډیو هېوادونو له لارې اروپا ته قاچاقېږي.¹⁰⁹

له بده مرغه چې زموږ د هېواد په ځینې سیمو کې د بنگو او د کوکنارو په کر باندي خلک اموخته او پر کښت کولو یې بوخت دي، له انقلابي شرایطو مخکې خو به عامو خلکو او ورسره ځینې علماو د کوکنارو د کر جواز لپاره دا دلیل وایه چې دا یو حکیمې بوتی دی، خو د کمونستي انقلاب له رامنځ ته کیدو او بیا د هجرتونو د لرې له پیلیدو نه وروسته خاصو او عامو وگړو ټولو ته دا معلومه شوه چې د کوکنارو د تولید ماده (افیون) په سلو کې له ۹۹٪ څخه د انسانانو په تباهی کې استعمالېږي. نو ایا اوس به هم د کوکنارو د کر او سوداگرۍ په حرمت کې څوک د علم او پوهې خاوند څه شک وکړي؟ پداسې حال کې چې زموږ په هېواد کې په خپله د مسلمان ملت یو زیات شمېر بچیان د نشه کیدو او پوږي کیدو په گرداب کې ور داخل شوي دي او دغه مصیبت لا په زیاتیدو دی.¹¹⁰

له موجوده جمهوري او دیموکراسي نظام له راتگه مخکې افغانستان د نړۍ زیات تولیدونکی هېواد گڼل کیده،¹¹¹ خو متاسفانه چې اوس یې له تولید سره سره پدې هېواد کې له افین څخه د اړونده راویستل کیدونکو موادو استهلاک

¹⁰⁷. وگوره: د مخدره موادو پ هکله اساسي معلومات، د (الوكالة الاسلاميه للاغاثة) اداره، ص ۲- ۸.

¹⁰⁸. اصلاح ملي اوونیزه، کال ۱۳۹۵ لمریز، عقرب ۱۵ مه، ص ۱۳.

¹⁰⁹. ازادي راډیو ۳۱/ سرطان / ۱۳۹۶ لمریز.

¹¹⁰. په ۲۰۱۵م کې خبر ورکړ شوی و چې د افغانستان د نفوس په سلو کې ۱۳ په نشو اخته شوي دي. څېړونکي وایي چې په افغانستان کې د نشه یي موادو کارول په نړۍ کې ساري نه لري. د وېجه ویله (DW) پښتو، افغانستان، ویب سایت (12.05.2015).

¹¹¹. باید یادونه یې وشي چې د طالبانو د حکومت په وروستني وخت کې د کوکنارو په کرلو باندي بنديز ولگید.

کونکي (پوډریان) هم زیات شول. چې دا هم د دیموکراسۍ او غربي پانگوال نظام د سیطری یو سوغات دی او نن سبا د معتادینو په اړه دا گونگوسې هم اوریدل کیږي چې گویا تر شاه یې ځینې بهرنی لاسونه او داخلي مافیایي کړې دي. الله تعالی دې د اسلام او د ملت د دښمنانو لاسونه او لندې او د هغو دسیسې هغوی ته ورگرځوي...

نو داچې د کوکنارو او بنگو بوټو کرنه د هغې د مخدره موادو (افین، اوچرسو) په خاطر ده چې انسان ته سراسر تاوان او ضرر کوي او د اسلام له سپیڅلو اهدافو سره ټکر خوري؛ نو فلهدا کرل، سوداگري او د هغې اړونده ټول معاملات په اسلامي سپیڅلي شریعت کې حرام دي.¹¹²

باید د مخدره او نشه یزو توکو د مخنیوي په موخه دې لاندې وړاندیزونو ته پاملرنه وشي او د عمل جامې ورواغوستل شي:

۱- د حکومت لخوا په اخلاص او ریښتینولۍ سره پر مخدره موادو پابندي او هغه یو ستر جرم گڼل.

باید چې حکومت د هغه شرعي قوانینو له مخې چې د حلال کار امر عملي او حرام کار منع شي په ریښتینې سره دغه اصل نافذ کړي او د مخدره او نشه یي توکو هر ډول معامله کونکي ته سخته سزا ورکړي.

نو ایا زموږ د هېود حکومتی نظام به پدې قضیه کې جدي اقدامات واخستلای شي؟ کاشکې موږ لداسې چارواکو او حاکمانو برخمن شو چې د ټولني په هره برخه کې داسلامي قوانینو عملي کولو ته لیواله او پدې هکله عملي اقدامات وکړي!

۳- د هېواد هغه سیمې چې د کوکنارو په کر باندې یې زیاته اتکا وي، باید چې د دې کښت په معاوضه کې ورته مناسب بدیل ولټول شي، لکه د هرات په ځینې ولسوالیو کې چې د زعفران بوټي کښت او کر رامنځ ته شو، همداراز له دهقانانو سره لازمي مرستې وشي، چې د هغوی اقتصادي ستونزې حل شي او دغسې ناروا کښت ته بیا اړ نه شي.

۲- د مخدره موادو معتادینو (روږدو) د علاج او درملنې لپاره ځانگړي انتظامات کول چې له یوه پلوه د هغوی د درملنې لپاره روغتیايي مرکزونه او له بله پلوه د هغوی د مشغولتیا لپاره تعلیمي او حرفوي مرکزونه جوړ شي او تر هغه پکې وساتل شي چې اعتیاد یې ختم شي.

په موجوده وخت کې د روږدو او معتادینو د درملنې لپاره چې کومې هڅې روانې دي هغه له نشت سره برابرې دي، باید چې حکومت او اړونده اړخونه پدې هکله جدي پاملرنه وکړي او کیدای شي د ځینو هېوادونو له تجاریو څخه پدې هکله استفاده وشي.

۷- د ناروا معاملاتو منع کول:

په یوه ټولنه کې د حرامو او ناروا معاملاتو په کولو سره عذابونه او ستونزې رامنځ ته کیږي، خلک له بې برکتیو او د روزی د سرچینو له کموالي سره مخ کیږي. او هغه معاملات چې نن سبا یې ټولني له عذابونو سره مخ کړي دي، مهمې یې سودي معاملات دي د کوم په اړه چې الله تعالی فرمایي: «الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَخْبِطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا».¹¹³ هغه کسان چې د سود مال خوري، د قیامت په ورځ به دربدلای نشي، مگر د هغه کس په شان چې شیطان یې حواس خراب کړي وي، دا سزا د دوی لپاره ځکه ده چې دوی ویل سود د پیروپلور (خرخولو او اخستلو) په شان دی او حال دا چې الله جل جلاله بیع حلاله کړې ده او سود یې حرام کړی دی.

دا څرگنده خبره ده چې په سودي کارو بار باندې په ټولنه کې بې کاري رامنځ ته کیږي؛ ځکه چې شتمن وگړي به خپل مالونه داسې چا ته ورکوي چې بې تکلیفه د وخت په تیریدو سره گټه ورکوي، یا به یې په سودي بانکونو کې دگټې لاس ته کولو لپاره ایږدي. همدارنگه په ټولنه کې د اړتیا د توکو د نرخ د زیاتیدو سبب گرځي، د قرض او پور مخه نیسي، او نورې زیاتې خرابۍ رامنځ ته کوي.

86- د دلایلو تفصیل په (فقه السنة، سید سابق، ۲ / ۳۳۹ - ۳۵۰)، (الفقه الاسلامي وادلته، الشیخ وهبه الزحيلي ۳۳۴ - ۳۴)، او (الحلال و الحرام فی الاسلام، یوسف القرضاوي، ص ۱۲۶) کې وگوره.

په خپله هغه انسان چې پېسې په سود سره ورکوي که په ظاهر کې ورته د پېسو گټه لاس ته راځي، خو په حقیقت کې هغه گټه نه ده، بلکې هغه تاوان او د مال بربادیدل دي، او د آخرت له سزا نه مخکې د سود خور انسان په ژوند کې بیلابیل غمونه، بې برکتۍ او تاوانونه راځي الله تعالی فرمایي: «يَمَحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزَيِّدُ الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَتَيْمٍ»¹¹⁴. الله تعالی سود له منځه وړي او خیراتونو ته وده او تازه کوي او الله تعالی هیڅ ناشکره او بدعمله انسان نه خوښوي.

د سود له مصیبت او بلا څخه یو مسلمان ته د خلاصون لار داده چې که په سود سره یې پېسې ورکړي وي او توبې ویستلو ته آماده شو، نو د هغې گټه دې نه اخلي بلکې همغه دسر پیسې دې واخلي، الله تعالی فرمایي: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»¹¹⁵ ای مومنانو له الله تعالی څخه ووېرېږئ او کوم سود مو چې له چا سره پاتې دی هغه ورپرېږدئ، که چیرې په ریښتیني مومنان یاست.

او که یو مسلمان دا معامله نه پرېږدي، نو د الله تعالی او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم جنګ ته دې چمتو شي، الله تعالی فرمایي: «فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتِغُوا فَلَئِمَّ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ وَا لَا تَطْلُمُونَ وَلَا تَطْلُمُونَ»¹¹⁶. او که سود مو پرېښود، نو د الله او د هغه رسول له خوا ستاسې پر خلاف جگړې ته تیار شئ، که اوس هم توبه وباسئ (او سود پرېږدئ) نو تاسې ته د سر پیسې دي (چې هغه واخلي) تاسې تېری مه کوئ او نه به پر تاسې تېری وشي.

په موجوده عصر کې چې دنورو سترو گناهونو ترڅنګ یو هم د سود معامله د خلکو ترمنځ په زیاته اندازه رواج لري او اسلامي هېوادونو او مسلمانې ټولنې یې هم په خپل لعنت کې راگیرې کړي، دي، داځکه چې موجوده بانکي نظام سودي دی- پرته له ځینې لږو بانکونو څخه- او په لویه سطحه باندې په اسلامي هېوادونو او ټولنو کې سودي معاملات ترسره کېږي.

ترکومه چې زموږ هېواد او ټولنې پورې اړه لري، نو د پخوا راهسې د وگړو ترمنځ سودي معاملات موجود ؤ، او په اوسنیو ظروفو کې په سودي معاملاتو کې یو نوښت رامنځ ته شوی دی چې زیات خلک ورباندې نه پوهیږي، باید چې مسلمان پدې هکله ځان اگاه کړي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «الرِّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا، أَيْسَرُهَا مِثْلُ أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ، وَإِنَّ أَرْبَى الرِّبَا عِزُّ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ»¹¹⁷. د سود درې اویا دروازي دي، آسانه پکې داده چې یو څوک له خپلې مور سره زنا وکړي او بېشکه تر ټولو لوی سود د یو مسلمان عزت پیمالول دي.

نو باید چې لدې لوی گناه، ستر جرم او په دنیا او آخرت کې تباہ کوونکي عمل څخه ځانونه وژغورو، همداراز ټول هغه معاملات چې ناروا دي ورڅخه ځانونه وساتو او د خپل سپیڅلي شریعت حکم ته په لیبک سره ورڅخه ډډه وکړو.

د اسلام سپیڅلي دین مسلمان لدې څخه منعه کوي چې هغه دې په حرام کسب او یا حرام کار وبار کې مشغول شي او هغه دې ترویج کړي. نو پدې اساس باید زموږ په ټولنه کې له هغو کارونو او کسبونو څخه ډډه وشي کوم چې مفید نه دي او اسلامي شریعت حرام کړي دي لکه: د شرابو او مخدره موادو اړوند معاملات، د موسیقي الاتو، فحشو کیستونو، سپیڅانو، فلمونو او نور د عیاشۍ وسایلو تولید او یا د هغې واردولو کارو بار، د اسراف او فاحشوالي په انداز کې د خایست او ښکلا وسایل مهیه کول او داسې نور هغه شیان چې ملت او ولس ته پرته له وخت ضایع کولو او د بد اخلاقي د خپریدلو بله کومه گټه نه لري.

رسول الله صلی الله علیه فرمایلي: «وَمَنْ بَتَّ حَمْمَهُ مِنْ سُخْتٍ ، فَالْتَارُ أَوْلَى بِهِ»¹¹⁸. او د چا چې غوښه پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی. (چې پکې داخل شي). ددغه سخت وعید په وړاندې به هغه خلک څه کوي د چا غوښه چې له

114 . البقرة ۲۷۶ .

115 . البقرة ۲۷۸ .

116 . البقرة ۲۷۹ .

117 . المستدرک علی الصحیحین

118 . المعجم الاوسط للطبرانی

سود، جواری، مخدره موادو د گټې له پېسو څخه رالویه شوي وي؟

همداراز هغه خلک چې د فاحشو او چټلو کارونو او ډمبازۍ له لارې یې پیسې لاس ته راوړي، د ټي وي او فضايي خپرندويه چینلونو، غلا، اختلاس، د حقونو غصبولو، له حقوقو څخه منکریدلو، په خرڅلاو کې عیب پټولو، په تجارت کې چل او دوکې کولو، په وزن او تول کې کمی کولو، د یتیمانو مال په ناحقه خوړلو، د اوقافو پر مالونو باندې خپته اچولو، د رشوت اخستلو او ورکولو، په ناجائزه سره وکالت کولو او یا په داسې نورو ناروا معاملاتو او کارونو کې مشغولیدلو سره مال او شتمني لاس ته راوړي. دا مخکې ذکر شوی وعید دغسې ټولو ناروا معاملات کوونکو ته متوجه دي، نو باید پخپلو کارونو کې تجدید نظر وکړي او د حلال مال او حلالې گټې په تلاش کې شي.

۸- صنعت ته وده ورکول:

په قرانکریم کې الله تعالی داود علیه السلام په صنعتي پرمختگ سره ستایلی دی او د پرمختگ هغسې باریکتیاوې یې راپه گوته کړي چې د هغې له کړن څخه بشر عاجز پاتی او د هغې د سرته رسولو لپاره د پیریانو او شیطانانو له قوتونو څخه کار اخستل شوی دی.

پر هغه امت باندې دا حرام دي چې د الله تعالی په کتاب کې دې د حضرت داود علیه السلام دا ستاینه لولي او بیا دې هم داسلحې د جوړولو فابریکه ونه لري. ((وَاللّٰهُ اَلْحَدِيْدَ ﴿۱۱۹﴾ اَنْ اَعْمَلَ سَبْعَتٍ وَقَدِّرَ فِي السَّرْدِ وَاَعْمَلُوا صٰلِحًا اِنِّيْ

بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۱۲۰﴾))¹¹⁹ موږ د هغه لپاره اوسپنه نرمه کړې وه (د دې بنودنې سره) چې زغري جوړوه او د هغې حلقي په اندازې سره اوبده، ای د داود کورنۍ نیک عمل کوئ. بیشکه هغه څه چې تاسې یې کوي زه یې گورم. او الله تعالی فرمایي: ((وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِّنْ بَاسِكُمْ فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾))¹²⁰ او هغه ته مو ستاسې د فایده لپاره د زغري جوړول بسولي و، چې تاسې د یو بل له گوزارونو څخه وساتي، نو ایا تاسې شکر کوونکي یاست.

او بیا دې د الله تعالی په کتاب کې دا ایاتونه لولي او هغه قوم دی بیا هم د اوسپنې د ویلی کولو بټۍ او د معدني ادواتو فابریکی ونلري: ((وَلَسَلِيْمٰنَ الرِّيْحِ غُدُوْهَا سَهْرٌ وَّرَوٰحٰهَا سَهْرٌ وَاَسَلْنَا لَهٗ عِيْنَ الْقَطْرِ وَّمِنَ الْجِنِّ مَن يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ وَّمَن يَزِيْغْ مِّنْهُم مِّنْ اٰمْرٰنَا نُدِقْهُ مِّنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۱۲۱﴾ يَّعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ مَّحْرِيْبٍ وَّتَمَثِيْلٍ وَّجَفَٰنٍ كَاجْوَابٍ وَقُدُوْرٍ رَّاسِيْتٍ اَعْمَلُوْا ؕ اَل دَاوُدَ شٰكِرًا وَّقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِي السَّكُوْرُ ﴿۱۲۲﴾))¹²¹ او د سلیمان (علیه السلام) لپاره مو هوا تابع کړې وه، د سهار وخت کې تگ د هغه د یوې میاشتنې تر واټن پورې و او د ماښام تگ یې د یوې میاشتنې د لارې واټن پورې و او د ویلي شوې قلعي (یا میسو) چینه مو ورته وبهوله. او داسې پیریان مو د هغه تابع کړل چې د خپل رب په حکم به یې دهغه په مخ کې کار کاوه او په هغوی (پیریانو) کې به چې کوم یو زموږ له حکم نه سر وغړاوه، نو سزا به مو وروڅکوله. هغو به د ده لپاره هغه څه جوړول چې غوښتل به یې له: لوړې ابادۍ، تصویرونو، لوی لگڼونه په شان د تالاوونو او پخپل ځای ولاړ (درانده) دیگونه. ورته مو وویل ای د داود کورنۍ عمل کوئ د شکر (په طریقه سره).

همدا راز بیا دې دا ایت لولي: ((وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَاسٌ شَدِيْدٌ وَّمَنْفَعٌ لِّلنَّاسِ.))¹²² او سپنه مو رانازله کړه چې په هغې کې ډېر زور او د خلکو لپاره گټې دي.

119 - سبأ ۱۱

120 - الأنبياء ۸۰

121 - سبأ ۱۲-۱۳

122 - الحديد ۲۵

او همداسې مهمل او بیکاره دې پرېږدي هغه کانونه چې دا مواد لري.¹²³

زموږ هېواد افغانستان له زیاتو خامو موادو څخه برخمن دی، د معدنیاتو کانونه، د نفتو او گاز زخیري لري، باید چې د هغې د راویستلو او بیا د هغې په کار اچولو ته پوره توجه وشي چې و د هېواد په خود کفائي کې مرسته وکړي. همدارنگه صنایعتو ته وده او انکشاف ورکول او په خاص ډول کورنیو صنایعو ته ترڅو د بې وزلو او فقیرو کورنیو لپاره د روزی گټلو یو مصدر او ذریعه وگرځي.

دالاندې ذکر شوي صنایع چې هنري او لاسي صنایع دي زموږ په هېواد کې زیات رواج لري:

الف- غالی او بدل: دغه صنعت د هېواد په شمالي او شمال غرب ولایتونو کې زیات رواج لري. ویل کیږي چې له انقلاب څخه مخکې نوموړی صنعت د کیفیت په بڼه والي کې خاص شهرت درلود، مگر د بڼه پاملرنې د نشتوالي، د جنگونو له امله او د ځینې هېوادونو لکه ایران، چین، ترکیه او نورو د رقابت لامله یې په کار او کیفیت کې یو څه بدلون راغی او بازار یې راښکته شو.¹²⁴

باید په یاد ولرو: د هجرت په وروستیو کلونو کې د غالیو او بدلو کسب په پېښور کې د افغانانو ترمنځ په پراخه پیمانه شروع پیل شو. د پېښور ښار سره نژدې سیمې لکه زریاب کالونی، افغان کالونی، ارباب روډ، جهانگیرآباد، بورډ او د مهاجرینو کیمپونه لکه د جلوزو کیمپ، شمشتو کیمپ او داسې نورو کې زیات مهاجرین د خپلو اقتصادي ستونزو د حل کولو په خاطر په نوموړي کسب باندې مشغول شول.

له کورونو څخه علاوه په پېښور او خیبر پختونخوا ځینې سیمو کې د نوموړي کسب لپاره سترې او کوچنۍ کارخانې هم جوړې شوي او تجارت یې زور واخست. لکن د بازار او بهرنی تجارت په هکله یې دا مشهوره وه چې دغه غالی افغاني سوداګرو خارج ته په مستقلة توګه نشي صادرولی، بلکه هغو به پر پاکستانی تاجرانو خرڅولې بیا به هغو خارج ته صادرولی او هلته یې خرڅلاو د پاکستان په نوم تمامیده.

ب- گنډپه: دا کسب چې مختلفې برخې لري لکه: عادي لاس دوزي، خامک دوزي، مرو تړل (موره بافي) او داسې نور. په خامک دوزي کې د کندهار ولایت خاص شهرت لري.

ج- پشمي لباسونو او بدل: پدې کسب کې هزاره خلک ډېر شهرت لري.

د- پوست دوزي، زیورات سازي، شبکه کاري، ظروفبرنجي، ظروف چوبي.¹²⁵ او داسې نور واړه او سپک صنعتونه هم زموږ په هېواد کې رواج لري.

۹- سوداګری ته وده ورکول:

سوداګري او تجارت د مال او پانګې په حرکت راوستلو او د روزی لاس ته راوړلو مهمه سرچینه او د یو هېواد د صنعت او تولیداتو بشپړونکې عملیه ده. همداراز د کلتور او ثقافت د تبادلې یوه مهمه وسیله ګڼل کیږي. کله چې د یو هېواد سوداګری بل هېواد ته ځي، نو هغه ته د خپل مورني هېواد د استازي او سفیر په توګه کتل کیږي.

د تاریخ په اوږدو کې د اسلام په خپرولو کې ځینې مسلمانو سوداګرو ځانګړی رول لوبولی دی، د مثال په توګه د آسیا د لوی وچې د جنوب ختیځ ځینې هېوادونو لکه فلپین ته د اسلام مبارک دین د مسلمانو سوداګرو له لارې رسیدلی دی.

په سوداګری سره په ټولنه او هېواد کې کاري فرصتونه رامنځ ته کیږي او هغه د بیکاری او کار نه موندنې د ستونزي د مخنیوي یو هم عنصر هم دی. نو باید چې حکومت په هېواد کې د سوداګری د پراختیا او پرمختیا لپاره

¹²³- وګوره: اسلامي اقتصاد، امام حسن البنا، ژباړه صافی، ص ۲۴-۲۷

¹²⁴- افغانستان در سایه سیاست، اقتصاد و فرهنگ، محمد طیم تنویر، ص ۱۵۴

¹²⁵- وګوره: مخکنی مرجع، ص ۱۵۵-۱۵۶

لازم گامونه واخلي او پدې ډگر کې هلې ځلې زیاتې کړي، ترڅو هېوادوالو ته کاري فرصتونه پیداشي، د ټولني او ولس اقتصاد وده وکړي، غربت او نسيتي راکمه شي.

د سوداګرۍ په ډگر کې دې لاندې وړاندیزونو ته څیر شي:

أ. زموږ هېواد چې د میوو په برخه کې غني دی، باید چې د لمدې او وچې میوې د صادراتو لپاره په بهر کې له گاونډیو هېوادونو پرته په نورو هېوادونو کې هم مناسبه بازار موندنه وشي لکه د خلیج عربي هېوادونه، همداراز د اسيا ختیځ او جنوب ختیځ هېوادونه.

ب. د سوداګرۍ او پانګونې په برخه کې دې حکومت نړیوالو ته د افغانستان وروپیژني، پانګونې ته دې لاره هواره کړي او د پانګه اچونې لپاره دې په هېواد کې د اسلامي شریعت پر بنسټ لوابح ترتیب شي.

ج. د ټکسونو په میدان کې اسلامي شرعي قوانین مراعات شي، گمرکات - چې په هېواد کې له قضایي محاکمو نه وروسته په درغلیو کې ځانګړې شهرت لري - باید د هغې د اصلاحاتو لپاره یو جامع پلان جوړ شي.

د. د نورو ادارو ترڅنګ چې د سوداګرۍ په ادارو کې هم بې کفایتي شتون لري، باید د هغې ادارک، پلټنه او ارزونه ترسره شي او په اړوند ادارو او سوداګریزو خونو کې امین او مسلکي خلک په کار مشغول کړای شي. داسې خلک چې د عام ولس د هوساینې لپاره هلې ځلې وکړي او هېوادوالو ته د سوداګرۍ په ډگر کې لازمي آسانتیاوې برابرې کړي.

ه. هېواد ته یوازې د هغو شیانو په واردولو باندې فکر او غور وشي چې قوم او ولس ته ګټور وي. او هغه شیان چې په اسلامي شریعت کې حرام دي لکه شراب او مخدره توکي، د فحشاء او عریانی اړونده توکي، نو د هغې په راوردولو باندې پابندي ولګول شي.

باید هغو سوداګرو ته اجازه ورنکړ شي څوک چې د مومني ډلې او د هغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم - کوم چې د بنو اخلاقو او غوره خویونو د پوره والي لپاره راغلي و - د سنگر په لښکریانو کې بد اخلاقي او چټلي خپروي، ولس دې دغسې وګړو ته دا موقع مه ورکوي، ترڅو د امت د نوي نسل زړه او اندامونه د بدو خویونو او ناوړه عادتونو په مرض سره خراب کړي. او د یو څو پیسو په بدله کې ورته د فسق او فجور کارونه بنائسته کړي او د بد اخلاقي په لور روان یې کړي.

یو مسلمان سوداګر باید پدې پوره یقین ولري چې د حرامو توکو راواردول، یا په سودګرۍ کې دوکه کول. او په هره ناجایزه طریقه سره ګټه ترلاسه کول حرامه ده. باید پدې هلکه د رسول الله صلی الله علیه د غه وینا د سترگو په وړاندې او نصب العین وګرځول شي: « وَمَنْ نَبَتَ حُمُهُ مِنْ سُحْتٍ، فَالْتَأُ أُولَىٰ بِهِ ».¹²⁶ او د چا غوښه چې په حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی. (چې پکې داخل شي).

پنځم څپرکی

د فقر په لمنځه وړلو کې د زکات اغیز

۱- د زکات مفهوم:

زکات په لغت کې زیاتوالي او پاکوالي ته واي او د شریعت په اصطلاح کې: د مال هغه برخې ته ویل کیږي چې یو مسلمان یې د الله تعالی له طرفه له ورکړل شوي مال څخه مستحقینو ته ورکوي.

په قران کریم کې الله تعالی زاکت په صدقې سره هم نومولی دی؛ ځکه چې نفس او مال پاکوي او په مال کې د ودې او زیادت سبب ګرځي، الله تعالی فرمایي: «حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةٌ تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ»¹²⁷. ای پیغمبره! دوی (مسلمانانو) له مالونو څخه زکات واخله چې هغوی پرې پاک او صفا کړي.

همدا راز له ما لڅخه د زکات ویستلو پواسطه انسان د مدحې او صفت وړ ګرځي، د سپیروتوب او بخل، په ناحقه سره د نورو خلکو برخې خوړلو، کینه، ظلم او داسې نورو ټولنیزو بدو خویونو څخه خلاصیږي¹²⁸.

۲- د زکات هدف او مقصد:

امام شاه ولي الله رحمه الله ویلي: «زکات ګناهونه له منځه وړي، د برکتونو او ګټې د زیادت سبب ګرځي، په زکات کې د مدنیت او ټولنې مصلحت او ګټه پرته ده، زکات اړمنو او خواریو خلکو ته ورکول کیږي. د نیستې پېښې داسې ستونزې دي چې ځینې خلکو ته رسیږي او له ځینې خلکو څخه ځي، نو که چیرته په ټولنه کې همدردی او مواسات نه وي، نو نیستمن او بې وزلان به له فقر او لوږې مړه او له منځه ولاړ شي»¹²⁹.

د اسلام سپېڅلی دین هر یو توان لرونکی وګړي ته امر کوي چې کار، او کسب وکړي او د روزی د لاس ته راوړلو لپاره منډه تړله ووهي، ترڅو د خپل ځان او د خپلې کورنۍ مصارف او لګښت پوره کړي او د الله تعالی په لار کې یې هم مصرف کړي. او هغه څوک چې د کار او کسب کولو څخه عاجز وي او کوم زخیره شوی مال یا د میراث مال هم ورته نه وي پاتې، یا مال لري لکن اړتیا یې نه پوره کوي، نو د داسې وګړي لګښت به د هغه شتمن خپلوان پر غاړه اخلي، خو په ټولنه کې هر خپلوان شتمن نه وي چې پر خپلوانو باندې لګښت او خرچ وکړي، نو پدې صورت کې به هغه کمزوري وګړي چې شتمن یې خپلوان نه لري څه کوي؟

او څه به کوي هغه بیچاره خلك لکه: یتیمان، کونډۍ، زړې ښځې، او بوډاگان سړي؟ څه به کوي شوه گان او ساده وګړي، دایمي رنځوران، نابینایان او معذور خلك؟ څه به کوي هغه توان لرونکي خلك کومو ته چې کار او کسب نه پیدا کیږي ترڅو د هغې لارې روزي لاس ته راوړي او یا هغه کار کوونکي چې کار لري، خو د مزدورۍ عوض یې د خپل ځان او کورنۍ لپاره کفایت نکوي؟

ایا دغه نوموړي خلك سخت زړې اړتیا او ماتوونکي فقر پریښودل شي چې له پښو یې وغورزوي او مات یې کړي؟ دا پداسې حال کې چې ټولنه دې ورته ګوري او شتمن خلك دې ورسره کومه مرسته نه کوي.

د اسلام سپېڅلي دین دغسې کمزوري او بیچاره خلك نه دې هیر کړي، بلکې دوی ته یې د شتمنو او مالدارانو په مالونو کې معلومه برخه مقررې کړې چې هغه زکات دی. نو د زکات لومړی هدف د فقیرانو او بیچاره خلکو غنا ده چې

127- التوبة ۱۰۸

2- وګوره: الضمان الاجتماعي فی الاسلام، محمد امین الشعراني، ص ۶۲-۶۳

3- حجة الله البالغة ۲/۳۹، چاپ لاهور دار نشر الکتب الاسلامیه

د هغې پواسطه یې اړتیا پوره شي او شتمن شي.

۳- د زکات اهمیت:

زکات د اسلام د دین له معجزاتو څخه شمېرل کېږي او پدې دلالت کوي چې دا دین د الله تعالی له طرفه راغلی او بشریت ته وروستنی پیغام دی. له نن څخه مخکې ډېرې زمانې او پېړۍ تیرې شوي چې دغه زکات پکې د فقر په منځه وړلو او د نیستمونو په اړتیاو پوره کولو کې خپل کردار اداء کړ. په اسلامي امت کې د دې نظام پر ضد نه کوم انقلاب راغی او نه د ټولني کوم وگړي یا ډلې د حقوقو مطالبه وکړه؛ ځکه چې دوی ته حقوق ورکړل شوي دي.

د زکات نظام قایمول په ټولنه کې کوم عارضي او یا دویمي حل نه دی، بلکه هغه د ټولني د ټینګښت له ځانگړو او کلکو بنسټونو څخه شمېرل کېږي، او د اسلامي عباداتو له څلورو ستونو (ارکانو) څخه یوه ستن ده.

په هغه مشهور حدیث کې چې امام بخاري او او امام مسلم رحمهما الله ورباندي اتفاق کړی ذکر شوي: عبد الله بن عمر رضي الله عنهما واي چې د الله تعالی استازي صلی الله عليه وسلم فرمایلي: اسلام پر پنځو ستونو ولاړ دی هغه دا چې گواهي ورکول دي پدې چې پرته له الله تعالی بل څوک د عبادت مستحق نشته او پدې گواهي ورکول چې محمد د الله پېغمبر دی، لمونځ ودرول، زکات ورکول، د روژې میاشت روژه نیول او د توان په صورت کې حج ته تلل دي.

په قرانکریم کې زکات ورکول د مومنانو، پرهیزگارانو او نیکانو له صفتونو او نښو څخه شمېرل شوی او د زکات نه ورکول د مشرکانو او منافقانو له نښو څخه گڼل شوی.

پرته له زکات ورکولو څخه مسلمان د نیکانو او هغو خلکو چې د کتاب په هدایت پسې روان دي په ډله کې نشي

داخلیدلای، هغه خلک چې الله تعالی یې داسې وصف کړی: «هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٦﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ

وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿١٠٧﴾»¹³¹، دا کتاب سمه لار نښونکی دی او رحمت دی د نیکانو لپاره هغه

خلک چې لمونځ ودروي، زکات ورکوي او په آخرت باندې یقین (پوخ باور) لري.¹³²

قرانکریم زکات ورکول د شرک څخه د توبې ویستلو او لمانځه ودرولو سره یوځای ذکر کړی دی، دا پدې دلالت کوي

چې دا درې شیان په اسلام کې د داخلیدلو عنوان دی، او دهغو پواسطه یو انسان د اسلامي وروړولئ حق پیدا کوي او

اسلامي ټولني ته یې نسبت او انتماء کېږي، الله تعالی فرمایي: «فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ

فِي الدِّينِ¹³³ نو که چیرې هغو لمونځونه اداء کړل او زکات یې ورکړ، نو ستاسې دیني وروڼه دي» همدارنگه په هغې

سره وینه او مال محفوظ کېږي، الله تعالی فرمایي: «فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلَوْا سَبِيلَهُمْ»¹³⁴ نو که

چېرې هغو (مشرکانو) له شرک نه توبه وویسته، لمونځ یې اداء کړ او زکات یې ورکړ، نو بیا یې لار خوشې کړی، (وینه

او مال یې محفوظ شو).

او که چیرې په یو اسلامي هېواد او ټولنه کې څوک د زکات له ورکولو ډډه وکړي، نو باید پر ضد یې جنګ وشي. د دې

امت لومړي خلیفه ابوبکر رضي الله عنه او ورسره صحابو رضي الله عنهم د زکات د مانعینو پر ضد لښکر کشي وکړه، او د

هغوی په مقابل کې یې جنګ وکړ. نوموړي خلیفه داسې وینا وکړه: «په الله تعالی مې دې قسم وي چې خامخا به د هغه چا پر

ضد جنګیږم، څوک چې د لمانځه او زکات ترمنځ فرق کوي، یقینا چې زکات د بیت المال برخه ده، پر الله مې دې قسم وي

که دوی له ما څخه په زکات راکولو کې د اوبن د گوندې پرې - که د الله پېغمبر صلی الله عليه وسلم ته به یې ورکولو -

130 - مشكلة الفقر، يوسف القرضاوي ص ٦٥

٦- لقمان ٣- ٤

132 - وگوره: مشكلة الفقر، يوسف القرضاوي، ص ٧١

133 التوبة ١١

134 التوبة ٥

راڅخه ستون کړي، نوزه به د دوی په مقابل کې جنگ کوم.¹³⁵

۴- په دنیا کې د زکات نه ورکولو سزا:

د زکات له ورکولو پرته مومنان د الله تعالی د هغه نصرت او مدد مستحق نشي گرځیدلی د کوم چې یې ورسره وعده کړې، الله تعالی فرمایي: «وَلْيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَنِقَبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾».¹³⁶ او خامخا به الله تعالی مرسته او مدد کوي له هغه چا سره چې د هغه د دین مدد کوي، یقیناً الله تعالی توانمن او غالب دی، دوی به هغه کسان وي چې (کله) الله تعالی ورته په ځمکه کې قوت (خلافت او دولت) ورکړي، نو لمونځونه ودروي، زکات ورکوي، پر نیکیو سره امر وکړي او د بدیو مخنیوی وکړي. اود کارونو وروستنۍ پایله خاص الله ته ورگرځي.

د حدیثو په یو روایت کې د زکات نه ورکول په ټولنه کې د وچ کالی سبب بنودل شوی دی: «مَا مَنَعَ قَوْمَ الزَّكَاةِ إِلَّا ابْتِلَاءُ اللَّهِ بِالسَّيِّئِينَ».¹³⁷ هیڅ یو قوم زکات نه دی منع کړی، مگر دا چې الله تعالی پر وچکالی سره ازمايلي دي. د حدیثو په یو بل روایت کې راغلي: «هیڅ یو قوم داسې نشته چې په مالونو کې د زکات ورکولو څخه ممانعت وکړي، مگر دا چې له باران څخه به یې برخې شي او که چیرته څاروي او حیوانات نه وای، نو هیڅکله به پرې باران نه وی وریدلی».¹³⁸

۵- د زکات مستحق خلک:

په عمومي توګه د زکات مستحقین اته ټولګي خلک دي چې پخپله یې الله تعالی پخپل کلام مجید کې یادونه کړې «إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرْمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾».¹³⁹ په تحقیق سره صدقې او زکاتونه - په اصل کې - د فقیرانو او مسکینانو لپاره دي او د هغو خلکو لپاره چې د زکات د چارو مامورین وي، او د هغو لپاره چې د هغو د زړونو په لاس راوړل مقصد وي. او د غاړو د ازادولو، او د پورورو د مرستې لپاره، او د الله تعالی په لار کې، او د مسافر لپاره. دا د الله تعالی له لوري یوه فریضه ده او الله تعالی په هر څه پوهیدونکی او د حکمت خاوند دی.

الفقراء، المساکین: له فقیر نه مراد هغه څوک دی چې د خپل ژوندانه تیروولو لپاره د نورو مرستې ته محتاج وي. دا لفظ د ټولو اړمنو خلکو لپاره عام دی که هغه د معیوب والي یا زوروالي له امله په خپلو اکه توګه مرستې ته محتاج شوي وي، یا په موقتي سبب سره موقتي مرستې ته اړمن وي که ورسره څه پیدا شي، نو پرمختګ کولای او په خپلو پېښو باندې ودریدلی شي. د مثال په ډول، یتیم، کونډه، وزگار (بیکاره وګړی) او هغه کسان چې ناڅاپي پېښو ځپلي وي.

د مسکنت په لفظ کې د عاجزی، بیوزلۍ، بیوسۍ، او خواری معنای پرتې دي، پدې اعتبار سره مسکینان هغه خلک دي چې د عامو اړمنو خلکو په پرتله زیات بیوزله وي.¹⁴⁰

د حنفي فقهې له نظره فقیر هغه چا ته واي چې د زکات له نصاب څخه کم مال ولري او یا د نصاب برابر څیزونه لري، خو هغه د استعمال لپاره وي، او مسکین هغه چا ته واي چې هیڅ ونه لري.¹⁴¹

¹³⁵ متفق علیه

¹³⁶ الحج - ۴۰ - ۴۱

¹³⁷ المعجم الاوسط، للطبراني

¹³⁸ سنن ابن ماجه، كتاب الفتن، باب ۲۲ (العقوبات).

¹³⁹ التوبة ۶۰

¹⁴⁰ تفهيم القرآن، امام مودودي، ۲ / ۲۹۲ - ۲۹۳ ۱۴۰

¹⁴¹ ۱۴۱. فقه الزكاة، يوسف القرضاوي ۲ / ۵۴۶ - ۵۴۷

العاملین علیها: هغه خلک چې د حکومت له خوا د زکات راټولو او د راغونډ شوي مال د ساتنې، د هغه د حساب کتاب د لیکنې، او د هغې د ویشلو لپاره گمارل شوي وي، داسې خلک که فقیران او مسکینان هم نه وي، لکن د هغو تنخاگانې دې په هر حال د همدې مال څخه ورکړل شي.¹⁴²

مولفة القلوب: د زړه تالیف یعنی د زړه تسخیرول. لدې حکم نه مقصد دادی چې کوم خلک د اسلام په دښمنۍ کې په توده ولوله لگیا دي او د مال په ورکولو د هغو جوش سپردای شي، یا کوم خلک چې د کفارو په ډلې کې داسې وي چې که په مال سره مات شي، نو له ماتیدو وروسته د مسلمانانو ملاتړ گرځول کیدای شي، یا هغه کسان چې نوي په اسلام کې داخل شوي، د هغو دپخوانۍ دښمنۍ او نیمگړتیاو په لیدلو سره دا ویره وي که مال سره دهغوي زړونه نرم نکړای شي، نو بیرته به د کفر لوري ته واوړي. داسې د زړه رامایله کیدونکو خلکو ته دې دایمي تنخاگانې وټاکل شي، یا دې موقتي بخشش ورکړی شي، د اسلام ملاتړ او مرستندوي، یا حکم منونکي او فرمانبردار، یا دې لږترلږه بې ضرره دښمنان وگرځول شي.

پدی لار کې له ولجو (غنیمتونو) او له نورو عایداتو نه هم مصرف کیدای شي. او که اړتیا پېښه شي، نو د زکات له بودیجې نه هم ورکولی شي لکه څرنګه چې بې پدې آیت کریمه کې یادونه شوې ده. دغه راز خلکو لپاره دا شرط نه ده چې که فقیران، مسکینان او مسافران وي، نو په هغه صورت کې د زکات په مال سره د هغو لاس نیوی کیدای شي، بلکه که هغو شتمن او دقدرت خاوندان هم وي د زکات ورکولو مستحق دي.

پدې خبره خو د ټولو اتفاق دی چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په زمانه کې ډېرو خلکو ته د زړونو تسخیرولو لپاره معاشونه او بخششونه ورکول کیدل، خو پدې خبره کې اختلاف شوی دی چې ایا له هغه نه وروسته هم دا مصرف پاتې شو که نه؟ د امام ابوحنیفه او د هغه د ملگرو (رحمهم الله) دا رایه ده چې د حضرت ابوبکر او عمر رضي الله عنهما له زمانې راهسې پدې خوا دا مصرف له منځه تللی دی او اوس (مولفه القلوب) ته څه ورکول نه دي روا. د امام شافعي رحمه الله دا رایه ده چې فاسقو مسلمانانو ته د زړونو د تسخیرولو لپاره د زکات له بودیجې نه ورکول کیدای شي، خو کافرانو ته نه. د ځینو نورو فقهاو دا رایه ده چې د (مولفة القلوب) برخه اوس هم باقي ده که ورته اړتیا پیداشي نو ورکولی شي.¹⁴³

فی الرقاب: یعنی د غاړو په ازادولو کې. له غاړو ازادولو نه مقصد دادی چې د غلامانو په ازادولو کې دې د زکات مال وگول شي. د دې دوه صورتونه دي: لومړی کوم غلام چې له خپل بادار سره قرارداد کړي وي چې که دومره پیسې درکړم، نو ته ما ازاد کړه. لدغسې وگړي سره دې د ازادۍ د بیې په اداء کولو کې مرسته وشي. دویم دا چې په خپله د زکات په بودیجې سره دې غلامان واخستل شي او ازاد دې کړی شي.

پر لومړي صورت باندې د ټولو فقهاو اتفاق دی، خو دویم صورت حضرت علي (کرم الله وجهه)، سعید بن جبیر، لیث، ثوري، ابراهیم نخعي، شعبي، محمد بن سيرين، احناف او شوافع روا نه بولي. او ابن عباس (رضي الله عنهما) حسن بصري، مالک، احمد او ابو ثور یې روا گڼي.¹⁴⁴

الغارمین: د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد غارم هغه چا ته ویل کیږي چې پر هغه پور وي او له پور څخه زیات نصاب نلري.¹⁴⁵ او د یو شمېر فقهاو رایه داده چې کوم وگړي په بدو چارو او د اسراف په لارو کې خپل مال بایللی او ځان یې پورورې کړی وي، له هغه سره دې مرسته نه کیږي، ترڅو چې یې توبه نه وي ویستلې.¹⁴⁶

په اسلامي او عربي نړۍ کې له پخوا راهسې داسې وگړي موجود و چې د خلکو تر منځ د سولې په خاطر به یې خپل مالونه لگول او یا به یې ددې کار لپاره پور اخستلو، ترڅو د دوو طرفونو تر منځ سوله وکړي، که څه هم هغه دوه طرفونه په اسلامي ټولنه کې اهل ذمه وي. د دې لپاره چې په ټولنه کې د وینې تویدنې، او د مالونو د ضیاع کولو مخنیوی وشي، نو دغسې کار مطلوب دی، او که څوک دغسې کار وکړي په حقیقت کې یې د شرف او مروت سپېڅلی کار تر سره کړ، نو هغه

142- تفهيم القرآن ۱۲/ ۲۹۳

143- مخکنی مرجع ۲/ ۲۹۴

144- تفهيم القرآن ۱۲/ 296 .

145- فقه الزکاة، يوسف القرضاوي ۱۲/ 622.

146- تفهيم القرآن ۱۲/ 296 ، 297

ته شریعت د زکات په مال کې برخه مقررده ده چې پور یې خلاص شي.¹⁴⁷

في سبيل الله: يعنې د الله تعالی په لار کې، او د الله د لارې لفظ عام دی، د نیکی ټولې هغه چارې چې پکې د الله رضا وي ددې لفظ په معنی کې داخلیدای شي. له همدې امله ځینو علماو ویلي چې ددې حکم له مخې د زکات مال د نیکی په هر ډول چارو کې لگول کیدای شي. خو حق خبره داده او د ائمه سلف غوندې اکثریت پر همدې قائل دی چې دلته له (سبيل الله) نه مراد د الله په لار کې جهاد دی. يعنې هغه هلې ځلې چې موخه یې د کفر د نظام نسکورول او د هغې پر ځای د اسلامي نظام برقرارول وي. پدې هلو ځلو کې چې هرڅوک برخه واخلي د هغو د سفر خرچ لپاره، سپرلۍ لپاره، د وسائلو، وسلې او تجهیزاتو برابرولو لپاره له زکات نه مرسته ورکول کیدای شي. که هغه پخپله شتمن وي او د خپلو شخصي اړتیاو لپاره ورسره د مرستې کولو ضرورت نه وي، نو بیا به هم لدې مصرف څخه ورکولی شي. همدا راز کوم کسان چې پخپله خوبه خپل ټول فعالیتونه او خپل ټول وخت په موقتي ډول یا په دائمي توګه ددې کار لپاره وقف کړي د هغو د اړتیا پوره کولو لپاره هم له زکات نه موقتي یا دائمي مرستې ورکول کیدای شي.¹⁴⁸

ابن السبيل: هغه مسافر چې په قدر د ضرورت ورسره مال نه وي - که څه هم پخپل وطن کې غني وي - نو ده ته زکات ورکولی شي. ترڅو د خپل سفر اړتیاوې پوره کړي او خپل ټاټوبي ته پرې واپس ولاړ شي.¹⁴⁹

۶- د زکات نظام د تطبیق په موخه:

زکات یو ټولنیز عمل دی چې د نظام رایجول یې د اسلامي حکومت پورې اړه لري، او په اسلامي حکومت کې باید ددې لپاره ځانګړې اداره موجوده وي، ترڅو له هغه چا راټول شي چې پرې فرض دی، او هغه چا ته ورکړ شي چې یې مستحق دی. د حکومت دا مسئولیت دی چې د زکات د ټولولو انتظام وکړي، په قران کریم کې چې لفظ د (العاملین علیها) ذکر شوی دا پدې باندې پوره دلالت کوي چې د زکات نظام قایمول د حکومت او دولت مسئولیت دی. همدارنګه د رسول الله صلی الله علیه وسلم عملي سنت او طریقه پر همدې دلالت کوي. هغه به د زکات لپاره په بیلابیلو وختونو کې د مختلفو سیمو لپاره مامورین ټاکل، او د زکات په راټولولو به یې مکلف کول، او بیا له هغه وروسته خلفاء راشدینو همدغسې کول.

علماو ویلي چې د مسلمانانو د حاکم دا لازم دي چې د زکات د راټولولو لپاره مامورین ولېږي؛ د دې لپاره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او له هغې وروسته خلفاء راشدینو زکات ټولونکي لېږل؛ ځکه چې په خلکو کې داسې وګړي شته چې مال لري، خو پر هغه څه نه پوهیږي کوم چې ورباندې فرض دي، او ځینې داسې وګړي هم شته چې سپیروتوب او بخل کوي.¹⁵⁰

په اسلامي حکومت کې د زکات له مدرکه باید ځانګړې بودیجه موجوده وي چې حساب یې معلوم وي او پخپلو مستحقینو باندې ویشل شي. له پخوانیو پیړیو راهسې مسلمانانو د زکات لپاره ځانګړی کور (بیت الزکات) درلود. د حنفي فقهي پوهانو د بیت المال د پانګې او بودیجې خونې او ادارې پدې توګه ذکر کړي دي.

الف- د زکات خونه (بیت الزکاة): پدې کې به د چار اګاه د خریدونکو څارویو زکات، د ځمکې عشر، او هغه څه چې به عشر ټولونکو مامورینو په لاره تیریدونکو تاجرانو څخه اخستل راغونډ او خوندي کیدل.

ب- د جزیې او خراج د مالونو لپاره ځانګړی خونه.

ج- د غنیمت د مالونو خونه.

147- وګوره: فقه الزکاه يوسف القرضاوي ٢ ٦٦٣

148- تفهيم القرآن ٢ ٢٩٧، ٢٩٨

149- معارف القرآن مولانا محمد شفيع ٤ ٢٤٨

150- وګوره: فقه الزکات يوسف القرضاوي ٢ ٧٤٨، ٧٤٧، ٧٥٣.

د-د بې څښتنه مالونو خونه لکه هغه مال چې وارث نلري، موندل شوي خیزونه چې څښتن یې معلوم نه وي او داسې نور.¹⁵¹ نو باید چې د دولت له خوا د زکات لپاره ځانگړو خونې تاسیسولو او فعالولو باندې غور وشي، د زکات په اداراتو او کمیټیو کې پرمختګ رامنځ ته کړي. همدارنگه له ولایتونو څخه ولسوالیو او قریو ته د زکات ادارات او کمیټی-وغزیرې، ترڅو د هرې منطقي خلکو سره د زکات حساب وشي، له شتمنو څخه راټول شي، او د همغه سیمې پرفقیرانو او متسحقینو باندې توزیع شي.

پدې باندې دې هم غور وشي که چیرته د زکات په ورکولو سره وخت په وخت ځینې فقیرانو ته د کار او کسب وسایل واخستل شي چې هغوی پرې کار وکړي، او لدې لارې پر خپلو پښو ودري. او دا داسې یوه تجربه ده چې په ځینو اسلامي هېوادونو کې ترسره کېږي لکه د سوډان اسلامي دولت.

زموږ په هېواد کې په منظمه توګه د زکات د ټولولو نظام به د ټولني د اړمنو او بیچارو خلکو په نیستۍ منځه وړلو کې زیات رول ولوبوي. موږ په ټولنه کې په کافي اندازه شتمن لرو کوم چې میلیونران دي او مالونه یې بې شمېره دي، نو باید چې حکومت د زکات د نظام د رایجولو لپاره کوتلي ګامونه واخلي. همداراز زموږ مسلمان ولس د خپل دیني مکلفیت پر بناء پدې هکله پوره تعاون او مرسته وکړي، ترڅو مو په هېواد کې د فقر کچه راکمه او د هغې په مخنيوي کې رغنده رول ولوبول شي.

باید په یاد ولرو چې په اسلامي حکومت کې د بیت المال د شتون په صورت کې له زکات نه پرته د بیت المال نور موارد هم شته دی چې کولای شي له هغې لارې هم د فقیرو او بیچارو خلکو لاس وشي، دغه موارد پدې توګه دي:

الف- نفلي صدقات: له زکات نه پرته نور نفلي خیراتونه چې خلک یې پخپله د بې وزلو د مرستې او ګټې په خاطر بیت المال ته ورکوي، باید چې د هغې د راغونډولو تنظیمولو او ویشلو په هکله پوره توجه وشي.

ب- ځمس: د غنیمت (ولجې) له مال څخه، او د خښو خزانو او کانونو نه راویستلي سرو زرو او سپینو زرو او داسې نورو څخه د بیت المال مقررې پنځمه برخه.

ج- فئ: هغه مال چې تریدلی او تښتیدلی دښمن یې تر شاه پریرېدي او بې له جنګ کولو مجاهدینو ته په لاس ورشي، چې دغه ډول بیت المال ته ورګرځي او خپل ځانګړي احکام لري.

د- خراج: هغه دولتي ټکس دی چې د نامسلمانو بزگرانو نه په نااخستل شوو ځمکو (هغه مفتوحه ځمکې چې بیرته نامسلمانو بزگرانو ته ورکړې شوي وي، یا هغوی ته پرېښودل شويوي) چې د اهم ځانګړي احکام لري.

ه- جزیه: هغه ټکس چې په اسلامي قلمرو کې د نامسلمانو وټنوالو څخه د هغوی په خوښه له فیصله شوې اندازې سره سم اخستلی کېږي، دا ټکس د دغو وټنوالو د مال، شتمنیو، عزت او ابرو د ساتلو په خاطر اخستل کېږي او تر شا یې خاص حکمت موجود دی.

و- وقف: هغه څه (پانګه، ځمکه، او داسې نور) چې د الله تعالی په نوم باندې له شخصي ملکیت نه وویستلی شي او په ټولنیز ملکیت کې ورکړی شي.¹⁵²

¹⁵¹ - وګوره: فقه الزکات ۱۲، ۷۵۷، ۷۵۸

¹⁵² - وګوره: د اسلام حکومتي نظام، مولانا انصاري، ژباړه: صافی، ص ۵۲۷-۵۲۹

شپږم څپرکی

د فقر په مخنيوي کې مسئول اړخونه

د دنيایو اسبابو تر قانون لاندې او د انساني کونښن له مخې زموږ د ټولني د فقر په مخنيوي کې د ټولني بيلابيل اړخونه مسئوليت لري چې مهم يې: شتمن وگړي، ولسي پيوستون، حکومت، خيريې ټولني او مؤسسات، علمي او مصلح شخصيتونه.

۱- شتمن وگړي:

موږ په ټولنه کې د الله تعالی په فضل په کافي اندازه شتمن خلک لرو، چې د بيچارو وگړو پر وړاندې دهغوی د احساس راپیدا کولو څخه وروسته ټولنه يو څه اندازه د فقر له منگولو ژغورل کیدی شي، او دې موخې ته د رسيدلو په خاطر د دې اړتیا ده چې په ټولنه کې د زکات، صدقاتو او د بيچاره خلکو د لاس نيوي فضایل بيان شي، ديني آگاهي او بيداري پيل شي، او پدې ميدان کې ځانگړي مبارزه وشي.

أ. الله تعالی فرمایلي دي: «لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قَبْلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّنَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ

وَالسَّابِقِينَ وَفِي الرِّقَابِ».¹⁵³ نيکي دا نه ده چې تاسې خپل مخونه (په لمانځه) کې ختيځ يا لويديځ لوري ته واړوئ،

بلکې نيکي داده چې انسان پر الله تعالی، په ورځ د آخرت، پر ملايکو، د الله تعالی په نازل شوو کتابونو او دهغه پر پیغمبرانو ايمان او باور ولري، او سره د مينې خپل گران مالونه خپلو خپلوانو، يتيمانو، بې وزلو او مسافرو ته ورکړي، او همدارنگه د مريانو په ازادولو کې يې ولگوي.

له پورتنې الهي ويناڅخه دالاندې څو ټکي هم استفاده کيږي:

لومړی: په ټولنه کې مال او مرسته بايد د اخلاص پر بنسټ وي په آيت کې دا ذکر شوي چې سره لدې چې له مال سره مېنه لري، خو بيا يې هم د الله تعالی د خوښۍ لپاره ورکوي، او دا طبيعي خبره چې په کوم کار کې اخلاص نه وي، نو د الله تعالی په نزد يې اجر او ثواب هم نشته دی.

دويم: په آيت کې مال په معرفې سره ذکر شوی دی، پدې کې دې ته هم اشاره ده چې دا هغه پيژندل شوی مال دی کوم چې د الله تعالی دی او بنده يې پکې نمائنده، او تصرف کوونکی گړځولی دی، لکه څرنگه چې له يو بل آيت په ډاگه

همداسې معلومېږي الله تعالی فرمایي: «وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَحْلِفِينَ فِيهِ».¹⁵⁴ او ولگوي هغه مالونه چې تاسې

يې پکې ځای ناستي او تصرف کوونکي گړځولي ياست.

دریم: د (وفي الرقاب) څخه مراد د مريانو خلاصول دي. د مريتوب سلسله د اسلام نه مخکې د جاهليت له دور څخه راپاتې وه، او اسلام کې دهغې د مخنيوی او منځه وړلو کونښن شوی دی، فعلا په نړۍ کې په هغه شکل مريتوب نشته، لکن دهغې ورته اشکال يې موجود دي لکه: د انسانانو پلورل او په ځانگړې توگه له ځينو فقيروهېوادونو څخه بنځې او ماشومان اخستل او بيا يې بډايا هېوادونو ته قاچاق او هلته يې خرڅلاو..

او تر څو چې زموږ افغاني ټولني پورې اړه لري، نو دا بايد په ډاگه شي چې د قوم او ولس ځينې تورسري، ماشومان، او حتی ځوانان د خواری او اړتیا په وجه د غلامۍ پر څير چلند او يا له هغې نه خطرناک چلند سره مخ دي، يا خو

دا چې زیات شاقه کارونه ورباندې کیږي، له تربیې او ادب له نعمت څخه محروم دي، او یا خو د بد اخلاقیو ښکار گرځیدلي، نو باید چې د ولس شتمن د هغوی د خلاصون په لار کې خپل مالونه ولگوي.

ب. الله تعالی فرمایي: «وَأَتَّبِعْ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٥٥﴾»¹⁵⁵ ای قارونه! کومه شتمني چې الله تعالی درکړې په هغې سره د آخرت کور جوړ کړه، او له دنیا څخه هم خپله برخه مه هېږوه، د خلکو سره مرسته وکړه لکه څنگه چې الله تعالی پر تا احسان کړی دی، د فساد راوړلو هڅه مه کوه، بيشکه الله تعالی فساد کوونکي نه خوښوي. لدې آيت څخه دا لاندې يو څو ټکي هم استفاده کيږي:

لومړی: د مسلمان قوم چې د يو بدن حيثيت لري - لکه څرنگه چې په حديث شريف کې ذکر شوي دي - نو د قوم ځيني وگړي دا حق لري چې شتمنو وگړو ته وواي چې خپلو مسلمانانو وروڼو سره مرسته او ښيگڼه کوئ لکه څرنگه چې پر تاسې باندې الله تعالی احسان کړی دی، لکه څرنگه چې د موسی عليه السلام قوم قارون ته وويل: (وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ).

دويم: شتمن وگړي بايد لدې څخه ونه ويريږي چې په مرسته کولو سره به يې مالونه کم شي، او يا به د هغوی په اقتصادي پرمختيا او وده باندې منفي اثر وغورزوي، بلکې هغه تا دا اختيار دی چې په جايزه لارو سره څومره پرمختگ کولی شي (وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا).

درېم: په ټولنه کې د فساد شکلونه له يو وخت څخه تر بل وخت پورې توپير لري، د قارون د فساد کولو هوبهو څه نمونې کيداى شي او س مهال ونه گورو، لکن د هغې پر ځای د فساد نورو شکلونو ځای نيولى دی. هر هغه شتمن چې په ناجايزو لارو چارو سره مال جمع کوي او هر هغه شتمن چې خپل مال په حرامو لارو کې لگوي، او هر هغه شتمن چې په خپل مال کې د فقيرو، بيچارو او مستحقو خلکو حق نه ورکوي، په اصل کې د دوی مال قاروني مال دی چې لدې امله به له عذابونه سره مخ کيږي.

٢- ولسي پيوستون:

د فقر او نيستمۍ په منځه وړلو کې دا اړينه ده چې په ولس کې د همدردۍ او خواخوږۍ فضاء رامنځ ته کړو، د دي ستونزې په وړاندې ولس سره پيوست او يو موټی کړو، ترڅو د دې پديدې او د دې په څير د نورو په مقابل کې يو ولسي ملاتړ جوړ شي، پدې معنی چې ټول هېوادوال او يا په هره سيمه کې ميشت مسلمانان يو بل ته د تعاون او مرستې لاس ورکړي، او په خپلو کې د جسد واحد (يو تن) حيثيت غوره کړي، لکه څرنگه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحِمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحَمَى»¹⁵⁶ د مومنانو په خپلو منځونو کې يو بله سره محبت کول، يو پر بل مهرباني، او يو له بله سره مرسته کول داسې دي لکه يو بدن کله چې يې يو غړی دردمن شي، نو ټول بدن يې نا آرامه او په درد شي.

د الله تعالی استازي صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «مَنْ احْتَكَرَ طَعَامًا أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، فَقَدْ بَرِيَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى، وَبَرِيَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ، وَأَيُّمَا أَهْلٍ عَرَصَةٍ أَصْبَحَ فِيهِمْ أَمْرٌ جَانِعٌ، فَقَدْ بَرِنَتْ مِنْهُمْ ذِمَّةُ اللَّهِ تَعَالَى»¹⁵⁷ څوک چې څلويښت شپې د اړتيا خواړه وساتي (زخيره کړي)، نو له الله تعالی نه بيزاره کړی شو، او الله تعالی ورڅخه بيزاره شو، او د هرې کومې سيمې خلک چې څوک پکې په لوږه سره سبايي کړي، نو د الله تعالی د ساتنې ذمه ورته لرې شوه. (د هغه له ساتنې څخه ووتل).

155. القصص ٧٧

156. مسلم

157. مسند احمد

پدې حدیث کې دا لاندې څو نقاط راپه گوته کيږي:

لومړی: د یوې سیمې خلک باید پخپله سیمه کې فقیر او بې وزله تشخیص او وپيژني، چې دا کار د خیریه مؤسسو د معلوماتو راغونډولو (سروې) لپاره هم یو دلیل کیدای شي.

دویم: د ولسونو او قومونو ساتنه د هغوی ترمنځ د همدردۍ او مرسته کولو پواسطه را منځ ته کيږي. که چیرته په یو او ولس کې همدردی نه وي، نو هلته امن او استقرار نشي راتلای. او دا عملاً ولیدل شول، له کومو ټولنو څخه چې عدل، انصاف او همدردی کډه وکړي، ظلم او تیري پکې ځای ونیس، نو له گډوډیو سره مخ شي، او د ناامنیو بنکار وگرځي.

درېیم: د حدیث د یوې برخې تائید یو بل مشهور حدیث هم کوي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «ابغوني في الضعفاء، فإتما تزرؤن، وتضرون بضغائكم».¹⁵⁸ تاسې زما رضا او خوښي د کمزورو خلکو په لاس نیوي کې ولټوی، بیشکه تاسې سره مدد د کمزورو له مخه کيږي او تاسې ته روزي هم د هغوی په خاطر درکول کيږي.

د دې دواړو احادیثو په رڼا کې موږ دا ویلای شو چې د مسلمانو ولسونو د ناخوالو، ستونزو، او د دښمنانو په مقابل کې د هغوی د ناکامۍ یو مهم لامل او سبب کمزورو، او بې وزلو وگړو ته پام نه کول دي.

څلورم: له حدیث څخه دا هم څرگندیږي چې د مسلمانانو همدردی او مرسته باید شامله وي؛ ځکه چې د حدیث دا لفظ (امزؤ) عام دی، که چیرته د هغوی ترمنځ غیرمسلم وگړي هم دلورې په حال کې شپه سبا کوي، نو هغوی پرې موخوذ دي، او مسئولیت لري چې مرسته یې وکړي.

یو مسلمان وگړي او یوې مسلمانې ټولني ته بیلگه او نمونه خپل پېغمبر صلی الله علیه وسلم او دهغه کردار دی، همداراز هغه ټولنه چې د هغه مبارک په لاسونو سره جوړه شوې وه.

د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم د خپل عمر په اوږدو کې له نبوت څخه مخکې او له نبوت څخه وروسته د همدردۍ او خواخوږۍ یو رمز او اوچته نمونه وه، «کله چې په غار حرا کې هغه ته د وحې ملک (جبریل) راغی او د الهي وینا د لوستلو امر یې ورته وکړ، او د هغې نا اشنا حالت په لیدو سره بیا هغه څه اندیښمن شو، کله چې خپلې بي بي خدیجې رضي الله عنها ته یې تشریف راوړ او هغه قیصه یې ورته بیان کړه، او خپله اندیښنه یې هم ورته څرگنده کړه، نو هغه ورته په تسلی وړکولو کې دا وویل چې: «په الله تعالی قسم چې هیڅکله به الله تعالی تا پریشانه او شرمنده نه کړي، بیشکه چې ته خپلوي پالې، بې وزلو او بیچارو سره مرسته کوي، میلمه نوازي کوي، او د پېښو ځپل شوو لاس نیوی کوي».¹⁵⁹

په یو حدیث شریف کې ذکر شوي چې: «د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم له ټولو خلکو څخه زیات سخي او د هغه سخاوت به د روژې په میاشت کې خورا زیات و، هغه مهال به چې جبریل (علیه السلام) ورته راته او قرن کریم به یې ورسره لوسته».

د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملگرو (صحابه کرامو) رضي الله عنهم د هغه ډېره ښه پیروي وکړه، او راتلونکو نسلونو ته یې ښې بیلگې او نمونې پریښودې، د هغه لومړني یار ابوبکر رضي الله عنه په مکه کې به چې کوم بې وزله مرئي، یاوینځې اسلام ومنلو، او د مشرکانو له سزا او تعذیب سره به مخ شو، نو هغه به یې په پیسو واخست، او ازاد به یې کړ، چې د مشرکانو له تعذیب څخه وژغورل شي. کله چې د هغه پلار ابوقحافه دا کار ولید، نو ورته یې وویل: زویگه! زه گورم چې ته بې وسې خلک ازادوي، که تا د قوي ځوانانو په ازادولو دومره پیسې لگولې وای، نو هغوی به ستا ملاتړ و، هغه ورته وویل پلارجانه! زه خو هغه اجر غواړم چې له الله تعالی سره دی، پدې سبب دا آیاتونه رانازل شول: «وَمَا لِأَحَدٍ

¹⁵⁸ سنن ابی داود، کتاب الجهاد، باب (۷۷)

¹⁵⁹ - دا د هغه حدیث د یوې برخې مفهوم چې په البخاري (بدء الوحې) کې ذکر شوی دی.

عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿٦٠﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٦١﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٦٢﴾. ¹⁶⁰ او پر هغه باندې د چا احسان

نشته چې بدله یې ورکړي، بلکې یوازې د خپل رب خوښي لټولو لپاره، نو اړ ورو به هغه ترینه خوشحاله شي. ¹⁶¹ کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکې مکرّمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ او هلته یې اسلامي ټولنه جوړه کړه، د هغې ټولني د پیوستون او پیاوړتیا په خاطر یې د هغې د ورورولۍ نظام قایم کړ. چې د هغې په پایله کې شتمن وگړي او ځای خلک (انصار) دې ته چمتو شول چې خپلو راغلو ورونو (مهاجرینو) ته پخپلو مالونو او جایدادونو کې برخې ورکړي، آن تردې چې یو انصاري خپل مهاجر ورور ته له خپلو دوو بنځو څخه د یوې د نکاح کولو وړاندیز هم وکړ. ¹⁶²

په مدینه منوره کې د نبوي ټولني د خواخوږۍ او همدردۍ یو انځور په قرآن کریم کې داسې هم ذکر شوی دی: «وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٦٣﴾». ¹⁶³ او وهغه کسان چې د مهاجرینو له راتگ څخه مخکې یې ځای نیولی (په مدینه کې استوگن دي) او ایمان یې خالص گرځولی، دوی له هغو سره مینه کوي کومو چې دوی ته پناه راوړې ده او هغه څه مالونه چې هغوی (مهاجرینو) ته ورکولی شي دوی یې پخپلو سینو کې د اړتیا احساس نه کوي، او پخپلو ځانونو نورو ته ترجیح ورکوي که څه هم پخپله محتاج وي.

د دې آیت په تفسیر کې مفسرین د مهاجرینو په وړاندې د انصارو د خوځوږۍ او همدردۍ یو دوه کیسې ذکر کوي:

لومړۍ کیسه: مهاجرین چې کله د انصارو ښار (مدینې منورې) ته راغلل، نو هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا وړاندیز وکړ چې: دادي زموږ باغونه ستا په واک کې دي، زموږ او د دغو مهاجرینو ورونو تر منځ یې وویشه! د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم وفرمایل: دوی خو پر باغوالۍ نه پوهیږي، دوی له هغه سیمې څخه راغلي چې هلته باغونه نشته، ایا داسې نشي کیدای چې پخپلو دغو باغونو کې کار وکړئ او له حاصلاتو نه یې دوی ته څه برخه ورکړي؟ هغوي وویل: «سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا - موږ واوریدل او ومو منل». بیا مهاجرینو عرض وکړ: موږ هیڅکله داسې خلک نه دي لیدلي چې پدې اندازه، او دومره ایشار کوونکي وي چې کار دې دوی پخپله وکړي او برخه دې موږ ته راکړي، موږ خو فکر کوو چې ټول ثواب همدوی وگاته، نو د الله تعالی استازي صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ترڅو پورې چې تاسې د دوي ستاینه وکړئ او د دوی په حق کې د خیر دعاکوونکي اوسئ تاسې ته به هم ثواب درکول کیږي. ¹⁶⁴

دویمه کیسه: یو مهال رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یو سړی راغی او ورته یې وویل: لوږه راته رسیدلې ده. رسول الله صلی الله علیه وسلم خپلو بیبیانو ته ته د کوم خوراکي څیز په موخه خبر ورولپه، خو له بیبیانو سره د خوراک کوم څیز نه و. بیا یې صحابه کرامو ته وفرمایل: ایا داسې څوک شته چې دا سړی نن شپه میلمه کړي او الله تعالی ورباندې رحم وکړي؟ له انصارو څخه یو سړی ودرید او وویل: ای د الله تعالی استازیه! زه به دا کار وکړم. نو هغه میلمه یې له خپل ځان سره خپل کور ته بوتله. په کور کې یې خپلې میرمنې ته وویل: دا د الله تعالی د استازي میلمه دی په کور کې چې د خوراک څه وي هغه راواخله! مېرمن یې وویل: قسم په الله تعالی چې له ماسره د ماشومانو له خوراک پرته بل څه نشته. هغه ورته وویل: کله چې ماشومانو خوراک وغوښت، نو ویده یې کړه او څراغ مړ کړه! نن شپه به موږ څه نه خورو. میرمن یې همداسې وکړل. کله چې سبا دغه سړی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغی، نو هغه ورته وفرمایل: الله تعالی حیرانتیا وکړه

¹⁶⁰ - اللیل ۱۹ - ۲۱

¹⁶¹ - وگوره: تفهیم القرآن: ۶ / 489.

¹⁶² - وگوره: الریحق المختوم، المبارکفوري، ص ۱۸۵ - ۱۸۶

¹⁶³ - الحشر ۹

¹⁶⁴ - تفهیم القرآن ۶ / 547-548

یایې وخنډل د فلانکي د چلند په وجه، او دا آیت یې نازل کړ: «وَيُؤْتِرُونَكَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ»¹⁶⁵.

۳ - حکومت:

د حکومت او حاکمانو د رعیت په وړاندې له مهمو دندو څخه یوه هم په اقتصادي لحاظ سره د رعیت پالنه ده. دولت مسئولیت لري چې خپل رعیت لپاره د روزی وړولو لارې چارې برابرې کړي. د خلفاء راشدینو او د اسلام په تاریخ کې د نورو خلیفه گانو او حاکمانو له کردار څخه دا جوتیږي چې هغوی د رعیت او ټولني د هوساینې او د معیشت د تامین لپاره هلې ځلې کولې او دای خپله مهه وجیبه گڼله.

پدې اړوند د عمر رضي الله عنه کردار یو جهاني شهرت لري چې د رعیت ترمنځ د هغوی د احوالو څخه د خبریدو په خاطر به گرځیده، ترڅو یې له ستونزو ځان خبر کړي او په حل کې یې ورسره همکاري وکړي، هغه به په ځینې حالاتو کې پر بې وزلو او بیچارو خلکو باندې پخپله مالونه او خوراکي څیزونه ویشل. یو وار یې دا وینا وکړه: که چیرته زه نور ژوندی پاتې شوم، نو یو کال به د رعیت ترمنځ وگرځم؛ ځکه چې خلک حاجتونه او اړتیا وې لري، کیدای شي زما والیان او حاکمان یې ماته راونه رسوي، او هغه محتاج خلک په خپله ما ته راتگ نه شي کولی. هغه وویل: «زه به شام ته ځم هلته به دوه میاشتې تیروم بیا یې نور لوی ښارونه او د خلافت ولایتونه یاد کړل، او وویل چې پدې ټولو کې به دوه دوه میاشتې تیروم.»¹⁶⁶

کله چې د هغه د خلافت په وخت کې وچکالي راغله، نو هغه کال یې غوړي ونه خوړل، هغه به له اسراف څخه لرې د تقشف ژوند تیروولو، د مسلمانانو د بیت المال ساتنې ته یې خاصه توجه کوله او د هغې اړونده مالونه یې د خلکو ترمنځ په برابرې سره ویشل او د خپلوی لحاظ یې نه ساتلو.¹⁶⁷

زموږ د ولس د نیستې په مخنیوي یا کمولو کې د حکومت او دولت کردار د پرمهم او مسئولیت یې خورا زیات دی. که چیرته له پخوا راهسې زموږ د هېواد د فقر لاملونو، او اسبابو ته ځیر شو، نو به گورو چې مهم لامل او سبب یې د حکومت بې پروایي، د حاکمانو بې کفایتی او د مسئولیت نه احساس دی، همدارنگه په بیت المال کې درغلي او خیانتونه او په ټولنه کې عدالت نشتوالی دا زموږ د هېواد د فقر له مهمو عواملو څخه دی لکه څرنگه چې د لومړي څپرکې څرگندونه وشوه.

د طبقاتي نظام جرړي وپستلو په موخه:

دا چې زموږ په هېواد کې د حکومتي دوايرو له لارې ستر خیانتونه وشو، چور او چپاول ته لارې هوارې شوې، او د حکومتداری او زورواکې له لارې په بیچاره ولس باندې طبقاتي نظام مسلط شو. نو ترڅو چې د دې طبقاتي نظام جرړي ونه ویستل شي، ولس به مو له فقر او بیچاره گي څخه خلاص نه شي، او نه به په هېواد کې امن او استقرار شي؛ ځکه چې د الله تعالی دا قانون دی چې له ظالمانو سره نظام نه پایی. امام ابن خلدون - رحمه الله - پخپله مقدمه کې پدې نامه یو عنوان ایښی دی چې (الظلم مؤذن بخراب العمران - تیری او ظلم د ابادی د وړانولو اعلانوونکی دی) او بیا یې د واقعیت پر بنسټ د نوموړې موضوع پوره شننه کړې ده¹⁶⁸ همدارنگه امام مودودي رحمه الله پخپله یوه لیکنه کې پوښتنه کوي چې: له دنیا څخه عدل او انصاف څنگه ولاړ؟ په ځواب کې واي: کله چې حاکمې طبقې (بادشاهانو، امیرانو پیرانو او شتمنو وگړو) بد او ناوړه تصرفات وکړل، او ځانونو ته یې امتیازات ورکړل، د عامو خلکو حقوق یې تلف کړل، او په ټولنه کې وضعي قوانین رامنځ ته شول، نو له ټولني څخه انصاف او عدل کډه وکړه او

¹⁶⁵- وگوره: تفسیر ابن کثیر 4 \ 362 ، چاپ: نشر مکتبه حقانیة بشاور .

¹⁶⁶- وگوره: تاریخ الأمم الإسلامیة (الدولة الأمویة) الشیخ محمد خضری بك ۱۳ \ ۱۵-۱۵.

¹⁶⁷- وگوره: تاریخ الخلفاء، الامام السیوطي رحمه الله 128-130.

¹⁶⁸- وگوره: مقدمه ابن خلدون 286-287.

په ټولنه کې همدردی، انصاف، او عدل یو له هغو څیزونو څخه دی چې استقرار او آرامتیا راوړي. په امتونو او ولسونو کې د الله تعالیٰ طریقه داسې تیره شوې چې کله هم په یو ولس کې فساد ځای نیولی او ظلم او تیری پکې خپور شوی، نو الله تعالیٰ د نابودۍ او تباھۍ سره مخ کړي دي، لکه څرنګه چې استاذ قرضاوي حفظه الله ویلي دي: «د ولسونو د پناکیدو، کمزورۍ او د هغوي تاریخي کارنامو نه ترسره کولو او د وروسته پاتې کیدو ترشاه څه پټ اسباب او علتونه موجود دي کوم چې قراني نصوصو رابرسیره کړي دي. قرانکریم د داسې قومونو له منځه وړلو څخه په (دمار-رنگول)، او (هلاک-تباھۍ) سره تعبیر کړی او دای په زغرده ویلي چې د هغوی د تباھۍ او زوال لاملونه د هغوی د بدچلند په وجه برابر شول، نه دا چې پر هغوی باندې الله تعالیٰ زور او جبر کړی و. دا یو حقیقت دی چې د هغوی له منځه تلل (زوال) د هغې له مستلزماتو او کړو وړو څخه رامنځ ته شوي لکه: ظلم، د عدل نشتوالی، په ټولنه کې درغلي او خیانت خپریدل، په ناجایزه سره د خلکو حقوق خوړل، او د شتمنو خلکو نورو وګړو لره سپکاوی کول. قرانکریم داسې صراحت کړی چې د داسې قومونو، او ټولنو کومو چې د تباھۍ اسباب پخپله بربرکړي دي هلاکت او تباھي حتمي ده، الله تعالیٰ فرمایي: «ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ»¹⁷⁰.

دا تباھي پدې سره چې ستاسې لاسونو (کوم بد عملونه) وړاندې کړي و او بیشکه چې الله تعالیٰ پر خپلو بندګانو ظلم کوونکی نه دی.¹⁷¹

د ولس او هېواد ژغورنې او په ټولنه کې د فقر او نیستمۍ د مخنیوي لپاره حکومت باید لاندې مسئولیتونو او وجایو ته جدي پاملرنه وکړي:

۱- د حکومتی وظیفو لپاره اهل او باکفایته کسان وګماري.

۲- منصب او وظیفه تکلیف او مسئولیت وګڼل شي.

۳- د مسئولینو د معاش اندازه د هغوی د کار په اندازه وي، او باید چې حکومتی کار کوونکو ته ناجایزه امتیازات ورنکړل شي.

۴- باید مسئولین له بیت المال څخه ناوړه استفاده ونکړي، د احتیاج او اړتیا پر بنسټ له بیت المال څخه په استفاده کولو کې باید د حکومتی مامورینو او عامو وګړو تر منځ کوم توپیر موجود نه وي.

۵- د طبقاتی نظام جرړې وویستل شي، او په ټولنه کې د اسلامي عدل او برابری مبداء تامین شي.

۶- د فقر او نیستۍ د مخنیوي په پروسه کې حکومت باید چې شاملې اقتصادي پروژې پیل شي، د شتمني او ثروت له منابعو څخه استفاده وشي، او د زکات او د بیت المال د نورو مالي وسیلو راپیدا کولو، دهغی ساتلو او په مستحقینو یې ویشلو ته پوره پاملرنه وشي.

۷- د بیت المال اموال او نورې مرستې پر محتاجو خلکو باندې وویشل شي، او کومک او مرسته باید د احتیاج په اساس باندې وي.

۴- خیریه ټولني او مؤسسې:

خیریه مؤسسات لکه له نوم څخه چې یې معلومېږي د اړمنو او محتاجو خلکو سره د تعاون او مرستې پر بنیاد جوړې شوي، دای هدف دی چې په ټولنه کې بیچاره وګړو ته په مالي، اقتصادي او نورو میدانونو کې خیر او ښیګڼه ورسوي.

169- وګوره: برالامان، امام مودودي، ص 32

170- آل عمران 182

171- الحل الاسلامي، يوسف القرضاوي، ص 286

د اسلام سپیڅلي دين د خیر او نسیګنې کارونه ستایلي، او پر هغې باندې یې امر کړی دی، په قرانکریم کې الله تعالی فرمایي: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ»¹⁷². او یو تر بله د نیکو په کارونو کې مرسته کوئ او د ګناه او تیري په چارو کې یو له بله مرسته مه کوئ.

او الله تعالی فرمایي: «فَاسْتَبِقُوا الخَيْرَاتِ»¹⁷³. د خیر په کارونو کې مخکیوالی وکړئ!

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ویناو او عملي نبوونو کې پدې باندې تاکید شوی چې یو مسلمان د بل بې وزله انسان د حاجت د پوره کولو لپاره هلې ځلې وکړي، چې د هغه حاجت پوره شي، همدارنګه مسئولو خلکو- یا چا ته چې حاجت لري- دهغه په وړاندې یې سفارش وکړي، په حدیث کې راغلي دي: «عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَهُ السَّائِلُ أَوْ دُوَّ الْحَاجَّةِ قَالَ: «اشْفَعُوا تُوجَرُوا، وَلَيَقْضِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيَّ لِسَانِ رَسُولِهِ مَا شَاءَ». وَقَالَ: «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا». وَقَالَ: «الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أَمَرَ بِهِ طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ»¹⁷⁴. له ابو موسی اشعري رضي الله عنه نه روایت دی وایي چې کله به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کوم سوالګر یا کوم حاجت لرونکی (د سفارش په موخه راغی) نو و به یې فرمایي: سفارش کوئ چې اجر درکول کيږي، او خامخا الله عز وجل د خپل پېغمبر پر ژبه هغه څه نافذوي د څه چې یې اراده وشي». و وې فرمایي: (امانتدار خانزاني کوم چې څه ورته امر شوی دی د نفس په خوښۍ خپل حقدار ته ورکوي یو له صدقه ورکونکو څخه دی). او په بل روایت کې ذکر شوي: «إِنَّ الْخَازِنَ الْمُسْلِمَ الْأَمِينُ الَّذِي يُنْفِذُ (وَرَبِّمَا قَالَ يُعْطِي) مَا أَمَرَ بِهِ فَيُعْطِيهِ كَامِلًا مُؤَفَّرًا طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ فَيُدْفَعُهُ إِلَى الَّذِي أَمَرَ لَهُ بِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ»¹⁷⁵. بيشکه هغه مسلمان امانتګر خزانه دار (بيت المال مسئول) له صدقه ورکونکو (یا مرسته کوونکو) څخه دی کوم چې په پوره توګه نافذوي (او یا ورکوي) د نفس په خوښۍ سره هغه چا ته چې هغې ته یې د ورکولو امر شوی دی.

زموږ د ټولني بېچاره ګۍ او فقر د منځه وړلو په پروسه کې د خیریه مؤسساتو رامنځ ته کیدل او تاسیس یو مطلوب کار ؤ، په خاصه توګه د هجرت په دیار کې چې زیاتره د عربي او خلیجي دولتونو اړونده مؤسساتې تاسیس شوې او د مهاجرینو لپاره یې د ژوند په بیلابیلو اړخونو کې زیات خدمتونه تقدیم کړل، همدارنګه په داخل د هېواد کې هم د دغسې خیریه مؤسساتو خدمتونو ته زیاته اړتیا وه، او مهال دغه هدف تر یوه حده ترسره شو.

دا یو حقیقت دی چې د ملل متحد اړونده مؤسسات یا نړیوالو مؤسساتو هم د هجرت په چاپیریال او په داخل د هېواد کې هغه مهال په پراخه اندازې مرستې وکړي، همداراز د عربي او ځینې کفري هېوادونو لخوا ځینې تمویل کیدونکي مؤسسات چې د هغوی له جملې څخه یې یو شمېر د ځانګړو هدفونو د لاس ته راوړنې لپاره تاسیس شوې وې او د کلیساو د نړیوال کونسل لخوا یې اداره کیدله چې زموږ مسلمانو هېوادوالو ته یې د ګټې په نسبت تاوان زیات ؤ.¹⁷⁶

د موجوده حکومت له راتګ سره سم چې زموږ پر هېواد باندې د شګو غوندې د پیسو باران وشو، او د ټولني د بیلابیلو ډګرونو د بیا رغاونې لپاره بې شمېره مرستې ځانګړې شوې، نو د دغسې مرستو او پیسو د اورښت په مهال د دولتي یا نړیوالو مؤسساتو ترڅنګ محلي مؤسساتې هم جوړې شوې، آن چې ځینې دغسې مؤسساتې او دې ته ورته شرکتونه به له رئیس او ورسره یو بکسګوتې څخه عبارت ؤ، ترڅو له نړیوالو او لویو مؤسساتو او یا له حکومت څخه د یوې خاصې پروژې په نوم پېسې واخلي، له هغې وروسته څه د لوی مؤسساتې مامورینو او یا حکومتی مامورینو ته ورکړي او څه یې په خپل جیب کې واچوي، او یوه ډېره کمه برخه یې اصلي موخې ته ورسوي.

172 المائدة ۲

173 المائدة ۴۸

174 مسند احمد

175 - صحيح مسلم ، كتاب الزكاة ،، باب اجر الخازن الأمين

176 پدې اړه زموږ بله لیکنه: (د افغانانو ترمنځ د مسیحیت په نامه فتنه او د هغې مخنیوی ص ۳۰) وګوره.

نو ایا د مؤسساتو کارمندانو کله هم د اتصور کړې او یا به یې وکړي چې دغه او هغه پیسې ټولې د ملت او بیت المال دي، او هر ډول ناوړه او ناجایزه تصرف پکې په بیت المال کې له ناوړه تصرف څخه کم نه دی، او د بیت المال یوه پیسه چې هم څوک خوري، نو له عادي حرام خورۍ څخه یې سزا زیاته ده، نو معنی دا چې اور به خوري، او د الهي عدل په غوښتنه یې سزا اور ته داخلیدل دي.

په هېواد کې مؤسسات هغه وخت د خلکو او د حکومتی چارواکو د اعتراضاتو او نیوکو لاندې راغلل چې د ملت مال یې خپل مال وگرځولو، سره لدې چې د نوي حکومت ځینو چارواکو به په مسلسلله توگه پر مؤسساتو باندې نیوکې کولې او د هغوی درغلۍ به یې په گوته کولې، خو پدې میدان کې هیڅ کوم اصلاحات رامنځ ته نه شول. کله چې بناغلی رمضان بشر دوست د پلان وزیر وټاکل شو، نو په خپل پومبني کانفرنس کې یې وویل: مؤسسات د کارونو پر ځای پیسې خپلو جیبونو کې اچوي، نو د دې سخته اړتیا ده چې د نړیوالو تصفیه حساب کمپنیو په ذریعه د هغوی د حساباتو تصفیه وکړل شي ترڅو اصل حقیقت معلوم شي.¹⁷⁷

له مؤسساتو سره دغسې او هغسې غوښتنې چې په کراتو او مراتو له حکومتی چارواکو او حکومتی مقاماتو څخه وشوې، هیڅ مثبت ځواب ورته ونه ویل شو، پدې معنی چې د حکومت لخوا داسې کومه اداره او ارگان رامنځ ته نه شو ترڅو له مؤسساتو سره محاسبه وکړي. او هغه ځینې حکومتی وزارتونه لکه د اقتصاد وزارت، د پلان وزارت او د هغې اړونده ادارې پدې ونه توانیدلې چې د مؤسساتو د درغلیو مخه ونیسي، بلکې په ډیرو حالاتو کې د اړونده ادارو او د هغوی د ځینو اشخاصو له پلوه له مؤسساتو سره معامله گري او سازشونه وشول، او هغه پیسې چې د هېواد د بیارغاونې پروژو لپاره له بهر نه رالیږل شوې وې، زیاتره یې لومړی د مؤسساتو د بهرنیو کارمندانو، داخلي رئیسانو او مامورینو، او د مؤسساتو په غیرو اړینو لگښتونو کې ولگیدې، چې اصلي موخې او هدف ته پاتې شونې او کم لگښت پاتې شو. تاسې څه فکر کوئ هغه بودیجې چې حکومت او مؤسساتو ته د افغانستان د بیارغاونې او آبادۍ لپاره ورکړل شوي دي، ایا د دې هېواد بشپړې او مکملې رغاونې لپاره کافي نه وئ؟

د الله تعالی محاسبه را په یاد کړئ!

ای هغو مسلمانو وگړو چې د ملت او ولس موجوده او حاضرې بودیجې او پېسې مو د خپلو ځانونو د عیش او عشرت لپاره په ناجایزو لارو سره جمع کړي، او یا مو راروانو نسلونو ته ذخیره کړې وې، مهربانې وکړئ د الله تعالی نه د وېرې او په هغه لویه ورځ د حساب کې د محاسبې او بیا د عذاب او جزاگانو په ریاډولو سره یې بیرته بیت المال ته وسپارئ!

ایا پدې حیثیت سره چې تاسې مسلمانان یاست، په مؤمن به شیانو ایمان لرې او په ورځ د آخرت او حساب او کتاب هم باور لرې او دا خبره درته معلومه ده چې کومو کسانو په دنیا کې ظلمونه کړي وي او دخلکو حقونه یې اخستي وي د آخرت له مسئولیت نه د خلاصون لار یې داده چې په اخلاص او صفا (نصوح) توبه وباسي؛ دا ځکه چې له حقوق العباد څخه په توبه ویستلو کې د توبې یو شرط دا هم دی چې حق خپل حقدار ته وسپاري، او یا ورڅخه معافي وغواړي.

او که یو چا داسې مال او دارائی ترلاسه کړي وي چې ټاکلې خاوند نه لري، بلکې د ولسونو او ټولنو شریکه دارایی او د بیت المال وي، نو باید چې هغې ته یې ور وگرځوي او که بیت المال موجود نه وي، باید چې په عامه کارونو لکه د سرحداتو د بندولو، لارو جوړولو، او داسې نورو خیریه او عام المنفعت چارو کې یې ولگوي. د دین علماو ویلي دي چې د مسلمانانو د حاکم او بادشاه دا فرض دي چې کله په غصب او ناجائزه طریقه سره لاس ته راوړل شوي مال او شتمنی خاوندان وپیژندل شي غاصبین پدې مکلف کړي چې خپلو خاوندانو ته یې وروسپاري او که خاوندان او د هغوی وارثان نه وي، نو باید چې د توبې ویستلو سره سره یې د مسلمانانو په عامو مصالحو کې ولگوي.¹⁷⁸

يو مسلمان بايد پدې باندي پوخ باور (يقين ولري) چې الله تعالى به په قيامت کې د ذرې ذرې عمل حساب کوي، الله تعالى فرمايي: (وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴿١٧٩﴾) او کيږدو به تلې د انصاف، په ورځ د قيامت (د خلکو لپاره) نو ظلم به ونه کړای شي پر هيڅ نفس د هيڅ شي، اگر که وي دغه عمل په اندازه ديوي دانې د وري (يا سپيلني) چې پدغه اندازه عمل به هم راوړو او مونږ د حساب لپاره کافي يو. او فرمايي: (يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿١٨١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿١٨٢﴾) پدغه ورځ به وگرځي (له قبرونو) مختلفي ډلې او په مختلفو شکلونو سره ددې لپاره چې خپل عملونه ورته وښودل شي، نو پس چا چې د ذرې په اندازه د خیر کار کړی وي، بدله به يې وويني او چا چې د ذرې په اندازه بد کار کړی وي، سزاء به يې وويني.

يو مسلمان بايد د مالي حقونو په باب کې د رسول الله صلى الله عليه دغه وينا د سترگو په وړاندې او نصب العين وگرځوي چې: (لَا يَرْبُو لَحْمٌ نَبَتٌ مِنْ سُنْحَتٍ إِلَّا كَانَتِ النَّارُ أَوْلَىٰ بِهِ) 181 نه رالويږي کومه غوښه (د بدن) په حرام مال سره مگر دا چې دوزخ ورته ښه لايق دی (چې پکې وسوځي). الله تعالى دې ټولو مسلمانانو ته دا توفيق ورکړي چې په دنيا کې د خلکو له حقونو ځانونه فارغ کړي، ترڅو د آخرت له اور او عذاب نه بچ شي!

د کارونو د سمون په موخه:

د دې لپاره چې مټوسسات د هېواد د فقر وړلو او بېچارگۍ مهار کولو په پروسه کې خپل لازم او مطلوب کردار اداء کړي، پدې باب کې دا لاندې وړانديزونه او مشورې قابل دغور دي:

١ - د افغاني ټولني د فقر د مخنيوي په لار کې بايد د مټوسساتو تر منځ همغږي، تفاهم، او تعاون موجود وي، چې يو بل ته د تجربو او مهارتونو په نقلولو کې دريغ ونه کړي، يو بل رهنمائي او لارښوونه وکړي، او د پروژې پلې کولو او د کارونو په ترسره کولو کې يو له بله تعاون او مرسته وکړي، چې د دې په نتيجه کې به له يوه پلوه کارونه په سمه طريقه ترسره شي، او له بل پلوه به مرستې زياتوارو خلکو ته ورسېږي او زيات محروم خلک به له مرستو څخه برخمن شي.

٢ - خيرييه مټوسسات بايد د کارونو او پروژو راپورونو او ارزونو ته ځانگړې پاملرنه وکړي. داسې راپورونه چې د مرستو په څرنگوالي، د گټه اخستونکو په اړه معلومات او نورو اړونده معلوماتو باندي مشتمل وي. همدارنگه وخت په وخت يې د کارونو ارزونه شوي وي، د پروژو په تطبيق کې د ستونزو راپيدا کيدل، د هغې د حلال لارې چارې، د گټه اخستونکو رضایت، اړونده تخنيکي مسایل او داسې نور شتون ولري، او بيا دغسې معلومات په مسلسل توگه د مټوسساتو تر منځ تبادله شي.

٣ - مټوسسات بايد د ټولني د مستحقو وگړو سره د مرستې او کومک له لارې په هغوی کې دکار او کسب احساس هم پياوړی کړي، هغوی ته دا فکر وکړي چې هر وخت د بل په تمه نه اوسي، بلکې په خپله هم د حلال کار او کسب تلاش وکړي او د خپل لاس گټې ته ترجيح ورکړي.

٤ - ځيني وطني او محلي مټوسسات د دې هڅه وکړي چې په داخل او بهر د هېواد کې له خپلو هېوادوالو لازمي مرستې راټولې کړي، او په اړو خلکو يې وويشي، يا پداسې پروژو باندي فکر وکړي چې د هېواد او ټولني شمتن وگړي يې تمویل کولی شي مثلاً د تعليم او تربيتي په برخه کې د قرآن کریم د زده کړې حلقو تاسيس، د ټولنيزو خدماتو په برخه کې د يتيمانو کفالت، د حرفوي زده کړو مرکزونه تاسيسول او داسې نور.

179 - الانبياء ٤٧

180 - الزلزال ٦ - ٨

181 - سنن الترمذي

۵- ځینې محلي مټوسسات باید د هغو وگړو لپاره چې کار نه شي موندلی داسې صنعتي یا زراعتي وړې وړې پروژې قایمې کړي چې هغوی پکې په کار باندې مشغول کړای شي، او که پدې لار کې د ځینو نړیوالو مټوسسو څخه پور اخستنې ته اړتیا وي، نو باید چې له سود سره یې وانخلي او نه په هېواد او ټولنه کې د سود رایجولو لپاره کومه اراده او حرکت ولري او که داسې وشي، نو د گټې پر ځای به یې تاوان زیات او دالله تعالی او دهغه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له طرفه د جنگ اعلان مورد به وگرځي.

۵ - د علمي او مصلحو شخصیتونو هلو ځلو ته اړتیا:

دالله تعالی حمد او شکر دی چې مور په خپله ټولنه او هېواد کې زیات شمېر دیني یوهان او یو شمېر مصلح خلک لرو، کوم چې د هېواد او ټولنې د نجات لپاره په بیلابیلو هلو ځلو بوخت دي. پدې ځای کې مور د هغوی پاملرنه - د نورو ناخوالو دمخنیوي او منځ وړلو ترڅنګ - په هېواد کې د خیانتونو، درغلیو او ظلمونو قضایاؤ ته هم راگرځوو، چې د خپلو برنامو د لومړیتوب په جدول کې دغه مسئولیت ته هم ځای ورکړي. همدارنګه دیني علماو او مصلحو شخصیتونو ته مو دا وړاندیز دی چې د خپلو اصلاحي موضوعاتو په لړ لیک کې دا لاندې نقاط هم ورا ضافه کړي:

لومړی: د حاکمانو او چارو واکو محاسبه کول:

د ولس چارو ته پاملرنه کول او هغه اداره کول د یو حاکم اساسي دنده او وظیفه ده، چې د هغې ټاکل د همدې موخې لپاره دي، نو چې کله هم یو مشر او حاکم په دې مسئولیت کې کوتاهي وکړي، محاسبه کول یې فرض دي او اسلامي شریعت دمحاسبې دغه حق مسلمانانو ته ورکړی دی، او حکم یې فرض کفایي دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «سَيَكُونُ أَمْرَاءُ فَتَعْرِفُونَ وَتَتَكْرَهُونَ، فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءًا، وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِيمًا، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا: أَفَلَا نَقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا، مَا صَلَّوْا»¹⁸² ژر دی داسې امیران به وي چې د هغوی څه کارونه بنه او څه بد وگنئ، نو که چا د هغو بد کار وپیژانده (چې بد دی او په زړه کې یې بدوگانه او د منع کولو وس یې نه و) هغه له مواخذي خلاص شو او که چا د هغې بد کار منع وکړه، نو پر حق یې راتګ وکړ او سالم پاتې شو، خو هغه څوک چې د هغو پر بد کار باندې خوښ شي او متابعت یې وکړي (هغه به مواخذه کېږي) صحابه و وویل: ایا له هغوی سره جنگ نه کوو؟ هغه و فرمایلي: ترڅو چې لمونځ کوي نو جنگ ورسره مه کوئ.

پدې حدیث کې د حاکمانو د محاسبې حکم ذکر شوی. نو کله چې هغو بد کار وکړي، باید چې رعیت یې منع کړي او په دې عمل کې ټول مسلمانان شامل دي، خو د علماو او توانمندو وگړو مسئولیت زیات دی او که هیڅوک دا عمل (فرض کفایي) ترسره نه کړي، نو ټول ولس گنهگار او ملامته گرځي.

عن عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: دَعَانَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعَنَا، فَقَالَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا: عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا، وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا، وَأَثَرَةِ عَلَيْنَا، وَأَنْ لَا نُنَارِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ، إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا، عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ.¹⁸³ له عباد بن صامت رضي الله عنه څخه نقل شوي هغه وايي: مونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راوغوښتو او بیعت مو ورسره وکړ (وايي) هغه څه چې له مور څخه یې ورباندې بیعت واخیست: دا چې د خوښۍ او پریشانۍ (یا بد گنلو) آسانۍ او سختۍ ټولو حالاتو کې له هغه څخه واورو، او د هغه پیروي وکړو، او پدې سره چې یو چا ته پر مور باندې ترجیح ورکول کېږي (څه اعتراض ونکړو) او دا چې د یو حاکم امر ونه غورزو، مگر کله چې ورڅخه ښکاره کفر ولیدل شي چې په هغې کې تاسې ته دالله له طرفه کوم دلیل وي

دا حدیث پدې دلالت کوي چې د حاکمانو او مشرانو محاسبه پر مسلمانانو باندې فرض ده، که څه هم هغه د جنگ له لارې وي؛ دا ځکه چې په دغه حالت کې اسلحه راخستل د امت او ولس د تنفیذي قوت (سلطان الأمة) د دفاع لپاره وي، او د دې لپاره چې واکمني د شریعت وي، نه د اشخاصو.

182 . مسلم

183 . البخاري

رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي: «أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ عَدْلٌ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ».¹⁸⁴ د ظالم پاچا په وړاندې د عدل او حق خبره کول بهترين جهاد دی. نو پدې حدیث شریف کې د ظالم بادشاه او حاکم په مقابل کې حق ویلو ته بهترين جهاد ویل شوی دی، نو لکه څرنګه چې ظلم حرام دی او د هغې منع کول فرض دي، همداراز د هر حرام کار لري کول او منع کول لازم او فرض دي چې ولس او رعیت به ورڅخه سکوت نه کوي. همدارنګه هر هغه تصرف چې د شریعت د نافذولو او د عدل د قایمولو په قضیه کې سلبي اغیز لري، باید چې رعیت پکې چوپیتیا اختیار نه کړي، بلکې حاکم او امیر ورته متوجه کړي.¹⁸⁵

دویم: چارواکی د ولس په وړاندې د مزدور او خادم حیثیت لري:

نو په حکومت، مؤسسه او یا په عام المنفعت پروژه کې رئیس یا مامور د یو خادم او مزدور حیثیت لري. په یو روایت کې ذکر شوي (ابومسلم الخولاني رحمه الله- چې د لوړې مرتبې تابعي دی- د معاویه رضي الله عنه مجلس ته راغی او داسې سلام یې واچولو: «السلام عليك أيها الأمير! سلام دي وي پر تا باندې ای اجیر او خادمه!» په مجلس کې ناستو خلکو وویل: داسی ووايه: «السلام عليك أيها الأمير! پر تا دي سلام وي ای امیر او مشره!» نو هغه دویم او دریم ځل همغه اولنی سلام تکرارولو، او د مجلس خلکو به ورته د سلام دغه نور الفاظ وربادول، چې معاویه رضي الله عنه د مجلس خلکو ته وویل: تاسې ابومسلم پر خپلې وینا باندې پریرئ هغه چې څه وایې د علم او پوهې پر اساس یې وایې. بیا ابومسلم رحمه الله معاویه رضي الله عنه مخاطب کړ او ورته یې وویل: «إِنَّمَا أَنْتَ أَجِيرٌ اسْتَأْجَرَكَ رَبُّ هَذِهِ الْعَمَلِ لِرِعَائَتِهَا؛ فَإِنَّ أَنْتَ هُنْتُ جَرِيهَا، وَدَاوَيْتَ مَرْضَاهَا، وَحَبَسْتَ أَوْلَاهَا عَلَى أَخْرَاهَا: وَقَكَ سَيِّدَهَا أَجْرَكَ، وَإِنَّ أَنْتَ لَمْ تَهْنَأْ جَرِيهَا وَلَمْ تَدَاوِ مَرْضَاهَا؛ وَلَمْ تَحْبَسْ أَوْلَاهَا عَلَى أَخْرَاهَا عَقَبِكَ سَيِّدَهَا».¹⁸⁶ بیشکه ته یو مزدور یې چې د دې رمی (انسانی رعیت) څښتن (پالونکي ذات) دهغې د څړولو (پالنې) لپاره ټاکلی یې، که ته د دې (رمی له ګډو او بوزو) څخه کومه پمنه غوره کړې او د کومې رنځورې درملنه وکړې لومړنۍ او وروستنۍ یې سره راغوندي کړې، نو د هغې مالک به یې پوره اجر درکړي، او که ته یې پمنه غوره نه کړې، او د رنځورې علاج یې ونه کړې، او نه یې لومړنۍ او وروستنۍ سره رايوځای کړې، نو د هغې څښتن به سزا درکړي.

درېیم: چارواکی او مسئول د مسافرو د خزانچي په څیر دی:

یو سړي دویم خلیفه عمر رضي الله عنه ته وویل: ای د مسلمانانو امیره! که د بیت المال له مصرف څخه پر ځان (او کورنۍ) باندې یو څه پراخوالی راوړې، نو دا به ښه وي، هغه په ځواب کې وویل: ایا ته پوهه یې چې زما او د دې خلکو (رعیت) مثال څه دی؟ زما او ددوی مثال داسې دی چې یوه ډله مسافر خلک یو ځای سفر کوي، نو خپل مالونه او د سفر تونښې راټولې کړي او له خپل منځ نه یې یو چا ته وسپاري، ترڅو یې پر دوی باندې خرچ کوي، نو ایا دغه سړي ته دا روا ده چې د هغوی له مالونو څخه ځان ته زیات واخلي او خپل ځان ته پر هغوی باندې ترجیح ورکړي؟¹⁸⁷

څلورم: ماموریت او مسئولیت باید چې بیگار ونه ګڼل شي:

د خلکو دعامة کارونو مامور او مسئول چې کوم معاش اخلي پدې اساس یې اخلي چې خلکو ته به اړونده خدمت تقدیموي، خپل کار او وظیفه به بیگار او یو اضافي شی نه ګڼي، او که داسې وکړي او خپل مسئولیت په سمه توګه اداء نکړي، نو په بیت المال کې له خیانت کونکو به وګرځي، او پدې طریقه به د ماموریت معاش ورته حرام وګرځي.

پنځم: یو مسئول او مامور باید د مسئولیت احساس ولري:

کله چې یو مامور او مسئول په کارونو کې د مسئولیت احساس نه کوي، د خلکو خدمت په سهې توګه نه شي ترسره کیدلای، نو هغه باید چې د خپلې وظیفې او مسئولیت په اړه بې احساسه نه وي، باید چې دغه مسئولیت او مکلفیت له شخصي کار وبار څخه پورته وګڼي، او لکه څرنګه چې یو څوک په خپل شخصي کارو بار کې ورځ په ورځ د پرمختګ کوښښ کوي، نو پدغسې عامه ماموریت کې هم باید چې د یو مامور او مسئول هڅه او

¹⁸⁴ . جامع الترمذي

¹⁸⁵ . د (قواعد نظام الحكم في الاسلام، الخالدي) کتاب، لنډيز او ژباړه، محصل غازي زاده.

¹⁸⁶ . السياسة الشرعية في اصلاح الراعي و الرعية، شيخ الاسلام ابن تيمية، ص 9

¹⁸⁷ . د مخکنی مرجع 25 مخ .

کونښن زیات وي، ترڅو یې خلکو ته گټه ورسېږي، او بیت المال له تاوان او نقصان څخه بچ کړي، او دغسې کړنلاره هغه کارمندان تعقیولی شي چې د کارتوانايي ولري، امین وي، له الله تعالی څخه ویره او خوف لري. الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنْ آسْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾¹⁸⁸ بیشکه غوره د هر هغه چا چې تا په مزدوری ونيو همدا قوي او امانتدار دی.

نو باید چې حکومتي ادارې او د بیت المال اړونده ارگانونه په وظیفو باندې توانمن او امانتدار خلک وگماري، چې پر مسئولیت باندې په گمارلو کې دا دوه معیاري او اساسي صفتونه (قوت او امانتداري) دي، په نني وخت کې په کار باندې په توانمندی کې تخصص او مسلک هم داخلېږي، او په امانتدارۍ کې د امانت صفت چې ضد یې خیانت دی، که یو سړي هر څومره مسلکي وي، خو امین نه وي، نو بیا هم د وظیفې لپاره وړ نه دی، او که امین وي، خو د کار اهلیت نه لري، نو بیا هم مناسب نه دی.

له بده مرغه موږ په اداراتو کې د دې دواړو اړخونو له نیگرتیاو سره مخ یو، پدې معنی چې ځینې چارواکي یا مامورین د کار وړتیا نه لري، او ځینې نور یې بیا امینان نه دي، آن تردې چې په شرعیاتو کې متخصص چارواکي د ملت د پیسو او دارایانو په چور کولو او درغلۍ کولو کې تورن شول، نو کله چې دغسې خلکو سموالی به پرته له الهي خوف نه پر بل څه باندې وشي، نو باید چې هېواد او ملت سره بې وفائي کوي. نو ایا ددغسې خلکو سموالی به پرته له الهي خوف نه پر بل څه باندې وشي، نو باید چې واقعي مصلح خلک د دې لوی مصیبت په درملنه کې فکر وکړي، او د الهي خوف او وېرې داسې نسخه پکې وکاروي چې له امله یې اصلاح او یا د ملت له سر نه لري او گوښه کړای شي.

شپږم: د چارواکو او مامورینو د اصلاح په موخه:

د دې لپاره چې یو مامور خپل مسئولیت په سمه طریقه ترسره کوي، له خیانت نه ځان وساتي، او په امانتدارۍ سره خپل کارونه سر ته ورسوي، باید چې د خیانت، رشوت او د هغې اړونده کارونو څخه د منع کولو ترڅنګ هغوی په سمه طریقه د لمانځه اداء کولو ته متوجه کړای شي.

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وايي «د یو مسئول او چارواکي لپاره په ځانگړې توگه او د یو عام مسلمان لپاره په عامه توگه د یو کار د ترسره کولو لپاره ډېر مدد کوونکی څیز اخلاص لرل او په الله باندې توکل کول دی او دا هله منځ ته راځي چې څوک د بدن او زړه په حضور سره د لمانځه ساتنه او حفاظت کوي. دویم خلیفه عمر رضي الله عنه به خپلو والیانو او مامورینو ته پخپلو فرمانونو او لیکنو کې د لمانځه د ساتنې سپارښنه کوله، او دا به یې ویل چې زما په نزد ستاسې پورې په اړونده کارونو کې له ټولو څخه مهم کار لمونځ دی، څوک چې د لمانځه ساتنه وکړي، نو د خپل دین (او منصب او مسئولیت) ساتنه به هم وکړي او که څوک د لمانځه ساتنه نه کوي، نو نور وکارونو (او مسئولیتونو) ته به د هغه نه ساتل او ضایع کول زیات وي.»

همداراز د یو چارواکي د باطن او ظاهر د دواړو د اصلاح کونښن وشي، د مسئولیت اړونده مسایلو باندې پوهه شي، د رشوت او درغلیو اړونده وعیدات ورته بیان شي همداراز د ډالۍ (تحفی) حکم ورته څرگند شي، چې د مامور او د چارواکي ډالۍ قبولول هم په رشوت کې داخل ده چې دغه حکم زموږ په سپیڅلي شریعت کې د لمر په څیر روښانه دی.¹⁸⁹

اووم خپر کی

په هېواد کې د عدل او انصاف تامینول

په امتونو او ولسونو کې د الله تعالی یو سنت او طریقه دا هم ده چې پرته له عدل او انصاف څخه آرامي او استقرار نشته؛ دا ځکه چې عدل د الله تعالی هغه برابره تله ده چې هیڅ کمی او زیاتۍ پکې نشته او پر همدې باندې په نړۍ کې استقرار او آرامي راځي. الله تعالی ځمکه او اسمان په عدل باندې او درولي دي، الله تعالی فرمایي: « وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾ »¹⁹⁰ الله تعالی اسمان پورته کړی دی او په ځمکه کې یې تله (د عدل قاعده) ایښې ده، ترڅو تاسې په تله کې تیری او بې عدالتي ونکړئ.¹⁹¹

په تفسیر کابلې کې ذکر شوي: له اسمان څخه واخله ترځمکې او د دوی ترمنځ چې کوم کائنات دي الله تعالی پدې هر څیز کې د خپل حقانیت دلایل، عدالت او مساوات قائم کړي او ایښې دی او په اعلی درجه پکې توازن او تناسب ساتي. که په کائناتو کې د حق او عدل ساتنه نه وي، نو د نړۍ او نړیوالو او گردو کائناتو دا ټول نظام اوساتنه او انضباط به سره ګډوډ شوی وای؛ نو ځکه پرمونږ باندې هم لازم دي چې د عدالت او حقانیت په لارې سم او برابر لارې او پرهغې باندې مستقیم او وسو. د عدل او انصاف تلې ته هیڅ هسکوالی او ټیټوالی ورنه کړو. او نه پر چا باندې تجاوز او تیری وکړو.¹⁹²

۱ - پرته له عدالتو یو نظام نه پایي:

لکه څرنګه چې په دنیا کې په فردي توګه یو انسان ته د ظلم او تیري سزا رسیږي په همدې توګه ټولني هم د ټولنیزو ظلمونو او تیریو په سبب له ستونزو او مصیبتونو سره مخ کیږي. او ددې برعکس عدل او انصاف داسې صفتونه دي چې د ټولني د استقرار او آرامۍ تضمین کوي، شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وايي: «په دنیا کې د خلکو چارې په عدل او انصاف سره سمیږي، که څه هم عدل کوونکي په بیلابیلو ګناهونو کې اخته وي. او په حقونو کې ظلم کول د ټولني استقرار ته تاوان رسوي. ظالم خلک که څه هم نور ګناهونه ونه لري، خو د ټولني د ګډوډۍ لپاره یې دغه کار کافي دی لکه څرنګه چې ویل شوي دي: «إِنَّ اللَّهَ يَقِيمُ الدَّوْلَةَ الْعَادِلَةَ وَإِنْ كَانَتْ كَافِرَةً، وَلَا يَقِيمُ الظَّالِمَةَ وَإِنْ كَانَتْ مُسْلِمَةً» الله تعالی عادل حکومت ودروي او پاتې کوي که څه هم کافروي او ظالم دولت ښکاري که څه هم د مسلمانانو وي. او ویل شوي دي: «الدنيا تدوم مع العدل والكفر، ولا تدوم مع الظلم والإسلام» دنیا له عدل او کفر سره پایښت او دوام لري، خو د ظلم او اسلام سره دوام نشي کولای. او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرَ أَنْ يُعْجَلَ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةُ فِي الدُّنْيَا- مَعَ مَا يَدَّخِرُ لَهُ فِي الآخِرَةِ- مِنْ قَطِيعَةِ الرَّحْمِ وَالْبُغْيِ».¹⁹³ له تیري او خپلوۍ پرې کولو پرته بله داسې ښه لایقه ګناه نشته چې کوونکي ته یې په دنیا کې په ډېره بېړه سزا ورکړل شي، پرته له خپلوۍ پرې کولو او تیري څخه.

نو معلومه شوه چې تیری او ظلم کول انسان له دنیاوي عذاب سره مخ کوي، که څه هم په آخرت کې وښل شي او د مهربانۍ وړ وګرځول شي؛ دا ځکه چې عدل د هر شي نظم ساتونکی او بنسټ دی. کله چې په کومه ټولنه کې دنیاوي چارې په عدل سره بناء وي نو پایښت لري، که څه هم دغسې خلک په آخرت کې کومه برخه ونه لري. او په کومه ټولنه

¹⁹⁰ الرحمن ۷-۸

¹⁹¹ وګوره: الذریعة إلى مکارم الشریعة، الراغب الأصفهاني، ص ۸۳

¹⁹² تفسیر کابلې ۲/۱۳۰۳-۱۳۰۴

¹⁹³ سنن الترمذی..

کې چې دنیاوي چاری په عدل او انصاف سره نه ترسره کېږي، نو هغه ټولنه بیا پایښت نشي لرلای، که څه هم خلك یې د هغه ایمان لرونکې وي په کوم باندې چې د آخرت ښه اجر (او له همیشني اور څخه نجات) مرتب دی.¹⁹⁴

بدرالدین ابن جماعة رحمه الله د هغو حقوقو له جملې څخه چې رعیت یې پر بادشاه باندې لري لسم حق د هغوی ترمنځ د عدل رایجول ښودلي دي، هغه وايي: «باید چې مسلمان بادشاه پخپل حکومت او پخپلو ټولو چارو کې عدل وکړي؛ ځکه چې الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ یقیناً چې الله تاسې ته پر عدل او ښیښه کولو باندې امر کوي.

او فرمایي: «وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا».¹⁹⁵ او کله چې تاسې وینا کوئ، نو په عدل او انصاف سره یې وکړئ.

او د حکمت په خبرو کې راغلي دي: د بادشاه عدل کول د رعیت لپاره ژوندون او د باچاهي روح دی، او کله چې په بدن کې روح نه وي هغه نه پاتې کېږي. نو هغه چا ته چې الله تعالی پرخپلو بندگانو باندې حکومت ورکړی وي او له خپلو وطنونو څخه یې ورته د کوم وطن او هیواد واک ورکړی وي، ورباندې لازم او فرض دي چې د خپل اعتماد بنسټ او د کارونو تهداب عدل وگرځوي؛ دا ځکه چې په عدل او انصاف کې د بندگانو گټې پرتې دي او د هغې په واسطه وطنونه آبادیږي».¹⁹⁶

تاریخ دا حقیقت ثابت کړی دی چې ظلم او په حقونو کې تیري کول د ټولني د پایښت علت او لامل نه، بلکې د هغې د منځه تللو او گډوډیو لامل گرځي، پدې اړه یونانمتو تاریخ پوه امام ابن خلدون رحمه الله پخپله مقدمه کې پدې نامه یو عنوان لیکلی دی چې (الظلم مؤذن بخراب العمران- تیري او ظلم د آبادۍ د وړاندو اعلانونکي دی). او بیا د تاریخي پېښو او د انساني ټولني د واقعیتونو پر اساس یې د نوموړې موضوع تحلیل او څیړنه کړې ده.¹⁹⁷

استاد یوسف قرضاوي صاحب وايي: «د قومونو د پناکیدلو، کمزوري کیدو، د هغوی د تاریخي کارنامو د نه ترسره کیدو او وروسته پاتې کیدو ترشاه څه پټ اسباب او علتونه موجود دي، کوم چې قرآني نصوصو رابرسیره کړي دي. قران کریم د داسې قومونو له منځه وړلو څخه په دمار (ړنگول) او هلاک (تباهی) سره تعبیر کوي. او دا یې په زغرده ویلي دي چې د داسې قومونو د تباهی او زوال لاملونه د هغوی د بدچلند په وجه برابر شول، نه دا چې پر هغوی باندې الله تعالی زور او جبر کړی دی. دا یو حقیقت دی چې د هغوی له منځه تلل د هغوی د کړو وړو په نتیجه کې رامنځ ته کېږي لکه: ظلم، د عدل نشتوالی، په ټولنه کې درغلي او خیانت خپریدل، په ناجایزه سره د خلکو حقونه خوړل او د شتمنو وگړو غریبو وگړو لره په سپکه کتل. قران کریم دا څرگنده کړی ده چې د داسې ولسونو او ټولنو کې د تباهی اسباب یې پخپله برابر کړي دي تباهي حتمي ده (ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامًا لِلْعَبِيدِ) .¹⁹⁸ دغه تباهي او عذاب په سبب د هغه چې ستاسې لاسونو وړاندې لیرلي و او بیشکه چې الله پر بندگانو باندې ظلم کوونکي نه دی.¹⁹⁹

امام مودودي رحمه الله په خپله یوه لیکنه کې د دې څرگندونه کوي چې کله په یوه ټولنه کې د خلکو ترمنځ په حقوقي مسائلو کې توپیر او امتیازي سلوک کېږي او د ظالمانه طبقاتي نظام د رامنځ ته کیدلو لپاره لاره هوارېږي، نو لداسې ټولني څخه عدل او انصاف کډه کوي او له بیلابیلو بربادیو او تباهیو سره مخ کېږي، هغه وايي: «له دنیا څخه عدل او انصاف څنگه ولاړ؟ ځواب دادی: کله چې حاکمي طبقې (بادشاهانو، امیرانو، پیرانو، او شتمنو وگړو) په ټولنه کې

194- الأمر بالمعروف والنهي عن المنکر، شیخ الإسلام ابن تیمیه: ص ۲۷-۲۸

195- الانعام ۱۵۲

196- تحرير الاحكام في تدبير اهل الاسلام، للامام بدر الدين بن جماعة، ص ۶۹

197- وگوره: مقدمة ابن خلدون ص ۲۸۶-۲۸۷

198- آل عمران ۱۸۲

199- وگوره: الحل الاسلامي، يوسف القرضاوي ص ۲۸۶

ناوړه تصرفات وکړل، په معیشت کې یې ځانونو ته امتیازات ورکړل، د عامو خلکو حقوق یې تلف کړل او په ټولنه کې وضعي قوانین رامنځ ته شول، نو له ټولني څخه انصاف او عدل کډه وکړه او همدردی پکې ختمه شوه.²⁰⁰

د ظلم، او بې انصافی برخلاف کله چې په ځمکه کې عدل رایج وي، یو پر بل باندې زیاتې نه کیږي او نه د خلکو حقونه پیمالیږي، نو خلک له ډاډمن ژوند سره مخ کیږي، په روزی کې یې پراخي راځي او په میوو او غلو کې یې برکت اچول کیږي لکه څرنګه چې امام احمد بن حنبل رحمه الله په خپل کتاب (مسند) کې د یوحديث په ضمن کې یادونه کړې «د بنو امیه د خلافت په زمانه کې د حکومت په خزانه (ګډام) کې څه غنم وموندل شو، چې د کجوري زړې په اندازه غټه و، یوه کخوره کې ساتل شوي و داسې ورسره لیکل شوي و: دا هغه څه دي چې د عدل په زمانه کې رازرغونه کیدل».²⁰¹

او کله چې د ظالمانو بدکارانو او ځاننانو څخه ځمکه پاکه شي، نو الله تعالیٰ به خپلو بندګانو ته یو بنده (مهدي علیه السلام) راولیږي، ترڅو ځمکه له عدل څخه داسې ډکه کړي لکه څرنګه چې له هغه مخکې په ظلم او تیري ډکه شوی وي.²⁰² هغه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم له نسب څخه وي. همدا راز له هغه وروسته به د عیسیٰ علیه الصلاة والسلام د راتګ په زمانه کې هم ځمکه خپل برکتونه او گټې رابرسیره کړي او دغه مهال به یو ټولی خلک له یو انار څخه خوراک کوي او هغه به ورته کافي کیږي. د لنګې اوبنې شیدې به یوې لوی ډلې خلکو ته کفایت کوي.²⁰³ په ځمکه کې به داسې برکتونه ځکه راپیدا کیږي چې دغه مهال به له ګناهونو، شرک، کفر او ظلم څخه پاکه وي.²⁰⁴

۲- بې له اسلامي عدالت بل عدالت نشته:

که دیموکراتان، یا د پانګوال نظام او د اشتراکي نظام پلویان او پیروان د دې دعوې کوي چې پدغې نظامونو کې عدل دی، حریت، آزادي او مساوات دي، نو موږ پدې کلک باور او عقیده لرو چې د عدل او انصاف راتلل پرته د شریعت له واکمنۍ ناشوني دي، او د امت لپاره د هوساینې او پرمختګ ژوند بې له اسلامه نه شي راتللی، کله چې مسلمانانو اسلامي خلافت او اسلامي نظام درلود، نو له عدالت، انصاف، امن او هوساینې څخه برخمن و.

الله تعالیٰ فرمایي: ((إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا))²⁰⁵.

بیشکه چې الله تعالیٰ تاسې ته دا امر کوي چې امانتونه یې خپلو څښتنانو ته وسپارئ، او کله چې د خلکو ترمنځ حکم او فیصله کوي، نو په عدل سره فیصله وکړئ، بیشکه هغه څه ډېر ښه دي چې الله تعالیٰ تاسې ته پرې نصیحت کوي، بیشکه الله تعالیٰ اوریدونکی او لیدونکی دی.

پدې آیت کې حاکمانو ته امر شوی چې د خلکو ترمنځ عدل وکړي، او د عدل تامین او راتلل پرته د شریعت له

تطبیقه نه ترسره کیږي. او پدې قول (إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ) سره الله تعالیٰ د خلکو ترمنځ د عدل کولو توصیف او

مدحه کړې ده، نو ټول خیر د شریعت په عدالت کې دی؛ دا ځکه چې په هغې سره د دنیا چارې سمیږي، انسان ورباندې جوړیږي، او ټولو خلکو ته نیکمرغي او سعادت وربښل کیږي. او همدغه دالله تعالیٰ حکم او فیصله ده، نو

ایا لدې حکم څخه پرته بل حکم او فیصله ښه کیدای شي، الله تعالیٰ فرمایي: «وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ

200- وګوره: برالأمان، امام مودودي ص ۳۲

201- الجواب الکافي لمن سأل عن الدواء الشافي، الامام ابن القيم، ص ۱۰۰

202- لکه څرنګه چې په مسند احمد او نورو حدیثو کتابونو کې پدې مفهوم حدیث ذکر شوی.

203- دغه خبرې په صحیح حدیث سره ثابتې دي، وګورئ (صحیح مسلم، کتاب الفتن).

204- الجواب الکافي لمن سأل عن الدواء الشافي، الامام ابن القيم ص. ۱۰۰-۱۰۱

205 النساء ۵۸

يُوقِفُونَ ﴿٢٠٦﴾. او له الله تعالى نه پرته بل څوک بڼه فيصله کونکی شته، د هغه قوم لپاره چې يقين لري. بلکه يوازې الله تعالى بڼه فيصله کونکی دی.

د اسلام دين دانسان د هدايت او لارښوونې دين دی هغه څه يې بشریت ته راوړی چې دهغوی ژوندون پکې دی، الله تعالى فرمايي: «يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا تَحْيِيكُمْ»²⁰⁷. ای مومنانو د الله او د هغه د پېغمبر حکم ته لبيک وواياست، کله مو چې راوبلي هغه څه ته چې تاسې لره ژوند درښيي.

نو په اسلام کې د مسلمانانو ژوندون دی، او اسلامي امت يې له اسلامه نه ژوندي کيږي، او پرته له اسلامي شريعت بل داسې قانون نشته چې د انسان مصلحت، امن او هوساينه دې تامين کړي. کله چې د مسلمانانو د ژوند له بيلابيلو ډگرونو لکه: سياسي، نظامي او اقتصادي څخه اسلامي ښوونې ووتې، نو له ناکامۍ سره مخ شول او لار ورکي وگرځيدل، داځکه چې پرته د حق لارې د نورو لارو پيروي گمراهي او لارورکي ده، الله تعالى فرمايي: «فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرِفُونَ»²⁰⁸. او بې له حقه پرته له گمراهۍ بل څه نشته، نو تاسې (ای نامونکو) ولې له حق څخه اړول کيږئ.

الله تعالى ته د خپلو ټولو بندگانو حالات معلوم دی هغه يې گوري او ورڅخه خبر دی او کوم قانون چې يې ورته راليرې دی په هغې کې د دوی گټه او مصلحت دی، همدارنگه د انسانانو حریت او ازادي يوازې د اسلامي شريعت په سيوري کې متحقق کيږي، او د دې برخلاف کله چې هم په يوه ټولنه کې د بندگانو او يا د هغوی د نظرياتو او تصوراتو پيروي کيږي، نو په هغه صورت کې خلک د غلامۍ په ځنځيرونو تړل کيږي چې بيا هلته حریت او ازادي نه وي او نه په ټولنه کې عدل، او مساوات رامنځ ته کيدای شي.²⁰⁹

۳- د ظلم او زياتي مخنیوی کول يوه فريضه ده:

د اسلام سپيڅلي دين هر ډول ظلم او تيرې حرام کړی، رسول الله صلى الله عليه وسلم د حِجَّةِ الْوِدَاعِ (رخصتيدو حج) په خطبې کې داسې وفرمايل: «فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ، وَأَمْوَالَكُمْ، وَأَعْرَاضَكُمْ، عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي بِلَدِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا». فأعادها مِراراً، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ؟ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ؟ هَذَا، أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ»²¹⁰. بيشکه چې ستاسې وينې، ستاسې مالونه، او ستاسې عزتونه پر تاسې باندې داسې حرام دي لکه ددې ورځې (لوي اختر) حرمت، پدې ښار حرمت لرونکي (مکه مکرمه) او پدې حرمت والا مياشت (ذو الحجة) کې - د اوينا يې څوځله تکرار کړه- بيا يې سر (مبارک) را جگ کړ او ويې فرمايل: ای الله ما ورساوه! ای الله ما ددې رسونه او تبليغ وکړ!

په حديث قدسي کې راغلي دي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې الله تبارک و تعالی فرمايلي دي: «يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا»²¹¹. ای زما بندگانو ما پر ځان باندې ظلم حرام کړی او ستاسې ترمنځ مې هم حرام گرځولی دی، نو يو پر بل ظلم مه کوئ.

الله تعالى په قرآنکريم کې د ظالم انسان لپاره د آخرت د ډېرې سختې سزا خبر ورکړی دی هغه فرمايي: «مَا لِلظَّالِمِينَ

مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ»²¹²- په قيامت کې به د ظالمانو لپاره نه نژدې دوست او نه کوم سفارشي وي چې په

اړه يې سفارش منظور شي». او فرمايي: «وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ»²¹³- او ظالمانو ته به هيڅ مدد گار نه وي».

206 المائدة 50

207 الانفال 24

208 يونس 32

209 قواعد نظام الحكم في الاسلام، محمود عبدالمجيد الخالدي ص 82- 84،

210 متفق عليه

211 مسلم

212 غافر 18

213 الحج 71

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: «اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلَمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلُهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحْلَوْا مَحَارِمَهُمْ».²¹⁴ له ظلم څخه ځانونه وساتئ بيشكه چې ظلم په ورځ د قيامت كې تيارې دي. او له بخل څخه ډډه وكړئ، بيشكه چې بخل له تاسې نه مخكې خلك تباه كړي دي، هغوى دې ته وادار كړل چې په خپلو كې يې يو د بل وينې توى كړي او يو د بل محرم حقونه يې حلال وگرځول.

نو ددې لپاره چې د دنيا او آخرت له سزا گانو څخه وساتل شو، پكار ده چې له هر ډول ظلم او تيري څخه ځانونه او ټولنې وژغورو او د عدل او انصاف په صفاتو باندې خپل ځانونه او خپلې ټولنې رنگ كړو، الله تعالى فرمايي: «إِنَّ

اللَّهُ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۗ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢١٥﴾»²¹⁵ - بيشكه چې الله تعالى په عدل، نسيگنه كولو او خپلوانو ته په وركړې امر كوي او له قبيحو او

بدو كارونو او له تيري څخه منع كوي. پدې سره تاسې ته پند دركوي، نو بنائېږي چې پند او نصيحت واخلي. او فرمايي: «يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ ۗ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا ۗ

أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۗ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾»²¹⁶ ای مومنانو د الله لپاره په انصاف سره پر گواهي وركولو باندې محكم ولاړ اوسئ او د يو دښمن قوم دښمني دې پرتاسې ددې باعث نشي چې عدل او انصاف ونكړئ. عدل كوي چې هغه پرهيزگاري ته ډېر نژدې دى. او له الله نه وويريږئ بيشكه الله پوهيږي پر هغو كارونو چې تاسې يې كوي.

۴ - د حقونو ساتنې ته پاملرنه:

په ټولنې كې د استقرار رامنځ ته كيدلو او د الهي مسئوليت رفع كيدلو په خاطر دا ضروري ده چې د هر راز ظلم او زياتي مخنيوي وشي او د يو مسلمان وينه، مال او ابرو وساتل شي، لكه مخكې يې چې څرگندونه هم وشوه. او د حقونو د ساتنې او د ظلمونو د له منځه وړلو په لړۍ كې بايد په ياد ولرو چې زمونږ په هيواد كې د چارواكي او منصب له لارې له پخوا راهسې ځينې چارواكي، مسئولين او قاضيان.. په خيانتونو باندې متهم دي. آن تر دې چې لدې رنځ څخه د جهاد او هجرت سپيڅلې مرحله هم پاكه پاتې نشوه، چې ځينو خلكو پكې د جهاد او مهاجرينو په نامه راغلي ډېر مالونه او پيسې په خپلو جيبونو كې واچولې او خپل شخصي ملكيتونه يې وگرځول. او بيا د افغانستان له فتحې وروسته د مجاهدينو حكومت چې د گډوډيو بنسكار شو درغليو پكې لزيات زور واخست..

او نن ورځ خو د چارواكي او منصب له لارې د مسلمانانو په عامه مالونو او بيت المال كې په پوره جرات سره درغلي او خيانتونه روان دي. كه مونږ د هېواد حاكم نظام ته ځير شو، نو وبه گورو چې له الف نه تر يا پورې د خيانت او درغلي بنسكار دى، آن تر دې چې دغسې غږ يې د دنيا په كوز او بر سر كې واوريډل شو!

دا خو د حكومت او نظام په كچه، او تر كومه پورې چې د رعيت او عامو وگړو پورې اړه لري، نو بايد چې بايد چې هر وطنوال له هر ډول ظلم او زياتي نه ځان وساتي، كوم حقوق چې وركوي اړه لري وربې كړي، مخكې لدې چې بيا به په قيامت كې د هغې په بدله كې خپله نيكي وركوي لكه څرنگه چې په حديث شريف كې راغلي دي.

بايد يادونه يې وكړو چې هېواد ته د امن او استقرار راوستلو په برنامه كې د نورو اصلاحاتو ترڅنگ د مظلومانو مرسته كول او حقدارانو ته يې د خپلو حقونو وركول هم خورا زيات اړين دي، او دې كار ته بايد چې لومړيتوب وركړ شي؛ داځكه

214 . مسلم

215 . النحل . ٩٠

216 . المائدة . ٨

چې ترڅو مو د مظلومانو او کمزورو خواخوږي او د هغوی دعاگانې له ځانونه سره مل کړي نه وي، نو پر دښمنانو باندې به مو سرلوړي او بريالتوب ستونزمن وي. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «ابْعُونِي فِي الضُّعْفَاءِ، فَإِنَّمَا تَزْرُقُونَ، وَتَنْصُرُونَ بِضُغْفَانِكُمْ».²¹⁷ تاسې زما خوښي په کمزورو خلکو کې ولټوئ، بيشکه تاسې سره مدد د کمزورو له مخه کېږي او تاسې ته روزي د هغوی په خاطر درکول کېږي.

۵- د چارواکو، قاضیانو او مامورینو اصلاح ته بلنه:

د ولس ترمنځ د عدل تامینولو په برنامه کې دا اړینه ده چې لومړی چارواکي، قاضیان، د حکومتی او غیرحکومتی ادارو او متوسسو کارمندان او مسئولین د عدل او انصاف په مهار باندې مهار کړای شي.

نو رځی چې چارواکي، مسئولین، قاضیان او مامورین له خپل پالونکي څخه وپروو، د مسئولیت او منصب په امانت کې له خیانت کولو څخه ډډه کولو ته یې اړ کړو، په صدق سره توبه ویستلو، او ولس ته د حقونو ورکولو مسئولیت ته یې وهڅوو! پدې ځای کې د اصلاح او سمون په موخه په لاندې نقاطو کې لازمی لارښوونې او سپارښتنې وړاندې شوي دي:

لومړی: د رعیت په وړاندې د مسئولیت احساس:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «كُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، الْإِمَامُ رَاعٍ، وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»²¹⁸ - له تاسو څخه هر یو مسئول دی (چې پوښتنه به ورڅخه کېږي) نو هغه څوک چې د خلکو مشر وي هغه به د خپل رعیت په هکله پوښتل کېږي». او فرمایي: «مَا مِنْ عَبْدٍ اسْتَرْعَاهُ اللَّهُ رَعِيَّةً، فَلَمْ يَحْطَ بِنَصِيحَتِهِ، فِيمَاتٍ وَهُوَ غَاشٌّ لَهَا، إِلَّا لَمْ يَجِدْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ»²¹⁹. نشته هیڅ یو بنده چې الله تعالی ورته د رعیت چارې سپارلي وي، او هغه یې د حقونو ساتنه او خیرخواهي ونکړي، او پدغسې حالت کې مړ شي چې له هغوی سره خیانت کوونکی وي، نو د جنت بوی به هم ونه مومي.

دویم: د قیامت ورځ سزا راپه یادول:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَكُنْمَا مَخِيطًا فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُولًا يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»²²⁰. څوک چې مونږ په کوم کار (ماموریت) باندې وگماره او بیا له مونږ څخه یوه ستنه او یا له هغې څخه کم شی پټ کړي، نو دا به غلا او خیانت وي چې د قیامت په ورځ به یې راوړي. او فرمایي: «لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ أَلَا وَلَا غَادِرٍ أَعْظَمُ غَدْرًا مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ»²²¹. د هر وعده ماتوونکی او دوکه مار لپاره به د قیامت په ورځ کې پر هغه باندې جنده جگېږي د هغه د غدر په اندازه، او له عام امیر (رئیس دولت) نه زیات غدر کوونکی بل څوک نشته (کله چې غدر او خیانت کوي).

درېیم: د بدو حاکمانو بده پایله:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «اللَّهُمَّ، مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ، فَاشْتَقُّ عَلَيْهِ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ، فَارْفُقْ بِهِ»²²². ای الله څوک چې زما د امتی د کومې چارې مسئولیت واخلي او سختی ورباندې وکړي، نو ته ورسره سختی وکړي! او چا ته چې زما د امت کوم کار وسپارل شي او نرمې ورسره وکړي، نو ته ورسره نرمې وکړي! امام مناوي رحمه الله د دې حدیث په شرحه کې وايي: پدې عبارت (اللَّهُمَّ، مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا) کې د (شَيْئًا) لفظ نکره ده چې عمومیت او شمولیت افاده کوي، یعنې هغه کار چې هر څه وي لکه: د خلافت او بادشاهي، قضاء، امارت او مشري، د نظارت چارې، د وصیت چارې او داسې نور. او دا عبارت چې (فَشَقَّ عَلَيْهِمْ) یعنې د هغوی د تکلیف لامل وگرځید او یا یې په وینا او یا فعل سره د سختی چلند ورسره وکړ، نو (فَاشْتَقُّ عَلَيْهِ) ته ورسره سختی

²¹⁷ - رواه ابوداود (سنن أبي داود، كتاب الجهاد، باب (٧٧) في الانتصار بذی الخيل والضعفة) و رواه البخاري في صحيحه (كتاب الجهاد، باب من

استعان الضعفاء و الصالحين في الحرب - بلفظ: "هل تنصرون الا بضعفاءكم" فتح الباري ١٦ ٨٨

²¹⁸ - متفق عليه

²¹⁹ - متفق عليه

²²⁰ - مسلم

²²¹ - مسلم

²²² - مسلم

وکړئ او په تکلیف کې یې وگرځوئ، چې د عمل برابر سزا وویښې. او کله چې د دې برعکس ښه چلند وکړي (فَرَّقُوا بَيْنَهُمْ) معنی دا چې په نرمۍ، ښه وضعیت او شفقت سره یې چلند ورسره وکړ، نو د هغوی د دغه چلند برابر به ښه بدلنه ورکړ شي (فَارْتَقُوا بِهِ) معنی دا چې ای الله داسې څه ورسره کوي چې د هغه پکې گټه وي، د دغه ښه عمل په سبب.²²³ او شیخ ابن عثیمین رحمه الله د حدیث په شرحه کې وایي: دا جمله (فَأَشْفَقُوا عَلَيْهِ) ته ورسره سختي وکړئ، د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خیرا ده هغه چا ته چې د مسلمانانو خاص یا عام کارونه ورته حواله شي، او پدې کې هغه څوک هم راځي چې د خپل کور مشري ورپه غاړه شي، همدارنگه یو چا ته د یوې مدرسې یا ښوونځي مدیریت ورکړ شي، آن تر دې چې یو ښوونکی چې د خپل ټولگي مسئولیت ورپه غاړه دی او هغه عالم چې د مسجد امام وي، دا ټول پکې داخل دي. او (مَنْ وَلِيَ مِنْ أُمَّتِي شَيْئًا) پدې جمله کې (شئیناً) نکره ده، او کله چې نکره په سیاق د شرط کې وي، نو عموم افاده کوي- لکه څرنگه چې د اصولو علماو ویلي دي - معنی دا چې هر شی او هر کار چې وي.²²⁴

څلورم: په قیامت کې د عادلو حاکمانو مقام:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((إِنَّ الْمُفْسِدِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَىٰ مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنِ يَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ وَكَلَّمْنَا يَدَيْهِ يَمِينِ الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلَّوْا)).²²⁵ د قیامت په ورځ به عادلان خلک د نور پر ممبرونو باندې د مهربان ذات جلالت په ښي طرف کې وي او د هغه دواړه طرفونه ښي طرف دی، دا به هغه خلک وي چې په خپلو پریکړو، پخپلو کورنیو او په ورسپارل شوو چارو کې یې عدل کاوه. او فرمایي: ((إِنَّ الْخَازِنَ الْأَمِينَ الَّذِي يُنْفَذُ (وَرُبَّمَا قَالَ يُعْطِي) مَا أَمَرَ بِهِ فَيُعْطِيهِ كَامِلًا مُؤَفَّرًا طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ فَيُدْفَعُهُ إِلَى الَّذِي أَمَرَ لَهُ بِهِ أَحَدَ الْمُتَصَدِّقِينَ)).²²⁶ بیشکه هغه مسلمان امین خزانه دار (بیت المال مسئول) له صدقه ورکونکو څخه دی کوم چې په پوره توگه او د نفس په خوښۍ سره نافذوي او یا ورکوي هغه څه چې ورته یې امر شوی دی مستحقینو ته.

نو باید چې چارواکي او مامورین خپل ځانونه عادلان ثابت کړي او په بیت المال کې ناوړه تصرفات ونکړي، همداراز د متوسساتو مسئولین او مامورین دې ته متوجه اوسي چې د متوسسو مالونه هم د بیت المال مالونه دي چې په هغی کې هر ناروا تصرف د مسلمانانو په بیت المال کې ناروا او ناجائزه تصرف دی. او د آخرت سزا یې همغه ده کومه چې د بیت المال پر خیانت او غلا کولو باندې مرتب کیږي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: ((إِنَّ رَجُلًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقٍّ، فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)).²²⁷ ځینې خلک د مسلمانانو په مالونو (بیت المال) کې په ناحقه سره تصرف او چلند کوي، نو پوه دې شي چې په قیامت کې به د دوی لپاره اور وي. او په بل حدیث کې ذکر شوي: ((وَمَنْ نَبَتَ حَمْمَهُ مِنْ سُحْتٍ، فَالْتَأَرْ أُولَىٰ بِهِ)).²²⁸ او د چا چې غوښه پر حرامو راغته شي، نو د دوزخ زیات وړ دی. (چې پکې داخل شي).

پنځم: په اسلام کې د مسؤل او مامور حیثیت:

په حکومت، متوسسه یا عام المنفعه پروژه کې چی څوک د کار او وظیفې لپاره وگمارل شي که هغه لوړپوړی وي او یا ټیټ پوړی، د ټولني او ولس په وړاندې د دی حیثیت لري چی گویا د دوی یو خادم دی، او دغه حقیقت په یو روایت کې ذکر شوی دی: ((ابومسلم الخولاني رحمه الله- چې یو جلیل القدر او د لوړې مرتبې تابعي دی- د معاویه رضي الله عنه مجلس ته راغی او داسې سلام یې واچولو: ((السلام عليك أيها الأجير! سلام دي وي پر تا باندې ای اجیر او خادمه!)) په مجلس کې ناستو خلکو وویل: داسی ووايه: ((السلام عليك أيها الأمير! پر تا دي سلام وي ای امیر ه!)) نو هغه دویم او دریم ځل همغه اولنی سلام تکرار او، او د مجلس خلکو به ورته د سلام دغه نور الفاظ وریادول.

²²³ فيض القدير، المناوي، ٢ / ١٠٦

²²⁴ شرح رياض الصالحين، ٣ / ٦٣٣

²²⁵ متفق عليه

²²⁶ صحيح مسلم، كتاب الزكاة، باب أجر الخازن الأمين.

²²⁷ البخاري

²²⁸ المعجم الاوسط للطبراني

معاویه رضي الله عنه د مجلس خلکو ته وویل: تاسې ابو مسلم پر خپلې وینا باندې پرېږئ هغه چې څه وایې د علم او پوهې پر اساس یې وایې. بیا هغه معاویه رضي الله عنه مخاطب کړ او ورته یې وویل: «إِنَّمَا أَنْتَ أُجِيرٌ اسْتَأْجَرَكَ رَبُّ هَذِهِ النِّعَمَ لِرِعَائَتِهَا؛ فَإِنْ أَنْتَ هُنَا جَرَبَاها، وَدَاوَيْتَ مَرْضَاهَا، وَحَبَسْتَ أَوْلَاهَا عَلَى أُخْرَاهَا: وَفَاك سَيِّدُهَا أَجْرَكَ، وَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَهْنَأْ جَرَبَاها وَلَمْ تُدَاوِ مَرْضَاهَا؛ وَلَمْ تَحْبِسْ أَوْلَاهَا عَلَى أُخْرَاهَا عَاقِبُكَ سَيِّدُهَا».²²⁹ بېشکه ته یو مزدور یې چې د دې رمی (انسانی رعیت) څښتن (پالونکي ذات) د هغې د څرولو (پالنې) لپاره ټاکلی یې، که ته د دې (رمی له گډو او بوزو) څخه کومه پمنه غوړه کړې او د کومې رنځورې درملنه وکړې لومړنی او وروستنی یې سره راغونډې کړې، نو د هغې مالک به یې پوره اجر درکړي، او که ته یې پمنه غوړه نه کړې، او د رنځورې علاج یې ونه کړې، او نه یې لومړنی او وروستنی سره رايوځای کړې، نو د هغې څښتن به سزا درکړي.

یو سړي دویم خلیفه عمر رضي الله عنه ته وویل: ای د مسلمانانو امیره! که د بیت المال له مصرف څخه په ځان (او کورنۍ) باندې یو څه پراخوالی راوړي، نو دا به ښه وي، هغه په ځواب کې وویل: ایا ته پوه یې چې زما او د دې خلکو (رعیت) مثال څه دی؟ زما او ددوی مثال داسې دی چې یوه ډله مسافر یو ځای سفر کوي، نو خپل مالونه او د سفر تونښې راټولې کړي او له په خپلو کې یې یو چا ته وسپاري، ترڅو یې پر دوی باندې خرچ کوي، نو ایا دغه سړي ته دا روا ده چې د هغوی له مالونو څخه ځان ته زیاته برخه واخلي او خپل ځان ته پر هغوی باندې ترجیح ورکړي؟²³⁰

شپږم: د ځان چارواکي لپاره ډېره بده بیلگه:

هغه چارواکي، هغه رئیس او هغه مامور چې په خپل مسئولیت کې خیانت کوي، د مظلوم حق ظالم ته د پیسو او رشوت په بدله کې ورکوي او یا د پیسو په بدله کې مجرم باندې حد جاري کول ترک کړي. مشابهت یې د ډاکوانو د مشر او یا د لوط علیه الصلاة والسلام د بودۍ ښځې سره دی، لکه څرنګه چې شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله وایې: «وولي الأمر إذا ترك إنكار المنكرات وإقامة الحدود بما يأخذها كان بمنزلة مقدم الحرامية .. و كان حالها شبيها بحال عجزو السوء امرأة لوط التي كانت تدل الفجار على ضيفه».²³¹ کله چې د مسلمانانو چارواکي د مال او پیسو په مقابل کې د بدو کارونو مخنیوی او د حدودو نافذول پرېږدي، نو د لوټمارو او ډاکوانو د مخکښ او مشر په څېر وي، او یا د لوط (عليه الصلاة والسلام) د بودۍ ښځې سره ورته والی لري چې د خپل خاوند له میلمنو څخه به یې فاجران او بدکاران خبرول او دهغوی رهنمایي به یې کوله.

همداراز نوموړی عالم امام وایې: «وولي الأمر إنما نصب ليأمر بالمعروف، وينهى عن النكر، وهذا هو مقصود الولاية، فإذا كان الوالي يُمكن من المنكر بما يأخذها كان قد أتى بصد المقصود، مثل من نصبته ليعينك على عدوك، فأعان عدوك عليك، أو بمنزلة من أخذ مالا ليجاهد به في سبيل الله فقاتل به المسلمين».²³² د مسلمانانو حاکم ددې لپاره مقرر شوی دی چې پر نیکو باندې امر وکړي، خلک له بدو څخه منعه کړي او په اسلام کې همدا د مشرۍ او چارواکۍ هدف دی، لکن کله چې یو حاکم او مشر د مال په مقابل کې د منکر او ناروا مخنیوی پرېږدي، نو په حقیقت کې ده د خپل هدف ضد کار وکړي. د دې مثال د هغه چا دی چې ته یې د دښمن په مقابل کې خپل ملاتړ وگرځوي، خو هغه ستا په مقابل کې د دښمن ملاتړ وکړي. او یا یې مثال د هغه چا دی چې د الله تعالی په لار کې د جهاد او جنگ کولو لپاره مال او پیسې ورکړل شي، لکن هغه د مسلمانانو په مقابل کې جنگ وکړي.

۵- له حرامو څخه پاکه ټولنه رامنځ ته کول:

باید چې مسلمان له هر نوعه حرام مال او ناروا شتمنۍ څخه ځان فارغ کړي او د پاک خوراک او حلالې شتمنې طلب او تکل وکړي لکه څرنګه چې یې الله تعالی امر کړی دی: ابوهریره رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) وَقَالَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ) ثُمَّ نَكَرَ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ

²²⁹ السياسة الشرعية في اصلاح الراعي و الرعية، شيخ الاسلام ابن تيمية ص 9

²³⁰ - د مخکنی مرجع 25 مخ .

²³¹ - الامر بالمعروف و النهي عن المنكر، شيخ الاسلام ابن تيمية، ص ۵۶

²³² - مخکنی مرجع ص ۵۷

يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ فَأَلَىٰ يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ)).²³³ الله تعالى پاک او منزہ دی او پاک خیز خوبوي. او الله تعالى مومنانو ته پر همهغه څه باندې امر کړی چې پیغمبرانو ته یې ورباندې امر کړی دی چې: ای پیغمبرانو له پاکیزو شیانو څخه خوراک وکړئ او نیک عملونه کوئ. او الله تعالى فرمایي: ای مومنانو له هغو پاکو شیانو څخه خوراک کوئ چې تاسې ته موروزي کړي دي او الله ته شکر گوزاره شی که یوازې د هغه عبادت کوونکي یاست. بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د یو سړي یادونه وکړه چې اوږد سفر به کوي، د سر ویخته به ئې گډوډ («او غیر منظم») وي، دورې او گردونه به ورباندې وي، خپل لاسونه به آسمان طرف ته د دعاء لپاره اوږده کړي وایي به: ای ربه! ای ربه! (دا خیز او هغه خیز.. راکړئ) حال دا چې د هغه خوراک به حرام وي، د هغه څښاک به حرام وي، د هغه پوښاک به حرام وي، هغه به په حرامو تغذیه شوی وي، نو څرنگه به یې دعاء قبوله شي؟!

دعای چې یو مستقل عبادت دی د هغې د قبولتیا لپاره یو شرط د مال حلالوالی دی. له امام احمد بن حنبل رحمه الله څخه پوښتنه وشوه چې زړونه پر څه شي باندې نرمیږي؟ هغه وویل: د حلالو په خوړلو باندې. او عبد الله بن المبارك رحمه الله وایي: ((رد درهم من شبهة أحب إلى من أن أتصدق بمئة ألف درهم)).²³⁴ له مشتهبه مال څخه د یوې روپۍ بیرته واپس کول دا ماته لږې غوره دي چې سل روپۍ صدقه کړم.

د پخوانیو نیکانو خلکو د مېرمنو او بیبیانو په هکله دا ویل شوي چې خپلو مېرونو ته (چې کله به دکار او کسب لپاره له کوره وتل) داسې ویل: ((اتقوا الله فينا لا تطعمونا الحرام، فإنا نصبر على الجوع، ولا نصبر على الحرام- وفي لفظ فإنا نصبر على الجوع ولا نصبر على النار)).²³⁵ زمونږ په باره کې له الله څخه وویریږئ! مونږ ته حرام مه راوړئ، بیشکه چې مونږ پر لوږه باندې صبر کولای شو، خو پر حرامو باندې صبر نشو کولای. او یا به یې داسې ویل: مونږ پر لوږه باندې صبر کولای شو، لکن په اور باندې صبر نشو کولای.

او که یو څوک د خپلو کورنیو او اولادونو د خوشحالیو لپاره حرام خوړئ او یا یې د هغوی د عیش او عشرت لپاره د عامو وگړو او عام ولس برخه زخیره کړي وي، نو پدې دې پوه شي چې: په خلکو کې هغه څوک ډیر بدبخته دی چې د بل چا د دنیا لپاره خپل آخرت خرابوي. نو ولې یو مسلمان د بل چا د مزو او چرچو لپاره خپل آخرت خراب کړي؟
راځئ چې پدې ځای کې د پنځم عادل خلیفه عمر بن عبد العزیز رحمه الله یو ډېر جالب موقف راپه یاد کړو: (کله چې هغه ته د مرگ شیبې راټوږې شوې یو مشاور یې ورته وویل: زامنو ته دې له بیت المال څخه د څه برخې وصیت وکړه! ځکه چې دوی نیستم دي، نو هغه په ځواب کې د قران کریم دا آیت ولوست: **إِنَّ وَلِيَ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ**)²³⁶ بیشکه زما ساتونکی الله تعالى دی، هغه ذات چې کتاب یې نازل کړی، هغه د نیکانو ساتنه کوي او د هغوی کار جوړوي. بیایې وویل: زما زامن یو لږې دوو حالاتو خالي نه دي، که چیرته نیکان وي، نو الله تعالى د نیکانو ډیره ښه ساتنه کوي او که بدان وي، نو زه نه غواړم چې په بدکاری او فسق کې له هغوی سره مرسته وکړم.²³⁷
په ټولنه کې د حرمخوریو او درغلیو د لمنځه وړلو او مخنیوي په خاطر باندې د حکومت او ولس لخوا دا لاندې مهم گامونه واخستل شي:

لومړی: د هر ډول ظلم پر ضد ریښتیني مبارزه:

د حکومت او ولس په کچه د قضاء، څارنوالی د اصلاح لپاره هلې ځلې وشي، او خاین قاضیان او څارنوالان، همداراز خاین او ظالم چارواکي له الهي عذاب څخه وډار کړي شي، رسول الله صلی الله علیه وسلم

233- مسلم

234. وگوره: جامع العلوم والحکم، ابن رجب الحنبلي، ص ۱۹۲-۱۳۳.

235. تعلیق اشیخ عبد الفتاح ابو غده علی: رسالة المسترشدين لامام الحارسي المحاسبي، ص ۱۵۳

236- الأعراف ۱۹۶

237- البداية والنهاية امام ابن كثير ص ۱۳۴ (مکتبه الشاملة).

فرمایلي: «الْفُضَاءُ ثَلَاثَةٌ: وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ، وَاثْنَانِ فِي النَّارِ، فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَىٰ بِهِ، وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحَكْمِ، فَهُوَ فِي النَّارِ، وَرَجُلٌ قَضَىٰ لِلنَّاسِ عَلَىٰ جَهْلٍ، فَهُوَ فِي النَّارِ».²³⁸ قاضیان په درې ډوله دي: د هغوی له جملې څخه یو ډول قاضیان به په جنت کې وي او دوه پاتې به په دوزخ کې وي. هغه قاضي چې په جنت کې به وي هغه سرې دی چې حق یې پیژندلی وي او د هغې برابر یې پرېکړه کړې وي. او هغه سرې چې حق یې پیژندلی وي، لکن په پرېکړه کې یې تیری کړې وي دا به په دوزخ کې وي، همداراز کوم سرې چې د خلکو ترمنځ په ناپوهۍ سره پرېکړه کړې وي دا به هم په دوزخ کې وي.

دا معلومه خبره ده چې چارواکی او قاضي په ټولنه کې د عدل او انصاف علمبردار گڼل کېږي، هغوی خو ددې لپاره نه دی چې له ظالم څخه ملاتړ وکړي، بلکې د هغو مسئولیت او دنده داده چې له ظالم څخه د مظلوم حق واخلي او که داسې ونکړي، نو بیا خو دوی هم ظالما شو او د مظلوم د خپرو په وړاندې وگرځیدل، په حدیث کې راغلي دي: کله رسول الله علیه وسلم معاذبن جبل یمن ته د مشرئ او قضاء لپاره لېږه، نو یوه ځانگړې توصیه یې ورته دا هم وکړه « اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ ».²³⁹ او وویرېږه د مظلوم له خیر او څخه، بېشکه چې د هغې او الله ترمنځ کومه پرده (د منع کیدو) نشته دی.

دویم: د رشوت اخستلو او ورکولو لارې په کلکه سره بندول:

باید چې د مصلحو او الله تعالی ویریدونکو چارواکو له پلوه د رشوت د پدیدې پوره مراقبت او دا یو ستر قانوني جرم گرځول شي. همدارنگه په اخلاص او ریښتینولۍ سره د احتساب په نوم ځینې ارگانونه او یا ځینې خلک وټاکل شي، ترڅو د دې ناروغۍ پوره درملنه وشي، او پدې گناه سره ککړ او ملعون خلک لدې لعنتي کار څخه منع کړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژبه مبارکه باندې رشوت اخستونکی او رشوت ورکونکی ملعون او د الله تعالی له رحمت څخه شړل شوی دي، هغه فرمایي: «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي».²⁴⁰ د الله لعنت دی په رشوت ورکونکي او په رشوت اخستونکي (دواړو) باندې.

مرحوم الشيخ مناع خلیل القطان رحمه الله وایي: تاسې به د هغه قوم څخه د څه شي ارزو وکړئ او د څه هبله به ورته ولرئ چې رعیت یې چارواکي ته په بډو باندې ځان ورتژدې کوي او یا یې حاکمان او د چارو مامورین خپلې ورسپارل شوې دندې د خلکو د جیبونو وهلو او بډو اخستلو په بدله کې ترسره کوي؟! ایا دغسې ټولنه چې د داسې درغلیو او خیانتونو ښکار وي کوم پرمختگ به ولري او یا به یې د کارونو میوه او ښه نتیجه واخستل شي؟!

حقیقت دادی چې رشوت او بډې ستر خیانت، سخت تیری او لوی فساد دی. او پدغه فساد کې متعدد اړخونه کار کوي، که له یوه اړخه چارواکي او د چارو مامورین پدې خیانت کې ککړ دي، نو له بله اړخه هغه وگړي هم سخت مجرمان دي څوک چې دوی ته د نورو خلکو د حقونو ترلاسه کولو لپاره بډې ورکوي. نو رشوت ورکونکی د رشوت اخستونکي سره په ناحقه د خلکو مالونو په خوړلو کې مرسته کوي، دغسې بد اخلاقو ته وده ورکوي او د ناروا او حرامو کارونو لپاره زمینه برابروي... نو ددې ناوړه او ځائن عمل په غندنه کې باید دا لاندې نکات په یاد ولرو:

أ. غل یوازې هغه څوک نه دی چې د بل چا مال پتوي او غلا کوي یې، بلکې د یو هېواد او ټولني د آبادۍ او بیا رغونې په پروژو کې رشوت او د مسلمانانو په بیت المال کې ناوړه تصرف هم غلا او د مالونو پتول دي، خو په پورته کچه باندې.

ب. رشوت د امانت له منځه وړونکی عمل دی، چې لدې لارې د یو شخص له پلوه هغه ته د ورسپارل شوي امانت په ژمنه او وعده کې کوتاهي کېږي او د هغې د تړون په شرطونو کې خلل واقع کېږي.

ج. رشوت ورکونکی په رشوت ورکولو سره د یو چارواکي او مامور ضمیر د داسې خیز په بدله کې اخلي چې هغه ډیر لږ دی، او هغه څه ورڅخه لاس ته راوړي چې دای غواړي او دده حق نه دی.

238 - رواه ابوداد، وابن ماجه

239 - سنن الترمذي..

240 - سنن الترمذي، مسند احمد..

د رشوت د نفس ټیټوالی دی، د مروءت او میرتوب د منځه وړلو لامل او په ژمنه کې خیانت دی، چې یوازې هغه خلک یې مني څوک چې سپیره طبیعت او بد اخلاقه وي.

هـ. د همیش لپاره رشوت د خیانت او غداری ملگری وي، چې دغه دواړه صفتونه د ټولني لپاره یو لوی شر او په دین او اخلاقو باندې ستر جنایت او تعرض دی، او دغسې مرض چې کله په کوم امت کې پیداشي، نو د زوال زنگ یې ووهل شي او د تباهی له گواښ سره مخ شي.²⁴¹

۶- حقونو سپارلو ته بلنه:

باید پدې پوه شو او پوره باور ولرو چې که په دنیا کې یو څوک دچا حق ورنکړي، نو په آخرت کې به یې خامخا ورکوي، نو راحی چې د آخرت هغه ورځ په را په یاد کړو په کومه ورځ کې چې الله تعالی له ظالم څخه د مظلوم حق اخلي، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَحَدٍ مِنْ عَرَضِهِ، أَوْ شَيْءٍ، فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ، قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتِهِ صَاحِبِهِ، فَحُمِلَ عَلَيْهِ».²⁴² پر چا باندې چې د کوم مسلمان ورور د مظلومیت حق وي له پټ او عزت او یا بل څیز څخه، نو نن ورځ (په دنیا کې) دې ځان ورڅخه فارغ کړي، مخکې لدې چې بیا به په آخرت کې نه دینار او نه درهم²⁴³ وي. او که هغه لره کوم نیک عمل وي د هغه ظلم په اندازه به ورڅخه واخستل شي او حق دار ته به یې ورکړل شي او که نیکي نه لري، نو د مظلوم بدی به راواخستل شي او پده به بار شي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «لَتَوَدَّنَ الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ».²⁴⁴ د قیامت په ورځ به خامخا حقدارانو ته د هغوی حق ورکوي، آن تر دې چې له ښکرورې گډې (یا وزې) څخه به یې ښکرو ته (چې وهل شوي وي) هم بدله اخستل کيږي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ؟ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي وَقَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَدَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَضَرَبَ هَذَا، فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أَخَذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطَرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طَرِحَ فِي النَّارِ».²⁴⁵

ایا تاسې پوهیږئ چې نیستم او تش لاسی څوک دی؟ صحابو وویل: په مونږ کې خو تش لاسی هغه څوک دی چې روپی او دنیاوي سامان ونه لري. نو هغه وفرمایي: زما د امت مفلس هغه دی چې د قیامت په ورځ به د لمانځه، روژې او زکات عملونه ورسره وي. پداسې حال کې به راشي چې یو چا ته به یې کنخلې کړې وي، په یو چا به یې تهمت لگولی وي، د یو چا مال به یې خوړلی وي، د چا وینه به یې توی کړي وي او یو څوک به یې وهلی وي. نو دې او هغې (ټولو مظلومانو) ته به د ده له نیکیو څخه نیکی ورکړل شي، او که نیکی یې ختمې شي مخکې لدې چې د هغوی حقونه اداء کړي، نو د هغوی گناهونه به راواخستل شي او پده باندې به واچول شي، بیا به دوزخ ته وغورزول شي.

نو کومو خلکو چې په دنیا کې ظلمونه کړي او دخلکو حقونه یې اخستي دي باید چې هغوی ته یې وسپاري او یا ورڅخه معافي وغواړي، چې دا د بنده په حق کې له گناه څخه د توبې ویستلو یو شرط دی.²⁴⁶

²⁴¹ وگوره: الحديث والثقافة الإسلامية للصف الثاني الثانوي، الشيخ مناع خليل القطان، ص 188-189 (موضوع: الرشوة والخيانة سبيل لهلاك

الأمم).

²⁴² البخاري

²⁴³ دهغې زمانې د دوه سیکو نومونه دي چې دینار یې د درهم په نسبت زیات قیمتي و.

²⁴⁴ مسلم

²⁴⁵ مسلم

²⁴⁶ د بنده په حق ضایع کولو کې د توبې شرطونه لومړی: د هغه گناه پرېښودنه، پر هغې پښیمانتي کول، دا عزم کول چې بیا به ورته نه راگرځي، او څلورم شرط دا چې هغه حق ورته واپس کړي یا ورڅخه معافي وغواړي.

او که یو چا داسې مال او دارايي ترلاسه کړي وي چې ټاکلې خاوند نه لري، بلکې د ولسونو او ټولنو شریکه پانگه (بیت المال) وي، نو باید چې هغې ته یې ور وگرځوي او که بیت المال موجود نه وي، باید چې په عامه کارونو لکه د سرحداتو د بندولو او پیرۍ په انتظاماتو کې، د جهادي لښکرو په لگښتونو او داسې نورو کارونو کې یې مصرف کړي. همدارنگه د مسلمانانو د حاکم او بادشاه دا فرض دي چې کله په غصب او ناجائزه طریقه سره لاس ته راوړل شوي مال او شتمنۍ خاوندان وپیژندل شي، نو غاصبین پدې مکلف کړي چې خپلو خاوندانو ته یې وروسپاري او که خاوندان او د هغوی وارثان نه وي، باید چې د توبې ویستلو سره سره یې د مسلمانانو په عامو مصالحو کې مصرف کړي.²⁴⁷

د مالي حقونو په باب کې باید د رسول الله صلی الله علیه و غه وینا هم د سترگو په وړاندې وگرځوو: ((وَمَنْ نَبَتَ حَتْمَهُ مِنْ سُخْتٍ ، فَالْتَأُ أُولَى بِهِ))²⁴⁸ او د چا چې غوښه پر حرامو راغټه شي، نو د دوزخ زیات وړ دی.

ددغه سخت وعید په وړاندې به هغه خلک څه کوي د چا غوښه چې د جواری (قمار) یا د کهانت د گټې، یا د کوډو (جادو) یا دغیب ویلو، یا په باطله سره دم او تعویذونو کولو له لارې رالویه شوي وي؟ همداراز هغه خلک چې د فاحشو او چټلو کارونو او ډمبازۍ له لارې پیسې لاس ته راوړي. یا د شرابو، مخدره موادو، د ټي وي او فضائي خپرنډویه چینلونو، غلا، اختلاس، د حقونو غصبولو، له حقوقو څخه منکریدلو، په خرڅلاو کې عیب پټولو، په تجارت کې چل او دوکې کولو، په وزن او تول کې کمی کولو، سود خوړلو، د یتیمانو مال په ناحقه خوړلو، د اوقافو پر مالونو باندې خپته اچولو، د رشوت اخستلو او ورکولو، په ناجائزه سره وکالت کولو او یا په داسې نورو ناروا معاملاتو او کارونو کې مشغولیدلو سره مال او شتمني لاس ته راوړي، دغسې وعید ورته متوجه دې نو باید پخپلو کارونو کې تجدید نظر وکړي او د حلال مال او حلالې گټې په تلاش کې شي.

۷- مخکې له بیا رغونې انسان جوړونه:

د موجوده حکومت له رامنځ ته کیدو وروسته دغه لفظ (بیا رغونه) او پدې مفهوم سره ډېرې جملې او خبرې مو ولیدې او واوریدې، خو متاسفانه چې دغسې او دې ته ورته شعارونه چې په ظاهر کې ځلیدونکي ښکاریدل، ولس ته په زیاترو حالاتو کې دوکه ورکوونکي تمام شول.

هغه په ملیاردونه ډالر چې د افغانستان د بیا رغونې او بیا آبادۍ لپاره راغلل، ایا د دې هېواد پوره اعمار ته کافي نه و؟ ځواب دادی چې د هغې زیاتره برخه د ځینو ځاینو وگړو جیبونو ته ولاړه. او پدې خیانتونو کې بیلابیل اړخونه درگیر و، لومړی په خپله بهرنيان او ورپسې ځینې داخلي متعدد وگړي او ما فیایي کړي. چې پدې طریقه زموږ په هېواد کې خیانت کول، رشوت اخستل، غصب کول، او د بل حق هضمول دغسې وگړو ته ډېر آسانه کارونه وگرځیدل، او که د دې ستونزې مخنیوی ونه شي، نو د ناسور په څیر علاجه وگرځي.

باید وویل شي د اداري فساد پر ضد د اداري اصلاحاتو په نوم سره چې په تیرو وختونو کې کومې ادارې رامنځ ته شوې وې، په خپله د فساد اداري ښکار وگرځیدي...

نو ترڅو چې د حکومتي نظام د سمون لپاره داسې کړنلاره اختیار نه شي چې مخکې د هېواد له بیا رغونې د فرد او ټولني بیا رغونې ته پکې پاملرنه شوي وي. همدارنگه لومړی حکومتي کارمندان او مسئولین سم او اصلاح نه شي، نو هیڅکله به حکومت او نظام اصلاح نه شي، او د هغه واقعیت له مخې چې کله اوبه له بره خړې وي ښکته هم خړې وي، باید لومړی د لوړ پوړو چارواکو اصلاح ته پاملرنه وشي بیا د نورو.

د اصلاح په میدان کې تر ټولو د مخه په عامو او خاصو هېوادوالو کې دیني بیداري او د الله په وړاندې دمسئولیت احساس پیاوړی کول... یو بنسټیز حل دی، خو د دې ترڅنګ وخت پر وخت د چارواکو محاسبه کول، د ځاینو وگړو پر ضد عملي گامونه اخستل هم اړین دي چې دا کار پرته له واقعي اسلامي او بې له عادلانه نظامه ناشونی دی.

²⁴⁷ وگوره: الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر، شیخ الإسلام ابن تیمیه، ص ۳۸

²⁴⁸ المعجم الاوسط للطبراني

همدارنگه په هېواد او ټولنه کې د عامو او خاصو وگړو اړیکه له خپل پالونکي ذات سره ټینګول. د وگړو د معنویاتو او عملونو اصلاح د ستونزو اساسي حل دی.

۸- د نیکمرغه ژوندون په برخه کېدو لار:

نن سبا چې د ټیکنالوژۍ او مادي وسایلو په پرمختګ سره ټولې نړۍ د یوې قریبې یا کلي شکل اختیار کړې دی، د مادیاتو، عیش او عشرت په اسبابو کې یو تربله بیلابیلې سیالۍ او مسابقې روانې دي. په دنیاوي ژوند کې یو له بله اغیزمن کیدل، له پردیو له فرهنگ او کلتور څخه د مسلمانانو د نوي نسل متاثره کیدو پدیده او داسې نورې ناخوالې دا ټول د دې لامل شوي چې باید اسلامي امت لکه څرنگه چې د مټ او اسحلي په زور د یرغلګرو مقابله کوي، باید چې د هغوی په مقابل کې له فکري جګړې څخه هم ناخبره نه شي.

او د مادي مغربیاتو (دوکه کوونکو) شیانو په وړاندې، یو مسلمان د آخرت همیشني ژوند را په یاد کړي، دا یم دا فکر له ځانه سره حاضر کړي چې ژوند خو یوازې همدا د دنیا ژوند نه دی او نه یوازې د دنیا مزو، چرچو او ظاهري ښکلا ته نعمت او هوساینه ویل کیږي، دا خو د مادي خلکو تصور او معیار دی، الله تعالی فرمایي: «يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غٰفِلُونَ ﴿٢٤٩﴾». 249 هغو (کافران) د دنیا د ژوند په ظاهري اړخ باندې پوهیږي او په حقیقت کې هغوی له آخرت څخه ناخبره دي.

د ژوند په مادي اړخ باندې غولیدلي خلک او یا کمزوري مسلمانان دا تصور کوي چې ولې همیش همدا مونږ مسلمانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس په گریوان یو نه کفري ټولني؟!

نو دغسې خلک دې پدې کې لږ غور او فکر وکړي چې کفري ټولني او په ځانګړې توګه لویديځوال د اخلاقي زورپتیا په وجه پداسې عذاب کې راګیر دی چې زمونږ فقر او نیستي ورسره هېڅ پرتله کیدای نه شي. تاسې نه گورئ چې غربي ټولنه د ایډز د تباه کوونکي مرض ښکار ګرځیدلې ده، هلته کورنی نظام له منځه تللی دی او غربي انسان لداسې پریشانی او سرگردانی سره مخ دی چې له امله یې د خپل ځان په وژلو باندې هم صرفه نه کوي!!!

که الله تعالی ځینې کافرانو ته دنیاوي وسایل پراخه کړي، او ژوند زیات وسایل یې ورکړي؛ داځکه چې هغوی د آخرت له نعمتونو څخه محرومه دي، که الله تعالی هغوی ته د ژوند لدې نعمتونو او وسائلو پرته نور هم ورزیات کړي، نو د آخرت له هغو همیشنیو نعمتونو سره نه برابرېږي چې الله تعالی یې له خپلو مومنو او پرهیزګارو بندګانو سره وعده کړې ده، الله تعالی فرمایي: «وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ

سُقْفًا مِّنْ فَضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٢٥٠﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكُونَ ﴿٢٥١﴾ وَزُخْرَفًا وَإِن كُنتُمْ لَدَيْكُمْ

لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢٥٢﴾». 250 که نه وای (دا وپره) چې شي خلک یوه ډله (متفق

په کفر) نو ګرځولي به مو و هغه چا ته چې رحمان ذات نه مني کوټو د هغوی ته چتونه د سپینو زرو، او زینه پایي هم له سپینو زرو چې پر هغې چتونو ته ورڅیږي. او د هغوی د کورونو دروازې او د هغوی تختونه به هم له سپینو زرو و ترڅو دوی (پر هغو تختونو) تکیه کولی. او د سرو زرو څیزونه او نور د زینت شیان به مو هم ورکړي وای (خو که داسې نعمتونه مو هم ورکړي وای) بیا هم دغه ټول د دنیاوي پاتې کیدونکي ژوند سامان او وسائل دي، او ستا د پالونکي په نزد باندې پرهیزګارانو ته د آخرت نعمتونه دي.

د دنیا دغه وسائل بلکې ټوله دنیا د الله تعالی په نزد هېڅ قیمت او ارزښت نلري. او که ازښت یې درلودلای، نو بیا خو به الله تعالی دې کافرانو ته (چې د الله تعالی دښمنان دي) یو ګوټ اوبه هم نه وای ورکړې، لکه څرنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءً».²⁵¹ که چېرې د الله تعالی په وړاندې دنیا د ماشي د وزر برابر (قیمتي) وای، نو کافر ته به یې ورڅخه یو ګوټ اوبه هم نه وای ورکړې.

باید پدې پوه شو چې د دنیا ظاهري ښکلا، دنیا وي وسائل او پراخي د انسان د نیکمرغۍ او خوشحالی یواځیني سبب نه دی، ترڅو چې ورسره د زړه اطمینان، د نفس موروالی او قناعت موجود نه وي. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «لَيْسَ الْعِنْيَ عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْعِنْيَ عَنِ النَّفْسِ».²⁵² په زیاتوالي د مال باندې بډاوالی نه راځي، بلکې د یو چا نفس چې مور (او بې پروا) وي، نو همدا موروالی دی. او فرمایي: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ وَرَزَقَ كَفَافًا وَقَنِعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ».²⁵³ په یقیني توګه کامیاب دی هغه څوک چې د اسلام پر دین باندې مشروف شي، کافي روزي ورکړي شي او څه چې الله ورکړي دي پر هغی یې قانع کړي وي.

او د زړه ارامتیا، اطمینان او سکون د الله تعالی په ذکر سره راځي الله تعالی فرمایي: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ».²⁵⁴ بیشکه د الله په ذکر او یاد باندې زړونو ته ډاډ او اطمینان په برخه کیږي

د دې دريو صفتونو: د زړه اطمینان، د نفس موروالي او قناعت سره چې د الله تعالی په عبادت کې د خوند او لذت احساس یوځای شي، نو بیایې لرونکی پوره خوشحاله او نیکمرغه وګرځي، او د (حياة طيبة - سپیڅلي ژوند) واړه صفتونه پکې موجود شي، هغه ژوند چې الله تعالی یې پخپل کلام کې یادونه کړې ده (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْتَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) .²⁵⁵ څوک چې له تاسې څخه نیک کار وکړي که نارینه وي او یا ښځینه پداسې حال کې چې ایمان لرونکی وي، نو په دنیا کې به ورته سپیڅلی او پاکیزه (د خوشحالی او نیکمرغۍ) ژوند ورکړو او په آخرت کې به ورته د نیکو عملونو ښه بدلله ورکړو.²⁵⁶

۹- د لومړنیو خلکو د اصلاح لار خپلول:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «صَلَّاحُ أَوَّلِ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِالزُّهْدِ وَالْيَقِينِ، وَيَهْلِكُ آخِرُهَا بِالْبُخْلِ وَالْأَمَلِ».²⁵⁷ د دې امت د لومړنیو خلکو اصلاح او سمون په زهد²⁵⁸ او یقین²⁵⁹ سره شوی و، او وروستني به یې په بخل او اوږد امید لرلو سره تباہ کیږي.

له دنیا څخه بې رغبتې (او زهد) د امت د حالاتو له سمون سره خورا لوی تړاو لري. او په حقیقت کې زهد په یقین باندې ودیږي. کله چې بنده د آخرت په سزا او ثواب باندې پوخ باور او یقین ولري، نو بیا ورته دنیا او مال سپک ښکاري چې د آخرت په مقابل کې ورته هېڅ ارزښت نه ورکوي. بلکې د دنیا ژوند او وسائل د آخرت د ژوند لپاره توبښه ګرځوي. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژوند کې چې کوم زهد ؤ او صحابو رضي الله عنهم چې کوم زهد درلود هغه په پوره توګه د دنیا له نعمتونو څخه ځان محرومول نه ؤ، بلکې هغه زهد د ځان پاکوالي (ترکیبې) او په سختیو باندې یې عادت کول ؤ، ترڅو دنیا او مال د دین په لار کې د مجاهدې کولو، او د الله د رضاء د حاصلولو په مخ کې خنډ ونه ګرځي.

²⁵¹ رواه الترمذي

²⁵² رواه مسلم

²⁵³ رواه مسلم

²⁵⁴ الرعد ۲۸

²⁵⁵ النحل ۹۷

²⁵⁶ وګوره: تفسیر کابلی ۱/۱۵۷۵

²⁵⁷ الزهد للاحمد، المعجم الاوسط للطبرانی، حدیث حسن (صحيح الجامع الصغير وزيادته، الابانتي 2/715).

²⁵⁸ له دنیا څخه بې رغبتې.

²⁵⁹ پوخ باور چې شک پکې نه وي او نیک عمل ته هڅونکی وي.

په ژوند کې زهد او له دنیاوي گټو او نعمتونو څخه ځان سپکول او بې تکلفه او د سادګۍ ژوند اختیارول د ایمان له څانګو څخه یوه څانګه ده، لکه څرنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «إِنَّ الْبُدَاةَ مِنَ الْإِيمَانِ»²⁶⁰ بېشکه چې په ژوند کې سادګي او تقشف له ایمان څخه دی.

له تقشف څخه مراد دانه دی چې انسان په پوره ډول له نعمتونو څخه ځان بې برخې کړي، بلکې معنایې داده چې بنده باید د ژوند له وسائلو او نعمتونو څخه ځان دروند نه کړي. دا ځکه چې که مونږ د مال او نعمتونو په استعمال کې له سر څخه تر پښو پورې ډوب شو او همیش هوسا او آرام ژوند سره ځانونه عادت کوو، نو بیا به څنګه وکولای شو چې خپل ځانونه د الله تعالی په لار کې سربښدنې او قربانۍ ته وړاندې کړو؟ همدارنګه په عیش او عشرت باندې ځان عادت کول انسان حرام مال ته اړباسي، د دې لپاره چې د انسان په حالاتو کې تغیرات او بدلون راضي، کله نا کله له مالدارۍ وروسته پرې غریبي هم راضي، چې بیا ځینې خلک په غریبۍ باندې صبر کولو کې پاته راضي، او حرامو ته لاس اچوي.

د فتنو پدې زمانې کې او د خلکو د فکري او عقیدوي پراګندې پدې حالاتو کې چې ځوانان د بیلابیلو منحرفو افکارو او نظریو بنسکار ګرځي او دا چې دنیاوي وسائلو، مادي گټو او منصب ته د رسیدلو په خاطر ډېر خلک دین او آخرت ته نه ګورئ. نو پداسې حالاتو کې دا اړینه ده چې یو مسلمان د زهد او یقین دې مفاهیمو ته پوره پاملرنه وکړي.

له دنیا څخه بې رغبتې، له نعمتونو او وسائلو څخه ځان سپکول او په هر کار کې د الله رضا لټول د یو مسلمان د کامیابۍ او فلاح تضمین کوي. الله تعالی ته محبوب او خوښ بندګان هغه دي چې په ژوند کې زهد اختیار کړي او د نعمتونو په استعمال کې زیاتوالی ونکړي، رسول الله صلی الله فرمایي: «أَزْهَدُ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ، وَأَزْهَدُ فِيمَا فِي أَيْدِي النَّاسِ يُحِبُّوكَ»²⁶¹ له دنیا څخه بې رغبته اوسه چې الله به دې خوښ کړي او له هغه څه بې رغبته اوسه چې له خلکو سره دي چې خلک به دې خوښ کړي.

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ لِهَ مَعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه روایت دی، کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه یمن ته (د والي په صفت) لیرې نو داسې یې ورته وفرمایي: «إِيَّاكَ وَالْتَمَعْمُ؛ فَإِنَّ عِبَادَ اللَّهِ لَيُسُوا بِالْمُتَمَعِّمِينَ»²⁶² له خوندونو او راحت طلبۍ څخه ځان وساته، بېشکه چې د الله بندګان خوندونه غوښتونکي او راحت طلبه نه دي. ابو درداء رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله وسلم فرمایي دي: «إِنَّ أَمَامَكُمْ عَقَبَةٌ كَنُودًا لَا يَجُوزُهَا الْمُتَّقِلُونَ» فَأَجِبْ أَنْ أَتَخَفَّتْ لِنَتِكَ الْعَقَبَةُ - ستاسې په وړاندې سخته غونډۍ ده چې درانده خلک ورباندې نشي تیریدلی. ابو درداء رضي الله عنه وايي: نوزه پر هغه غونډۍ باندې د تیریدلو لپاره ځان له مال څخه سپکوم.²⁶³

انسان د خپل عمر په اوږدو کې له ځان سره جهاد کولو او مجاهدی ته اړتیا لري، پدې معنا چې خپل ځان د شریعت تابع کړي، د خپل هوس پسې لار نشي، ځان په سختیو عادت کړي، د مزو او چرچو زندګي ته شاه کړي، او د الله تعالی اطاعت ته مخه کړي لکه څرنګه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ الْخَطِيَا وَالذُّنُوبَ، وَالْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ»²⁶⁴ اصلي مهاجر هغه څوک دی چې گناهونه او شریعت خلاف کارونه پریردي او اصلي مجاهد هغه دی چې د الله په طاعت او عبادت کې له ځان سره جهاد وکړي.

یو مسلمان باید په لږې شتمنۍ او کم مال درلودلو سره خفه نه شي، او نه مال او دنیا لرل د کامیابۍ او کمال معیار وګرځوي، ځکه چې د انسان کامیابي او ارزښت په دیندارۍ او نیک عملی کی دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: «إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَافَكُمْ، كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ، وَلَا يُعْطِي

260 سنن ابی داود

261 سنن ابن ماجه

262 مسند احمد

263 مستدرک الحاكم

264 مسند احمد

الدِّينَ إِلَّا لِمَنْ أَحَبَّ، فَمَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ الدِّينَ، فَقَدْ أَحَبَّهُ.. وَلَا يَكْسِبُ عَبْدٌ مَالًا مِنْ حَرَامٍ، فَيَنْفِقَ مِنْهُ فَيُبَارِكَ لَهُ فِيهِ، وَلَا يَنْصَدُقَ بِهِ فَيَقْبَلَ مِنْهُ، وَلَا يَتْرُكُ خُلْفَ ظَهْرِهِ إِلَّا كَانَ زَادَهُ إِلَى النَّارِ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمْحُو السَّيِّئَ بِالسَّيِّئِ، وَلَكِنْ يَمْحُو السَّيِّئَ بِالْحَسَنِ، إِنَّ الْخَبِيثَ لَا يَمْحُو الْخَبِيثَ»²⁶⁵. بيشکه چې الله تعالی ستاسې ترمنځ اخلاق ویشلي دي، لکه څرنګه چې یې ستاسې ترمنځ ستاسې روزی ویشلي دي، او بيشکه چې الله عزوجل دنيا هر چا ته ورکوي که یې خوښ وي او یا یې خوښ نه وي، او یو بنده چې کوم مال له حرامو لاس ته راوړي او بیا یې لګوي، نو برکت به پکې نه وي، همدارنګه کومه صدقه چې ورڅخه ورکوي هغه به یې (د الله تعالی په نزد نه قبلېږي) او هغه چې له ځانه وروسته یې پریږدي دوزخ ته به یې د لارې توبنه وي، بيشکه چې الله عزوجل بدي پر بدي، باندې نه محوه کوي، لکن بدي پر نیکی باندې محوه کوي او بيشکه چې چټل شی پر چټل باندې نه لرې کیږي.

کوم خلک چې کونښن او هلې ځلې یې یوازې د دنیا لپاره وي بې لدې چې آخرت په نظر کې ونیسي، او په حرامو لارو باندې مال لاس ته راوړي، یا دنیا ته په آخرت او دین باندې ترجیح ورکوي پدې دې پوهه شي چې د آخرت له کامیابی به یې برخي وي، الله تعالی فرمایلي: «مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ

جَهَنَّمَ يَصَلِّيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا»²⁶⁶ «وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا»²⁶⁶. هرڅوک چې عاجله دنیا غواړي، نو په جلتي سره (مخکې له آخرته) په یې ورکړو څومره چې موږ غواړو چا ته مو چې اراده وشي، بیا به (په آخرت کې) د هغه لپاره دوزخ وي هغې ته به ورننوځي پداسې حال کې چې ملامت کړی شوی او د الله تعالی له رحمته شړل شوی به وي. او هرڅوک چې آخرت غواړي او د هغې لپاره کونښن کوي پداسې حال کې چې دای مومن وي، نو بيشکه د دغسې خلکو کونښن او هلې ځلې (د الله تعالی په نزد) مقبولي دي.

باید چې یو مسلمان په دنیا کې د مسافر په څیر ژوند وکړي، عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم زه له اوګو څخه ونيولم راته یې وفرمایلي: «كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ، أَوْ عَابِرٌ سَبِيلٍ» په دنیا کې داسې اوسه لکه مسافر اویا لاروی (په لارې تیریدونکی). او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما به ویل: «إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرْضِكَ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ»²⁶⁷ کله چې درياندې بیګا شو، نو د سبا انتظار مه کوه. او کله چې دې سبا کړ، نو د بیګا انتظار مه کوه. او له صحت څخه دې مرض ته واخله او له ژوند څخه دې مرګ ته). امام نووي رحمه الله وايي: محدثینو د دې حدیث په شرحه کې داسې ویلي: دنیا ته میلان مه کوه او مه هغه خپل وطن ګرځوه چې ګویا ته به پکې ډېر پاتې شي او مه ورته پاملرنه کوه. د هغې له څیزونو سره تعلق مه ساته، مګر په هغه اندازه چې مسافر یې په پردې وطن کې (د اړتیا په اندازه) ورڅخه اخلي. او مه پکې زیات مشغولېږه بلکې ځان داسې وګڼه چې ته پکې یو مسافر یې او بیرته به خپلې کورنۍ او وطن ته ورڅخه ستیږېږي.²⁶⁸

له عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی هغه وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم په پوزکي (بوریا) باندې ویده شوی و چې په اړخ (مبارک) کې یې د هغې (پتو) اثر کړی و، نو موږ ورته وویل: ای د الله پیغمبره! یو نرم فرش به درته هواروو، نو ویې فرمایلي: «مَا لِي وَلِلدُّنْيَا، مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَائِبٍ اسْتَنْظَلْتُ تَحْتِ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا»²⁶⁹. زما له دنیا سره څه کار دی، نه یم زه په دنیا کې مګر د سپور غوندې چې د دمې لپاره د یوې ونې سپورې کې کیني بیا ولاړ شي او هغه پریږدي.

علي کرم الله وجهه ویلي: «ارْتَحَلَّتِ الدُّنْيَا مُدْبِرَةً، وَارْتَحَلَّتِ الْآخِرَةُ مُقْبِلَةً، وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بَنُونَ، فَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الْآخِرَةِ، وَلَا تَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا، فَإِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابَ، وَغَدًا حِسَابٌ وَلَا عَمَلٌ»²⁷⁰. دنیا شاته روانه ده او آخرت مخې ته راروان دی

265 مسند احمد

266 الاسراء 18-19

267 البخاري

268 رياض الصالحين، للنووي، ص 187

269 جامع الترمذي

270 البخاري

او ددې هر یوه لپاره زامن دي، نو تاسې د آخرت زامن شئ او د دنیا زامن مه کیږئ. بیشکه چې نن ورځ عمل دی او حساب نشته او سبا ورځ به حساب وي عمل به نه وي.

په پای کې وايو: زموږ دا څیرنه یو بشري کونښن دی چې له نیمگړتیاو به خالي نه وي، نو د لیکنې کره والی او مثبت ټکي یې د الله تعالیٰ په توفیق او مرسته ترسره شوي دي، او کومه نیگړتیا چې لري هغه به زما له ځانه وي، له الله تعالیٰ نه یې معافی او بښنه غواړم.

سبحانک اللهم! وبحمدک، أشهد أن لا إله إلا أنت، أستغفرک وأتوب إليك.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ وَسَلِّمْ.

محصل غازي زاده

نیټه: ۳۰ ربیع الاول، ۱۴۳۸ هـ ق/ ۲۷ قوس، ۱۳۹۶ لمريز (۱۹/۱۲/۲۰۱۷ م).

لړ لیک

- 1 _____ سریزه
- 3 _____ لومړی څپرکی
- 3 _____ زموږ په ټولنه کې د فقر لاملونه
- 3 _____ لومړی: د فقر طبيعي لاملونه
- 6 _____ دویم: په هېواد کې د فقر خارجي لاملونه
- 7 _____ درېیم: په هېواد کې د فقر داخلي لاملونه
- 7 _____ ۱- د چارواکو او حاکمانو بې کفایتی:
- 8 _____ ۲- کمونستي کودتا:
- 8 _____ ۳- خپلمنځي جنگونه:
- 8 _____ ۵- په هېواد کې مسلسلله گډوډي:
- 8 _____ ۶- د هجرت او جهاد په مهال خیانتونه:
- 8 _____ د حرامخوریو او درغلیو پایلې:
- 10 _____ په دنیا کې د خیانت اغیزه:
- 11 _____ ۷- په اوسني حکومت کې درغلی:
- 11 _____ هیواد ته د راغلو مرستو اندازه او لگښت یې:
- 13 _____ په هېواد کې د بې وزلی کچه:
- 15 _____ دویم څپرکی
- 15 _____ د فقر ناوړه اغیزې او ناخوالې
- 15 _____ لومړی: ناوړه اغیزې:
- 15 _____ ۱- د خلکو پر عقایدو د فقر اغیزه:
- 15 _____ ۲- په اخلاقو او تگلارو د فقر اغیزه:
- 16 _____ ۳- پر فکر باندې د فقر اغیزه:
- 16 _____ دویم: ستونزې او ناخوالې
- 16 _____ ۱- ناپوهي:
- 17 _____ ۲- بیکاري:
- 18 _____ ۳- گډایگری (سوال کول):
- 19 _____ د گډایگری د مخنیوي په موخه:
- 20 _____ ۴- رنځوري او ناروغي:
- 20 _____ ۵- خپلمنځي جنگونه:
- 21 _____ ۶- پردیسي او هېواد پرېښودنه:

- 21 _____ ۷- نورو ته احتياج:
- 23 _____ درېيم څپر کی
- 23 _____ د هېواد زيات محتاجه وگړي
- 23 _____ لومړی: بې وزله بڼڅې:
- 23 _____ ۱- په اسلام کی د بڼڅې مقام:
- 25 _____ ۲- زموږ په ټولنه کی د بڼڅو محرومتيا:
- 25 _____ ۳- بايد د بڼڅو حقونو ته پاملرنه وشي:
- 26 _____ دويم: بې وزله ماشومان:
- 27 _____ د بې وزله ماشومانو ژغورنې ته اړتيا:
- 28 _____ درېيم: یتيمان:
- 28 _____ ۱- یتيم پالنه يوه مهمه ديني فريضه ده:
- 29 _____ ۲- د یتيم پالنې اجر او ثواب:
- 29 _____ ۳- د یتيم پالنې په اړه احساس را پيدا کول:
- 31 _____ ۴- د یتيم بڼوونې او روزنې ته ځانگړې پاملرنه:
- 32 _____ څلورم: معيوبين:
- 32 _____ ۱- په جهاد کې معيوب شوي وگړي:
- 32 _____ ۲- د عامو معيوبونو لپاره پروژې:
- 33 _____ ۳- د نايينايانو لپاره پروژې:
- 35 _____ څلورم څپر کی
- 35 _____ د کار او کسب په وسيله د فقر مخنيوی
- 35 _____ ۱- په اسلام کی د کار اهميت:
- 37 _____ ۲- د شتمنيو له سر چينو څخه گټه اخستل:
- 37 _____ ۳- د شاورو ځمکو آبادول:
- 39 _____ ۴- غريبو او مستحقو وگړو ته ځمکې ویشل:
- 40 _____ ۵- په هېواد کې د ځمکو د غصب مخه ډپ کول:
- 41 _____ ۶- په زراعتي ځمکو کې د ناروا کښت مخنيوی:
- 43 _____ ۷- د ناروا معاملاتو منع کول:
- 45 _____ ۸- صنعت ته وده ورکول:
- 46 _____ ۹- سوداگري ته وده ورکول:
- 48 _____ پنځم څپر کی

- 48 د فقر په لمنځه وړلو کې د زکات اغیز
- 48 ۱- د زکات مفهوم:
- 48 ۲- د زکات هدف او مقصد:
- 49 ۳- د زکات اهمیت:
- 50 ۴- په دنیا کې د زکات نه ورکولو سزا:
- 50 ۵- د زکات مستحق خلک:
- 52 ۶- د زکات نظام د تطبیق په موخه:
- 54 شپږم څپرکی
- 54 د فقر په مخنیوي کې مسئول اړخونه
- 54 ۱- شتمن وگړي:
- 55 ۲- ولسي پیوستون:
- 58 ۳- حکومت:
- 58 د طبقاتي نظام جرړې وپستلو په موخه:
- 59 ۴- خیریه ټولني او مؤسسې:
- 61 د الله تعالی محاسبه را په یاد کړئ!
- 62 د کارونو د سمون په موخه:
- 63 ۵- د علمي او مصلحو شخصیتونو هلو ځلو ته اړتیا:
- 63 لومړی: د حاکمانو او چارو واکو محاسبه کول:
- 64 دویم: چارواکی د ولس په وړاندې د مزدور او خادم حیثیت لري:
- 64 درېیم: چارواکی او مسئول د مسافرو د خزانچي په څیر دی:
- 64 څلورم: ماموریت او مسئولیت باید چې بیگار ونه گڼل شي:
- 64 پنځم: یو مسئول او مامور باید د مسئولیت احساس ولري:
- 65 شپږم: د چارواکو او مامورینو د اصلاح په موخه:
- 66 اووم څپرکی
- 66 په هېواد کې د عدل او انصاف تامینول
- 66 ۱- پرته له عدالته یو نظام نه پایي:
- 68 ۲- بې له اسلامي عدالته بل عدالت نشته:
- 69 ۳- د ظلم او زیاتي مخنیوی کول یوه فریضه ده:
- 70 ۴- د حقونو ساتنې ته پاملرنه:
- 71 ۵- د چارواکو، قاضیانو او مامورینو اصلاح ته بلنه:
- 71 لومړی: درعیت په وړاندې د مسئولیت احساس:
- 71 دویم: د قیامت ورځ سزا راپه یادول:
- 71 درېیم: د بدو حاکمانو بده پایله:

- 72 _____ څلورم: په قیامت کې د عادلو حاکمانو مقام:
- 72 _____ پنځم: په اسلام کې د مسؤل او مامور حیثیت:
- 73 _____ شپږم: د خائن چارواکي لپاره ډېره بده بیلگه:
- 73 _____ ۵- له حرامخوریو څخه پاکه ټولنه رامنځ ته کول:
- 74 _____ لومړی: د هر ډول ظلم پر ضد ریښتیني مبارزه:
- 75 _____ دویم: د رشوت اخستلو او ورکولو لارې په کلکه سره بندول:
- 76 _____ ۶- حقونو سپارلو ته بلنه:
- 77 _____ ۷- مخکې له بیا رغونې انسان جوړونه:
- 78 _____ ۸- د نیکمرغه ژوندون په برخه کې د لار:
- 79 _____ ۹- د لومړنیو خلکو د اصلاح لار خپلول:

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English